

Xushboqov I. U.

**BO‘LAJAK
BOSHLANG‘ICH TA‘LIM
O‘QITUVCHILARINING
MEDIAKOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISH
METODIKASI**

Monografiya

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
DENOY TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI**

XUSHBOQOV ISMOIL UROLMAXAMATOVICH

**BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH TA‘LIM O‘QITUVCHILARINING
MEDIAKOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI**

MONOGRAFIYA

Denov–2026

UO'K: 373.3.015.31:070:004.738.5

KBK: 74.202.4

X 96

Xushboqov I. U. BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARINING MEDIAKOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. Monografiya. – Termiz: «TERMIZ PUBLISHING CENTER» 2026. 119 b.

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti kengashining 2026-yil 30-yanvardagi 6 –sonli bayonnomasiga asosan nashrga tavsiya etilgan.

Mas'ul muharrir: M.X.Shomirzayev – pedagogika fanlari doktori,
professor.

(Termiz davlat universiteti)

Taqrizchilar:

R.Ya.Manajanov, Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
“Axborot texnologiyalari” kafedrası t.f.f.d. (PhD), dotsent.

I.P.Xuramov, Termiz davlat universiteti Texnologik ta'lim kafedrası
o'qituvchisi p.f.f.d. (PhD),

Mazkur monografiyada bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining mediakompetentligini rivojlantirish metodikasining nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida media-kompetentlikni shakllantirish, unga mo'ljallangan innovatsion ta'lim texnologiyalari va mediakommunikativ resurslardan samarali foydalanishning ilmiy-metodik asoslari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Monografiyadan oliy ta'lim muassasalarining talabalari, magistrleri, sohaga doir ish faoliyati bilan shug'ullanuvchi hodimlarga mo'ljallangan.

ISBN: 978-9910-13-154-7

© I.U.Xushboqov

© Termiz publishing center, 2026-yil

2

KIRISH

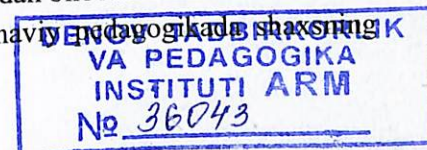
XXI asr global taraqqiyotining yetakchi omili sifatida axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha jabhalarida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Raqamli transformatsiya jarayonlari iqtisodiyot, madaniyat, ijtimoiy munosabatlar bilan bir qatorda ta'lim tizimini ham yangi sifat bosqichiga olib chiqmoqda. Zamonaviy sharoitda bilim olish, axborotni izlash, uni qayta ishlash, baholash va yaratish jarayonlari an'anaviy chegaralardan chiqib, global media makonida amalga oshirilmoqda. Shu sababli shaxsning media muhitida ongli, tanqidiy va mas'uliyatli faoliyat yurita olishi jamiyat barqaror rivojlanishining muhim sharti sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bugungi axborot makonida inson turli xil media mahsulotlari internet portallari, ijtimoiy tarmoqlar, elektron ommaviy axborot vositalari, mobil ilovalar, sun'iy intellekt asosidagi platformalar orqali ulkan hajmdagi axborot bilan to'qnash keladi. Ushbu axborotlarning barchasi ham ishonchli, foydali yoki tarbiyaviy ahamiyatga ega emas. Soxta xabarlar, manipulyativ kontent, axborot xavfsizligiga tahdid soluvchi materiallar keng tarqalmoqda. Bu holat, ayniqsa, bolalar va o'smirlar ongiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shunday sharoitda ta'lim tizimi oldida yosh avlodni axborotni tanqidiy tahlil qilishga, ongli tanlashga, media madaniyatga ega bo'lishga o'rgatish vazifasi turibdi. Mazkur vazifani samarali bajarish esa, avvalo, pedagog kadrlarning mediakompetentligiga bevosita bog'liqdir.

Boshlang'ich ta'lim shaxsning intellektual, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishida poydevor vazifasini bajaradi. Aynan boshlang'ich sinflarda o'quvchilarda o'qishga bo'lgan munosabat, axborotga qiziqish, mustaqil fikrlash, muloqot madaniyati va axborot bilan ishlashning dastlabki ko'nikmalari shakllanadi. Shu bois boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi nafaqat fan bilimlarini yetkazuvchi, balki o'quvchini media muhitida to'g'ri yo'naltiruvchi, axborot madaniyatini shakllantiruvchi yetakchi shaxs sifatida maydonga chiqadi. Demak, bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini mediakompetentlik asosida tayyorlash zamonaviy pedagogik ta'limning strategik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mediakompetentlik tushunchasi zamonaviy pedagogik ta'limning strategik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

3

media matnlarni anglash, tahlil qilish, baholash, yaratish va tarqatish qobiliyatlarini, shuningdek, axborotdan foydalanishda ijtimoiy mas'uliyatni his etish, etik va huquqiy me'yorlarga amal qilish kompetensiyalarini o'z ichiga oladi. Mediakompetentlik atamasi faqat texnik savodxonlik darajasidan ancha yuqori bo'lib, unda tanqidiy tafakkur, ijodkorlik, kommunikativ madaniyat, axborot xavfsizligi va raqamli gigiyena kabi ko'plab mazmunli komponentlar integral ravishda namoyon bo'ladi. Shu o'rinda, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining mediakompetentligi yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda mediaresurslarni pedagogik maqsadlarga moslashtirib qo'llash, ta'lim jarayonini interaktiv va samarali tashkil qilish, shuningdek o'quvchilarda bosqichma-bosqich media madaniyatni shakllantirish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar, Zamonaviy ta'limni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan davlat siyosatlarini - jumladan, uzluksiz ta'limni modernizatsiyalash va raqamlashtirilgan ta'lim muhitini yaratishga qaratilgan dasturlar - bugungi kunda pedagogik kadrlar tayyorlash tizimining mazmunini sifat jihatidan yangilash zaruratini kuchaytirmoqda. "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi, milliy ta'lim platformalarini rivojlantirish, elektron darsliklar va masofaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish bo'lajak o'qituvchilardan yuqori darajadagi mediakompetentlikni talab qiladi. Shu bilan birga, ta'lim standartlarida kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorligi pedagoglarni faqat bilim beruvchi emas, balki shaxsni rivojlantiruvchi mutaxassis sifatida tayyorlashni ko'zda tutadi.

Amaliy tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, oliy pedagogik ta'lim muassasalarida bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining mediakompetentligini shakllantirish jarayoni ko'pincha fragmentar xarakterga ega bo'lib, alohida fanlar doirasida cheklangan holda amalga oshirilmoqda. Media texnologiyalardan foydalanish ko'proq texnik jihatlariga qaratilib, ularning didaktik imkoniyatlari, tarbiyaviy salohiyati, psixologik ta'siri, axborot xavfsizligi masalalari yetarlicha yoritilmayapti. Bu esa bo'lajak pedagoglarning media muhitida mustaqil, tanqidiy va mas'uliyatli faoliyat yuritish kompetensiyalarini to'laqonli shakllantirishga to'sqinlik qilmoqda.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi mediata'limning ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi pedagog tayyorlash sifatini sezilarli darajada oshirayotganini ko'rsatmoqda. Finlandiya, AQSh, Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya kabi davlatlarda media savodxonlik umumta'lim dasturlarining majburiy komponenti sifatida joriy etilgan. Ushbu mamlakatlarda o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida media pedagogika, raqamli didaktika, axborot xavfsizligi, tanqidiy fikrlash metodikasi alohida modullar sifatida o'qitiladi. Natijada pedagoglar o'quv jarayonini zamonaviy media vositalari asosida loyihalash, interaktiv metodlardan samarali foydalanish, o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Mazkur ilg'or tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish ilmiy asoslangan metodik yondashuvni talab etadi.

Mediakompetentlikni rivojlantirish jarayoni murakkab pedagogik tizim bo'lib, u maqsad, mazmun, metod, vosita, natija va baholash komponentlarining o'zaro uzviy bog'liqligini taqozo etadi. Ushbu jarayonning samaradorligi ta'lim muhitining axborot bilan ta'minlanganligi, pedagoglarning innovatsion faoliyatga tayyorligi, o'quv jarayonining interaktivligi hamda reflektiv tahlilning yo'lga qo'yilganligiga bog'liqdir. Shuningdek, mediakompetentlikni rivojlantirishda shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, tizimli-faoliyat yondashuvi, integrativ va akmeologik yondashuvlarning uyg'unlashuvi muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur monografiya bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining mediakompetentligini rivojlantirish metodikasini ilmiy Tadqiqot mazmunini ilmiy jihatdan asoslash, mavjud nazariy yondashuvlarni tizimli tahlil qilish, amaliy jarayondagi muammolarni aniqlash va ularga yechim taklif etish yo'nalishida belgilandi. Ish doirasida mediakompetentlikning pedagogik mohiyati, tarkibiy- strukturaviy komponentlari, rivojlanish bosqichlari, baholash mezonlari va ko'rsatkichlari o'rganiladi. Shu bilan birga, mediakompetentlikni shakllantirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari ilmiy asoslanadi, innovatsion metodlar va mediata'lim texnologiyalarini integratsiyalashgan holda qo'llashning o'quv-metodik mexanizmlari ishlab chiqiladi.

Muallif mazkur kitobni oliy ta'limda tahsil olayotgan va ilmiy ish olib borayotgan magistrant, tadqiqotchilarga foydali deb hisoblaydi hamda mutaxassislar tomonidan beriladigan tanqidiy mulohaza va tavsiyalarni hamda kitobni yanada takomillashtirish borasida bildirgan hamkorlik takliflarini minnatdorlik bilan qabul qiladi.

**I BOB. BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH TA‘LIM
O‘QITUVCHILARINING MEDIAKOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY–ASOSIY JIHALARI**

§ 1.1. Mediata‘lim va mediakompetentlik tushunchalarining ilmiy-pedagogik mohiyati

Hozirgi kunda deyarli barcha sohalarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari keng qo‘llanilmogda. Ushbu texnologiyalarsiz zamonaviy fan, ishlab chiqarish yoki ijtimoiy sohalardan birini ham tasavvur qilish qiyin. Bu holat, albatta, yoshlarni tarbiyalash va ta‘lim berish jarayoniga ham chuqur ta‘sir ko‘rsatmogda. Shuning uchun ham zamonaviy davrning ustuvor vazifalaridan biri sifatida umumta‘lim maktablari o‘qituvchilarining mediakompetentligini oshirish ko‘rilmoqda. Elektr aloqa tizimlari, internet tarmoqlari va sun‘iy yo‘ldosh texnologiyalarining rivojlanishi bilan birga ommaviy axborot vositalari tobora tez sur‘atlar bilan rivojlanmogda. Bu esa har bir pedagogik xodimdan doimiy ravishda o‘z bilim va ko‘nikmalarini yangilab borishni talab qilmogda. Globallashuv sharoitida gazeta, jurnal, radio, televideniye, fotosurat, hujjatli va badiiy kinofilmlar, axborot agentliklari va internet resurslari son jihatdan keskin ko‘payib, sifat jihatdan yangi xususiyatlarga ega bo‘lmogda. Kompyuter, faks, mobil telefon, parabolik antenna, elektron pochta kabi texnik yutuqlar ommaviy axborot vositlarining rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatishda davom etmogda.

Respublikamizda zamon talablariga javob beradigan, yuqori intellektual salohiyatga ega, zamonaviy bilim va malaka bilan taminlangan, yangicha dunyoqarashli va mustaqil fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlash imkoniyatlari kengaytirilmogda. Bu borada axborot-kommunikatsiya texnologiyalari – xususan, mediadan ta‘lim jarayonida samarali foydalanishning istiqbolli yo‘nalishlari tobora keng joriy qilinmogda.

Ta‘lim-tarbiya jarayonida media (internet, televideniye, radio, kino, video, telefon va boshqa aloqa vositalari) o‘zining samaradorligini namoyish etmogda. «Media» tushunchasi (lotincha «medium» – vosita, vositachi, usul) turli shakldagi kommunikatsiya va axborot vositalarini ifodalaydi. Ushbu atama ma‘nosiga axborotni yaratish, ko‘paytirish, tarqatish vositalari, shuningdek, mualliflar bilan keng auditoriya o‘rtasidagi axborot almashinuvining texnik jihozlari kiradi.

Mutaxassislarning ta‘kidlashicha, mediata‘lim o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga, ijodiy faoliyatni rivojlantirishga, shuningdek, axborotni izlash, uni qayta ishlash, umumlashtirish va xulosalar chiqarishga o‘rgatadi. Ta‘lim jarayonida o‘qituvchilar mediata‘limga qancha ko‘p e‘tibor berib, yoshlarga bilim berishda undan samarali foydalansa, yosh avlodning dunyoqarashi va intellektual salohiyati shunchalik yuksalishiga xizmat qiladi..1-jadval

1.1.1-jadval.

Mediata‘lim tushunchasining ilmiy-pedagogik talqini

Asosiy yo‘nalish	Ilmiy mazmuni	Pedagogik ahamiyati
Ta‘rif	Mediata‘lim – shaxsni ommaviy axborot vositalarini ongli, tanqidiy va ijodiy idrok etishga o‘rgatuvchi ta‘lim jarayoni	O‘quvchilarda mustaqil fikrlash va axborot madaniyatini shakllantiradi
Maqsad	Media axborotni tahlil qilish, baholash va yaratish kompetensiyasini rivojlantirish	Axborot xavfsizligi va mas‘uliyatli foydalanish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi
Obyekt	OAV, internet resurslari, raqamli platformalar	Dars jarayonida zamonaviy texnologiyalarni samarali qo‘llash imkonini yaratadi

Subyekt	O'quvchi, talaba, pedagog	Ta'lim subyektlarining faol ishtirokini ta'minlaydi
Metodlar	Tahlil, muhokama, loyiha, media mahsulot yaratish	Ta'lim jarayonini interaktiv va ijodiy tashkil etadi
Natija	Media savodxonlik, axborot madaniyati	Shaxsning ijtimoiy moslashuvchanligini oshiradi

Media ta'limda axborot erkinligi va undan foydalanish imkoniyati bugungi kunda har bir demokratik jamiyat asosiy qadriyati hisoblanadi, bu esa fuqaroning erkinlik huquqining ajralmas qismidir. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy davrda media ta'lim jarayonini jamiyat taraqqiyotining muhim omili sifatida talqin qilish mumkin.

Mediata'lim yordamida shaxs ommaviy axborot vositalari orqali kommunikativ madaniyatni egallaydi, o'z ijodiy va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantiradi, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi, media-matnlarni chuqur idrok etish, tahlil qilish va baholash mahoratlarini o'zlashtiradi. Shuningdek, media texnologiyalaridan foydalanib, o'z fikr va g'oyalarini ifodalashning turli shakl va usullarini o'rganadi.

Media ta'limning tarixiy shakllanishi Yevropa madaniy kontekstida, xususan, kinotanlikning vatani hisoblangan Fransiyada boshlangan. 1920-yillarning dastlabki yillarida Parijda kino klublari harakati paydo bo'lib, u yerda mediata'limning dastlabki amaliy shakllari namoyon bo'ldi. 1922 yilda Fransiyada mediata'limga bag'ishlangan birinchi milliy konferentsiya o'tkazildi. Shu davrda o'tkazilgan ta'lim sohasidagi yig'ilishlardan birida universitetlar tarkibida kino san'ati o'qituvchilarini tayyorlash g'oyasi ilgari surildi.

Bundan tashqari, o'sha davrda ko'plab ta'lim muassasalari yosh jurnalistlar harakatini faol qo'llab-quvvatladi. Taniqli pedagog C.Freinet rahbarligidagi tashabbuslar natijasida maktab, litsey va universitetlarda o'quv gazetalarining nashr etilishi yo'lga qo'yildi.

Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, 2011 yilda YUNESKO – 1970-yillardan boshlab "mediata'lim" atamasini rasmiylashtirish va jahon miqyosida tarqatish mas'uliyatini o'z zimmasiga olgan tashkilot – ushbu

sohada muhim o'zgarishlarni amalga oshirdi. Telekommunikatsiya sohasidagi texnologik taraqqiyot va yoshlar tomonidan har kuni yaratilayotgan hamda tarqatilayotgan ma'lumot hajmining keskin o'sishi tufayli mediasavodxonlik (raqamli savodxonlik) bilan mediakompetensiya o'rtasidagi bog'liqlik, shuningdek, axborotni izlash, saralash va baholash masalalari murakkab muammoga aylangan.

Tadqiqotchilar o'rtasida bu masala bo'yicha fikrlar turlichadir va ularni asosan ekzklyuziv (chegaralangan) va inklyuziv (keng qamrovli) deb nomlanishi mumkin bo'lgan ikkita asosiy yondashuvga ajratish mumkin.

Birinchi yondashuv – eksklyuziv – asosan axborot fanlarini ifodalovchi tadqiqotchilar va ta'limda axborot texnologiyalari tarafdorlari (shu jumladan o'qituvchilar) orasida ustunlik qiladi. Ularning fikricha, media kompetensiyalari (adabiy media) deganda juda tor ma'noda turli axborot kanallari (raqamli va raqamli bo'lmagan) orqali media xabarlarini tanqidiy tushunish, yaratish va tarqatish ko'nikmalari tushuniladi va raqamli kompetensiyalarning tarkibiy qismlaridan faqat biri hisoblanadi.

Masalan, DigCom tashabbusi doirasida Yevropa Komissiyasi ekspertlari media kompetensiyalarni raqamli kompetensiyalar tarkibida quyidagicha belgilaydi: IT savodxonligi, axborot savodxonligi va internet savodxonligi. Ushbu ma'lumotlarning aniq va ishonchli ko'rinishi zamonaviy jamiyatning dolzarb ehtiyojlariga moslashuv uchun muhim asos bo'lib xizmat qildi.

Media ta'limning markaziy maqsadi mediasavodxonlikni shakllantirishdan iborat. Savodxonlikning aynan bu turi shaxsga televideniye, radio, video, kinematografiya, matbuot, internet va media-madaniyat tilini tushunish, axborotni tahlil qilish va saralash orqali qabul qilish, shuningdek ma'lumotlardan faol va samarali foydalanish imkonini beradi. Mediasavodxon shaxs ijtimoiy-madaniy va siyosiy kontekstda media faoliyatini tahlil qilish va baholash qobiliyatiga ega bo'ladi.

Alexander Fedorovning ta'kidlashicha, mediasavodxonlik – bu uzluksiz o'qitish jarayonining yakuniy mahsuli bo'lib, u insonga televideniye, radio, video, kinematografiya, matbuot va Internet orqali taqdim etilgan axborot resurslaridan samarali va tanqidiy foydalanish imkoniyatini ta'minlaydi.

Media va axborot savodxonligi tushunchasi YUNESCO tomonidan qo'llaniladigan "soyabon" termin bo'lib, bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ikkita komponentni birlashtiradi. Ushbu atamani to'liq anglash uchun uning tarkibiy qismlarini har biri alohida o'rganish lozim.

Shaxsning o'z qarashlarini aniq ifodalay olishi, ularni dalillar asosida tahlil qilishi, hodisa va jarayonlarni ko'p qirrali yondashuv orqali tahlil qilishi – bularning barchasi mediasavodxonlikning muhim tarkibiy qismidir. Shu sababli, bugungi kunda umumta'lim maktablari o'qituvchilarining mediakompetentligini rivojlantirish va ularni mediata'limning nazariy asoslarini puxta egallagan, uni ta'lim amaliyotida samarali qo'llay oladigan mutaxassislar sifatida tayyorlash maqsadga muvofiqdir.

Axborot-kommunikasiya vositalarining globallashuvi sharoitida ta'lim jarayoni o'ziga xos yangi talablarni keltirib chiqarmoqda. Bu talablar esa bevosita o'qituvchining mediakompetentligi darajasi bilan uzviy bog'liqdir.

Kompetentlik – bu ma'lum bir soha yoki vaziyat bo'yicha asosli xulosalar chiqarish imkonini beruvchi bilim va ko'nikmalar majmuidir. U shaxsning ma'lum bir faoliyat doirasidagi tayyorgarlik darajasini ifodalovchi, dalillar va mulohazalar asosida qaror qabul qilish qobiliyatini aks ettiradigan tushunchadir.

Ba'zi olimlar «kompetentlik»ni amaliy va nazariy bilimlar, kognitiv qobiliyatlar, xatti-harakatlar va ish faoliyatini yaxshilash uchun foydalaniladigan qadriyatlarining kombinatsiyasi deb biladilar yoki yaxshi malakaga ega bo'lish, muayyan rolni bajarish qobiliyatiga ega bo'lish holatidir. Masalan, boshqaruv kompetensiyasi tizimli fikrlash va hissiy intellektni, ta'sir qilish va muzokaralar olib borish ko'nikmalarini o'z ichiga olishi mumkin.

Kompetentlik (Competence) sohasidagi ilmiy ishlar shuni ko'rsatadiki, bu tushuncha juda murakkab va ko'p qirrali bo'lib, turli tadqiqotchilar tomonidan xilma-xil talqin qilinadi.

Masalan, 1982 yilda Zemek tomonidan kompetensiyani aniqlash bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotda kasbiy tayyorgarlik sohasidagi bir qator mutaxassislar bilan suhbatlar o'tkazildi. Suhbatlar natijasiga ko'ra, u quyidagi xulosaga keldi: "Kompetensiya haqida aniq va yagona kelishuvga erishilmagan".

- ARZESH kompetentlik modeli (2018) bo'yicha, kompetentlik – bu shaxsning ma'lum bir faoliyatni samarali amalga oshirishiga imkon beruvchi bilim, qobiliyat, malaka, tajriba va xulq-atvor xususiyatlarining integral majmuasidir. Ushbu qobiliyatlar o'lchanadi va ta'lim jarayoni orqali rivojlantirilishi mumkin. Model shuningdek, kompetentlikni yanada mayda mezonlarga bo'lish imkoniyatini nazarda tutadi.

Mediakompetentlik tushunchasi ta'limshunoslikka nisbatan yangi kirib kelayotgan termin bo'lib, u turli shakldagi media-ma'lumotlarni uzatish, baholash, o'rganish va etkazish jarayonlarini qamrab oladi.

Mediakompetentlik tushunchasining nazariy ildizlarini Dieter Baackening "Muloqot va kompetensiya" (1973/1980) nomli dissertatsiyasida kuzatish mumkin, u yerda kommunikativ kompetensiya haqidagi g'oya birinchi marotaba ishlab chiqilgan. Chomskiyning lingvistik kompetensiya kontseptsiyasi (1972) va Habermasning kommunikativ kompetensiya nazariyasi (1971) asosida Baacke kommunikativ kompetensiyani "til va xulq-atvor kompetensiyasi" sifatida shakllantirgan. Shu asosda mediakompetensiya "turli xil ommaviy axborot vositalaridan kommunikativ va amaliy harakatlar repertuari uchun faol foydalanish qobiliyati" sifatida ta'riflangan.

Mediakompetentlik – bu shaxsning turli formatdagi media-matnlarni tanlash, ulardan foydalanish, tanqidiy tahlil qilish, baholash, yaratish va tarqatishga tayyorligini namoyon etadigan integral sifatidir. U media vositalarining jamiyatdagir murakkab faoliyatini, ularning turlari, shakllari va janrlarini chuqur anglashni o'z ichiga oladi.

Ushbu tushuncha ko'p qirrali bo'lib, nafaqat bilim, balki amaliy ko'nikmalar va shaxsiy fazilatlarini ham ifodalaydi. Mediatsiya kompetentligi bir emas, balki bir nechta sohalarda amal qiladi, ilmiy fanlararo xususiyatga ega va bir qator ijtimoiy, kasbiy va kundalik hayotdagi vazifalarni hal qilishga qaratilgan.

Mediakompetentlik media-ta'lim doirasida rivojlantirilgan bo'lib, u mediasavodxonlik (media literacy) va mediamadaniyat (media culture) tushunchalariga tayanadi. Bu ba'zan mediakompetensiya va mediasavodxonlik atamalarining sinonim sifatida qo'llanishini tushuntiradi – masalan, xabarlardan foydalanish, tahlil qilish, baholash va turli

shakllarda muloqot qilish qobiliyatini ifodalovchi “media kompetensiyasi/media savodxonligi” (media competence/media literacy) kabi tushunchalar. Ko‘plab mamlakatlarda mediakompetentlikni o‘rganishda aynan shu yondashuv ustunlik qiladi.

1.1.2-jadval.

Mediakompetentlik tushunchasining ilmiy-pedagogik mohiyati

Tarkibiy komponent	Ilmiy tavsifi	Pedagogik ifodasi
Bilim	Media texnologiyalar, axborot manbalari haqida bilimlar majmui	Darsda axborot bilan ongli ishlashni ta'minlaydi
Ko'nikma	Axborotni izlash, tahlil qilish, saralash, baholash	Mustaqil o'qish va tadqiqot faoliyatini rivojlantiradi
Malaka	Media mahsulotlar yaratish va ulardan samarali foydalanish	O'quvchilarning ijodiy faoliyatini kuchaytiradi
Qadriyat	Axborotdan mas'uliyatli va etik foydalanish	Axloqiy madaniyatni shakllantiradi
Motivatsiya	Media faoliyatga qiziqish va ehtiyoj	O'quv faolligini oshiradi
Natija	Raqamli savodxonlik va kommunikativ kompetensiya	Zamonaviy jamiyat talablariga mos keladigan, axborot muhitida faol va mas'uliyatli harakat qila oladigan shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Masalan, A.K. Markova ishlarida mehnat psixologiyasi doirasida kasbiy kompetentlik mustaqil ilmiy ob'ekt sifatida har tomonlama o'rganilgan.

Ilmiy adabiyotlarda “mediakompetentlik” mavzusi bo'yicha turli atamalar qo'llanilib, har bir mamlakatda bu tushunchaning talqini farqlanadi. Shu bilan birga, ommaviy axborot vositalari, axborot, raqamli, audiovizual va axborot-texnologiyalar asosida shakllangan ta'lim sharoitlari o'zaro kesishib ketmoqda. Bu holat texnologiyaning jadal taraqqiyoti, ma'lumot uzatish shakl va usullarining xilma-xilligi, shuningdek, jarayonda faol ishtirok etuvchi qabul qiluvchilarning o'ziga bo'lgan munosabatining o'zgarishi bilan bog'liqdir. Shu sababli, “OAV va axborot ta'limi” kabi umumiy atamalar ostida bir-biriga yaqin sohalar – turli ifoda va aloqa vositalari, axborot va ommaviy axborot vositalarini qamrab oluvchi turli yondashuvlarni farqlash lozim.

Xorij pedagogikasida mediakompetentlik atamasi (nemischa Medienkompetenz, inglizcha Media competence va shu kabi) uzoq vaqtdan beri keng qo'llanilmogda. Masalan: Baacke (1999), Blumeke (2000), Pottinger (1997) kabi olimlarning ishlarida bu tushunchaning nazariy-amaliy jihatlari yoritilgan. Germaniya ilmiy an'alarida mediakompetentlik deganda mediaga nisbatan malakali, mustaqil, ijodiy va ijtimoiy mas'uliyatli munosabat tushuniladi.

O'qituvchining mediakompetentligi (pedagogning media kompetensiyasi) – bu ommaviy axborot vositalari faoliyatining mohiyati, uning maqsadlari, shuningdek, tegishli bilim, ko'nikma va malakalarni (motivatsion, axborot, amaliy-faoliyat, metodik va ijodiy ko'rsatkichlarni) o'zida mujassam etgan holda, barcha yoshdagilar uchun mediata'lim g'oyalarini targ'ib qilish va amaliyotga joriy etish qobiliyatidir.

Mediakompetentlik “ommaviy axborot vositalariga nisbatan malakali, mustaqil, ijodiy va ijtimoiy mas'uliyatli harakat qilish qobiliyati” sifatida talqin qilinadi. So'nggi tadqiqotlar mediakompetentlikning rivojlanishiga asos bo'ladigan 5 ta asosiy ko'nikmalar blokini ajratib ko'rsatadi: ommaviy axborot vositalari orqali taqdim etilayotgan kontentni tanlash va ulardan foydalanish; o'z media-mahsulotini yaratish va boshqalar.

Shaxsning integral sifati sifatida mediakompetentlik quyidagi ko'rsatkichlar orqali namoyon bo'ladi:

- **Motivatsion** (ommaviy axborot vositalari va ularning materiallari bilan aloqa qilish istagi);
- **Kontakt** (media-matnlar bilan muntazam aloqada bo'lish darajasi);
- **Axborot** (mediamadaniyat va ommaviy kommunikatsiyalar nazariyasi bo'yicha bilim darajasi);
- **Idrok etish** (media-matnlarni chuqur anglash qobiliyati);
- **Tahliliy-baholovchi** (ommaviy axborot vositalari faoliyatini va media-matnlarni tanqidiy tahlil qilish mahorati);
- **Amaliy-operatsion** (ommaviy axborot vositalari va media-matnlarni tanlash, shuningdek o'z media-mahsulotlarini yaratish va tarqatish ko'nikmasi);
- **Ijodiy** (ommaviy axborot vositalari sohasida ijodiy faoliyatni amalga oshirish qobiliyati).

§ 1.2. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining kasbiy faoliyatida mediakompetentlikning o'rni va ahamiyati

Mediakompetentlik tushunchasining pedagogik mohiyati zamonaviy ta'lim nazariyasi va amaliyotida shaxsning axborot-madaniy taraqqiyotini ta'minlovchi muhim omil sifatida qaraladi. Pedagogik jihatdan mediakompetentlik – bu o'qituvchi va o'quvchining turli media manbalari (bosma, audiovizual, raqarhli, internet va ijtimoiy tarmoqlar) bilan ongli, tanqidiy, konstruktiv va mas'uliyatli munosabatda bo'lish qobiliyatidir. Bu kompetentlik nafaqat axborotni qidirish va qayta ishlashni, balki uni tahlil qilish, baholash, yaratish va etkizish jarayonlarini ham o'z ichiga oladi.

Ushbu kompetensiya faqat texnik ko'nikmalarni emas, balki media xabarlarini tushunish, tahlil qilish, baholash, ularning maqsadi, auditoriyasi, konteksti va ijtimoiy ta'sirini anglashni ham o'z ichiga oladi. Pedagogik kontekstda mediakompetentlik o'quvchilarning bilish faolligini oshirish, mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek, axborotni maqsadli tanlash, tahlil qilish va baholash madaniyatini shakllantirishga qaratilgan. Ta'lim jarayonida media vositalaridan foydalanish o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, mavzuni real hayot bilan bog'laydi, fanlararo integratsiyani kuchaytiradi va reflektiv

o'rganishga zamin yaratadi. Shu sababli, mediakompetentlik pedagogik jarayonda uch qirrali vazifani bajaradi: u bir tomondan maqsad (ta'limning yakuniy natijasi), ikkinchi tomondan vosita (media-texnologiyalardan foydalanish usuli) va uchinchi tomondan jarayonning o'zi (media vositasida o'qitish va o'rganish amaliyoti) sifatida namoyon bo'ladi.

O'qituvchi uchun mediakompetentlik didaktik materiallarni tanlash va yaratish, darsni interaktiv tashkil etish, axborot xavfsizligini ta'minlash, soxta axborot va manipulyativ kontentni aniqlash hamda o'quvchilarda axloqiy-me'yoriy qarashlarni mustahkamlash kabi vazifalarni samarali bajarishni anglatadi.

Pedagogik jihatdan mediakompetentlikning mazmuni uning tarkibiy komponentlari orqali yanada aniqroq namoyon bo'ladi: kognitiv (bilim), operatsion-amaliy (ko'nikma va malaka), aksiologik (qadriyat va munosabat), hamda ijodiy-refleksiv komponentlar. Kognitiv komponent media tizimining tuzilishi, uning janrlari, ifoda tillari, ishlab chiqarish mexanizmlari va axborot tarqatish qonuniyatlari haqidagi bilimlarni o'z ichiga oladi; operativ-amaliy komponent media xabarlarini izlash, tekshirish, tahlil qilish, qayta ishlash va yaratish ko'nikmalarini shakllantiradi; aksiologik komponent media iste'molida mas'uliyat, axloqiy tamoyillar, huquqiy tushuncha va madaniy bag'rikenglikni rivojlantiradi; ijodiy-refleksiv komponent esa shaxsning o'z media tajribasini obyektiv baholashi, xulosalar chiqarishi va yangi kontent yaratishda estetik-pedagogik mezonlarga amal qilishini ta'minlaydi. Ta'lim amaliyotida mediakompetentlikni rivojlantirish muammoli o'qitish, loyiha faoliyati, media tahlil, debat va diskussiya, raqamli hikoyalash (digital storytelling), portfel va formatif baholash kabi metodlar orqali samarali amalga oshiriladi. Ayniqsa, boshlang'ich va umumta'lim bosqichlarida mediakompetentlik axborot xavfsizligi, kibexulq-atvor, mualliflik huquqi va shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash bilan bog'liq pedagogik vazifalarni hal etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Oliy ta'limda esa mediakompetentlik kasbiy tayyorgarlikning ajralmas qismi bo'lib, bo'lajak pedagoglarning dars dizayni, ta'limiy kontent yaratish va masofaviy ta'lim platformalaridan samarali foydalanish salohiyatini oshiradi.

1.2.1-jadval.

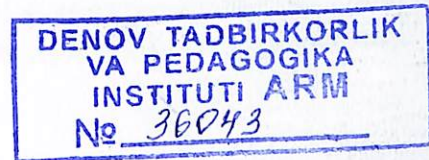
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi faoliyatida o'quv jarayonini interfaollashtirish va yosh avlodda axborot madaniyatini o'rni

Faoliyat yo'nalishi	Mediakompetentlikning roli	Pedagogik natija
Darsni rejalashtirish	Raqamli resurslarni tanlash va integratsiya qilish	Dars mazmunining boyishi va samaradorligi oshadi
O'quv jarayonini tashkil etish	Multimedia vositalaridan foydalanish	O'quvchilarning motivatsiyasi kuchayadi
Baholash jarayoni	Onlayn test va interaktiv platformalardan foydalanish	Adolatli va tezkor baholash ta'minlanadi
Tarbiyaviy ishlar	Media orqali ma'naviy-ma'rifiy faoliyatni tashkil etish	Axborot madaniyati shakllanadi
Individual yondashuv	Raqamli monitoring va tahlil	O'quvchining rivoji aniq kuzatiladi
Ota-ona bilan hamkorlik	Elektron aloqa platformalaridan foydalanish	Ta'lim jarayonida hamkorlik mustahkamlanadi

Boshlang'ich ta'limda mediakompetentlikning dolzarbligi bugungi globalashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim pedagogik muammolardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxsning bilish faoliyati, axloqiy qadriyatlari, axborotni qabul qilish va qayta ishlashga doir dastlabki tasavvurlari shakllanadigan poydevor davr hisoblanadi. Aynan shu bosqichda o'quvchilarning media bilan o'zaro munosabati asosan spontanik va nazoratsiz tarzda kechishi mumkin, chunki zamonaviy bolalar juda erta yoshdan internet, mobil qurilmalar, multfilmlar, o'yin platformalari va ijtimoiy tarmoqlar bilan muloqotga kirishmoqda. Shu sababli mediakompetentlikni boshlang'ich ta'limda shakllantirish nafaqat o'quvchilarning o'qish samaradorligini oshirish, balki ularni axborot

xurujlari, yolg'on va manipulyativ kontent, zo'raonlik va nojo'ya materiallardan himoyalashning muhim vositasiga aylanadi. Pedagogik nuqtayi nazardan, mediakompetentlik boshlang'ich sinf o'quvchilarida axborotni tanlash, tushunish va baholashga doir oddiy, ammo muhim ko'nikmalarni rivojlantirishni ko'zda tutadi. Bu esa bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi, mustaqil fikrlashni rag'batlantiradi va ularni hayotiy vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga tayyorlaydi. Shu ma'noda mediakompetentlikning dolzarbligi boshlang'ich ta'limning tarbiyaviy, rivojlantiruvchi va himoyalovchi funksiyalari bilan chambarchas bog'liqdir.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida mediakompetentlikning dolzarbligi, avvalo, ta'lim mazmuni va metodlarining yangilanishi bilan izohlanadi. Zamonaviy o'quv dasturlari kompetensiyaviy yondashuvga asoslanib, o'quvchining faqat bilim olishiga emas, balki bilimni qo'llash, tahlil qilish va baholash qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Media vositalari animatsiyalar, videodarslar, interaktiv ilovalar, elektron darsliklar boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun murakkab tushunchalarni soddalashtirib, obrazli va qiziqarli shaklda yetkazish imkonini beradi. Shu bilan birga, mediakompetentlik o'quvchilarda media matnlarni (rasm, video, reklama, multfilm, o'yin) tanqidiy idrok etish asoslarini shakllantiradi: "Bu axborot qayerdan kelgan?", "Nima uchun aynan shunday tasvirlangan?", "Bu menga qanday ta'sir qilmoqda?" kabi sodda savollar orqali bolalarda refleksiv fikrlash rivojlanadi. O'qituvchi uchun mediakompetentlik dars samaradorligini oshirish, o'quvchilarning yosh xususiyatlari va psixologik tayyorgarligiga mos media materiallarini tanlash, ularni ta'lim maqsadlariga xizmat qiladigan vositaga aylantirish imkonini beradi. hamda ta'limiy va tarbiyaviy muvozanatni saqlash imkonini beradi. Shuningdek, mediakompetentlik boshlang'ich ta'limda fanlararo integratsiyani kuchaytiradi: ona tili darsida matn va rasm tahlili, matematika darsida animatsion masalalar, atrof-muhitni o'rganishda videokuzatuvlar orqali o'quvchilarning bilish faolligi oshadi. Bu holat mediakompetentlikning dolzarbligini didaktik samaradorlik nuqtayi nazaridan ham asoslab beradi.

Boshlang'ich ta'limda mediakompetentlikning dolzarbligi uning ijtimoiy-tarbiyaviy ahamiyatida yanada yaqqol ko'zga tashlanadi. Bugungi axborot makonida bolalar turli qadriyatlar, xulq-atvor modellari va ijtimoiy rollar bilan media orqali tanishadi; agar bu jarayon pedagogik jihatdan boshqarilmasa, noto'g'ri qarashlar va zararli stereotiplar shakllanishi ehtimoli ortadi. Mediakompetentlik esa bolalarda media iste'molida mas'uliyat, axloqiy me'yorlarga rioya qilish, mualliflik huquqini hurmat qilish va shaxsiy ma'lumotlarni himoyalashga doir dastlabki tushunchalarni shakllantiradi. Shu bilan birga, mediakompetentlik ijodkorlikni rivojlantirish uchun ham muhim: o'quvchilar oddiy rasm, audio yoki qisqa video yaratish orqali o'z fikrini ifodalashni, jamoada ishlashni va o'z ishini baholashni o'rganadilar. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasini mustahkamlaydi va ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi. Boshlang'ich ta'limda mediakompetentlikni rivojlantirish oila-maktab-jamiyat hamkorligini ham kuchaytiradi, chunki ota-onalar media muhitida bolaga to'g'ri yo'l-yo'riq berish zaruratini anglay boshlaydi.

Mediakompetentlik va o'qituvchining kasbiy faoliyati zamonaviy ta'lim muhitida pedagog shaxsiga qo'yilayotgan yangi talablar bilan bevosita bog'liq bo'lib, u o'qituvchining kasbiy samaradorligi, pedagogik nufuzi va ta'lim sifati, ko'rsatkichlarini belgilovchi muhim omilga aylanmoqda. Bugungi kunda o'qituvchi nafaqat bilim manbai, balki axborot oqimlarini boshqaruvchi, o'quvchini to'g'ri yo'naltiruvchi va media makonda ongli faoliyat olib borishga o'rgatuvchi murabbiy sifatida namoyon bo'lmoqda. Mediakompetentlik pedagogik faoliyat jarayonida o'qituvchiga axborot manbalarini tezkor izlash, tanqidiy tahlil qilish, uni o'quv maqsadlariga moslashtirish va didaktik talablar asosida pedagogik qayta ishlash imkoniyatini ta'minlaydi. Bu jarayonda o'qituvchi turli media manbalaridagi ma'lumotlarning ishonchliligi, Shuningdek, o'qituvchi materiallarning ilmiy asosliligi va tarbiyaviy ahamiyatini obyektiv baholay olishi, hamda o'quvchilarning yosh, individual va psixologik jihatlariga mos keladigan kontentni maqsadli tanlash ko'nikmasiga ega bo'lishi talab etiladi. Shu bilan birga, mediakompetent o'qituvchi ta'lim jarayonida texnologiyadan maqsad emas, balki vosita sifatida foydalanadi, ya'ni media resurslar dars mazmunini boyitadi, lekin pedagogik maqsadlarning o'rnini

bosmaydi. Bu holat o'qituvchining kasbiy refleksiya va pedagogik mas'uliyatini kuchaytirib, uning faoliyatini yanada ongli va tizimli tusga keltiradi.

O'qituvchining kasbiy faoliyatida mediakompetentlik darsni loyihalash, o'quv jarayonini tashkil etish va baholash tizimida alohida ahamiyat kasb etadi. Mediakompetent pedagog o'quv materiallarini faqat tayyor shaklda taqdim etish bilan cheklanmay, balki ularni multimedia elementlari, vizual modellar, interaktiv topshiriqlar va muammoli vaziyatlar orqali o'quvchi faoliyatiga yo'naltiradi. Bu esa darsni reproduktiv emas, balki produktiv va tadqiqotga asoslangan shaklda tashkil etish imkonini beradi. Baholash jarayonida ham mediakompetentlik muhim o'rin tutadi: raqamli testlar, elektron portfellar, o'zaro baholash platformalari orqali o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini ko'p qirrali tahlil qilish mumkin bo'ladi. O'qituvchi bu jarayonda nafaqat baholovchi, balki tahlilchi va maslahatchi rolini bajaradi. Bundan tashqari, mediakompetentlik o'qituvchining kasbiy muloqot madaniyatini ham rivojlantiradi: ota-onalar bilan onlayn aloqa, kasbiy hamjamiyatlarda ishtirok etish, ochiq ta'lim resurslaridan foydalanish va o'z tajribasini media orqali ommalashtirish pedagogning kasbiy maydondagi faolligini oshiradi. Bu jarayonlar o'qituvchining o'z-o'zini rivojlantirish ehtiyojini kuchaytirib, uni zamonaviy ta'lim tendensiyalariga moslashishga undaydi. Shunday qilib, mediakompetentlik o'qituvchining kasbiy faoliyatida metodik mahorat, kommunikativlik va baholash madaniyatini uyg'unlashtiruvchi integrativ sifat sifatida namoyon bo'ladi.

Mediakompetentlikning o'qituvchi kasbiy faoliyatidagi ahamiyati uning tarbiyaviy va ijtimoiy mas'uliyat bilan bog'liq jihatlarida yanada chuqurroq namoyon bo'ladi. O'qituvchi media makonda o'quvchilar uchun namuna bo'lib xizmat qiladi: uning axborotdan foydalanish uslubi, nutqi, vizual materiallarni tanlashi va muhokama qilish madaniyati o'quvchilarning xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mediakompetent o'qituvchi o'quvchilarda soxta axborotni farqlash, manipulyativ ta'sirlarga berilmaslik, ijtimoiy tarmoqlarda madaniyatli muloqot qilish va raqamli etikaga rioya etish ko'nikmalarini shakllantirishga ongli ravishda hissa qo'shadi. Bu esa ta'limning tarbiyaviy funksiyasini yangi bosqichga olib

chiqadi. Shu bilan birga, mediakompetentlik o'qituvchiga kasbiy stress va axborot ortiqchaligini boshqarish imkonini ham beradi, chunki u axborotni tanlash va saralash strategiyalariga ega bo'ladi. Natijada pedagog o'z faoliyatida samaradorlikni saqlab qoladi va professional charchashning oldini oladi. Xulosa qilib aytganda, mediakompetentlik o'qituvchining kasbiy faoliyatida nafaqat texnologik savodxonlikni, balki pedagogik donolik, axloqiy yetuklik va ijtimoiy mas'uliyatni mujassam etgan kompleks kasbiy sifat bo'lib, zamonaviy ta'limning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omil sifatida e'tirof etiladi.

Mediakompetentlikning tarkibiy komponentlari pedagogik va psixologik tadqiqotlarda shaxsning media makondagi faoliyatini tizimli tushuntirib beruvchi murakkab tuzilma sifatida izohlanadi. Ushbu kompetensiya alohida-alohida ko'nikmalar yig'indisi emas, balki o'zaro uzviy bog'langan bilimlar, faoliyat usullari, qadriyatlar va shaxsiy fazilatlar majmuasidir. Birinchi muhim komponent – media-bilimiy (informatsion-analitik) komponent bo'lib, u shaxsning media tizimi, axborot oqimlari va kommunikatsiya mexanizmlari haqidagi tushunchalarini qamrab oladi. Bu komponent doirasida shaxs turli media kanallari (matbuot, televideniye, radio, internet, ijtimoiy tarmoqlar)ning funksiyasi, auditoriyaga ta'sir usullari, axborot ishlab chiqarish va tarqatish texnologiyalarini anglaydi. Media-bilimiy komponent shaxsga axborot manbalarini solishtirish, ularning ishonchliligini aniqlash, fakt va fikrni farqlash, kontekstni hisobga olish kabi intellektual operatsiyalarni amalga oshirish imkonini beradi. Pedagogik nuqtayi nazardan, aynan shu komponent mediakompetentlikning nazariy poydevorini tashkil etadi, chunki u holda shaxs media xabarlarini passiv qabul qiluvchi emas, balki ularni ongli ravishda tahlil qiluvchi subyektaga aylanadi. Media-bilimiy komponent rivojlangan sari shaxsning tanqidiy tafakkuri, mantiqiy tahlil qobiliyati va axborotga nisbatan ongli munosabati mustahkamlanadi, bu esa mediakompetentlikning boshqa komponentlari uchun zarur shart-sharoit yaratadi.

Mediakompetentlikning ikkinchi muhim tarkibiy qismi – media-faoliyat (amaliy-operatsion) komponenti bo'lib, u shaxsning media bilan bevosita ishlash jarayonida namoyon bo'ladigan ko'nikma va malakalarni ifodalaydi. Ushbu komponent axborotni izlash, saralash, qayta ishlash,

vizuallashtirish va taqdim etish kabi amaliy faoliyatlarni qamrab oladi. Media-faoliyat komponenti shaxsning texnologik vositalardan foydalanish savodxonligi bilan chambarchas bog'liq bo'lsa-da, u faqat texnik mahorat bilan cheklanmaydi. Bu yerda media mahsulotini yaratish jarayonida maqsadni aniqlash, auditoriyani hisobga olish, axborotni aniq va tushunarli shaklda ifodalash, estetik va pedagogik talablarni uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, ta'lim jarayonida o'quvchi yoki o'qituvchi tomonidan tayyorlangan taqdimot, video yoki infografika nafaqat chiroyli ko'rinishga ega bo'lishi, balki mazmunan to'g'ri, axloqiy jihatdan maqbul va didaktik maqsadlarga mos bo'lishi lozim. Media-faoliyat komponenti rivojlangan shaxs media makonda passiv iste'molchidan faol ijodkorga aylanadi, bu esa uning kommunikativ kompetensiyasini va jamoada ishlash qobiliyatini kuchaytiradi. Shu bilan birga, ushbu komponent mediakompetentlikning moslashuvchanligini ta'minlaydi, ya'ni shaxs yangi texnologiyalar va platformalarga tez moslashib, ularni o'z faoliyatida samarali qo'llay oladi.

Mediakompetentlikning uchinchi muhim tarkibiy qismi – media-qadriyat va refleksiv komponent bo'lib, u shaxsning media faoliyatiga bo'lgan munosabati, axloqiy qarashlari va o'zini baholash mexanizmlarini ifodalaydi. Ushbu tarkibiy qism shaxsning axborotdan foydalanishda mas'uliyatni his qilish, ijtimoiy normalar va madaniy qadriyatlarga rioya etish, mualliflik huquqlarini hurmat qilish, shuningdek shaxsiy manfaatlar bilan jamoaviy manfaatlarni muvozanatlashtirishga bo'lgan munosabatini shakllantiradi. Media-qadriyat komponenti orqali shaxs media xabarlarining jamiyatga ta'sirini anglaydi, zo'ravonlik, kamsitish, manipulyatsiya kabi salbiy hodisalarga nisbatan tanqidiy pozitsiya egallaydi. Refleksiv jihat esa shaxsning o'z media tajribasini tahlil qilishi, xatolarini anglab yetishi va kelgusidagi faoliyatini takomillashtirishga intilishida namoyon bo'ladi. Bu komponent mediakompetentlikni barqaror va uzluksiz rivojlanadigan sifatga aylantiradi, chunki shaxs o'zini doimiy ravishda media muhit talablariga moslab boradi. Pedagogik jihatdan qaralganda, media-qadriyat va refleksiv komponent ta'limning tarbiyaviy vazifalarini samarali amalga oshirishga xizmat qiladi, ya'ni mediakompetentlikni nafaqat bilim va ko'nikmalar majmui, balki shaxsiy yetuklik mezonini sifatida namoyon etadi.

Mediakompetentlik va mediavaxfsizlik o'zaro uzviy bog'liq tushunchalar bo'lib, zamonaviy axborot jamiyatida shaxs, ta'lim tizimi va jamiyat barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mediavaxfsizlik odatda shaxsni axborot makonidagi zararli ta'sirlardan himoyalash, uning ruhiy, axloqiy va ijtimoiy barqarorligini saqlashga qaratilgan chora-tadbirlar majm'ui sifatida talqin etiladi. Mediakompetentlik esa aynan shu xavfsizlikni ta'minlashning ichki, ongli mexanizmi bo'lib xizmat qiladi, ya'ni shaxs tashqi nazoratga emas, balki o'zining bilimlari, tanqidiy fikrlashi va mas'uliyatli qarorlari asosida mediavaxflarni angelaydi va ularga qarshi tura oladi. Axborot oqimining haddan tashqari ko'payishi, feyk xabarlar, manipulyativ reklama, ekstremistik g'oyalar, kiberbulling va axborot bosimi sharoitida mediakompetentlik mediavaxfsizlikning asosiy kafolatiga aylanmoqda. Chunki mediakompetent shaxs media makonda passiv iste'molchi bo'lib qolmay, axborotning maqsadi, manbasi va oqibatlarini anglay oladigan faol subyekt sifatida harakat qiladi. Pedagogik nuqtayi nazardan qaralganda, mediavaxfsizlikni faqat texnik cheklovlar yoki nazorat mexanizmlari orqali ta'minlash yetarli emas; aksincha, mediakompetentlik orqali o'quvchi va o'qituvchilarda ongli immunitet shakllantirish muhim hisoblanadi. Shu jihatdan mediakompetentlik mediavaxfsizlikning nafaqat himoya qiluvchi, balki profilaktik, ya'ni oldini oluvchi funksiyasini ham bajaradi.

Ta'lim jarayonida mediakompetentlik va mediavaxfsizlikning o'zaro bog'liqligi ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi, chunki ta'lim subyektlari o'quvchilar, talabalar va o'qituvchilar axborot makonining eng faol ishtirokchilaridir. Mediakompetentlik rivojlangan shaxs mediavaxflarni faqat ochiq tahdidlar (zararli saytlar, nomaqbul kontent) sifatida emas, balki yashirin ta'sirlar stereotiplar, noto'g'ri qadriyatlar, axborot orqali ongni boshqarish shakllari sifatida ham angelaydi. Bu holat mediavaxfsizlik tushunchasini kengaytirib, uni faqat texnologik himoya doirasidan chiqaradi va ma'naviy-psixologik himoya darajasiga olib chiqadi. Masalan, mediakompetent o'quvchi ijtimoiy tarmoqlardagi "ommaviy fikr" bosimiga berilmasdan, o'z qarashlarini mustaqil shakllantira oladi, virtual makondagi salbiy munosabatlarni real hayotga ko'chirmaydi. O'qituvchi uchun esa mediakompetentlik mediavaxfsizlikni ta'minlashda yetakchi omil bo'lib, u

o'quvchilarni axborotdan to'g'ri foydalanishga yo'naltiradi, xavfli holatlarni erta aniqlaydi va pedagogik choralar ko'radi. Shu bilan birga, mediakompetentlik ta'lim muassasasining umumiy axborot madaniyatini oshirib, raqamli muhitda sog'lom psixologik iqlimni shakllantirishga xizmat qiladi. Mediavaxfsizlik bu jarayonda faqat taqiqlash va cheklash bilan emas, balki tushuntirish, muhokama va refleksiya orqali ta'minlanadi. Natijada ta'lim jarayoni shaxsning ichki barqarorligini mustahkamlovchi xavfsiz makonga aylanadi.

1.2.2-jadval.

Mediakompetentlikning boshlang'ich ta'lim sifati va o'quvchi rivojiga ta'siri

Ta'sir yo'nalishi	Mediakompetentlik ifodasi	Ta'limiy ahamiyati
Bilimlarni o'zlashtirish	Vizual va interaktiv materiallardan foydalanish	O'zlashtirish darajasi oshadi
Mustaqil fikrlash	Axborotni tahlil qilish va baholash	Tanqidiy tafakkur rivojlanadi
Ijodkorlik	Media mahsulotlar yaratish	Yangi g'oyalar shakllanadi
Axborot xavfsizligi	Internetdan ongli foydalanish	Raqamli xavfsizlik ta'minlanadi
Kommunikativlik	Onlayn hamkorlik vositalari	Jamoaviy ishlash ko'nikmalari rivojlanadi
Ijtimoiy moslashuv	Zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash	Jamiyatga tez moslashish ta'minlanadi

Mediakompetentlik va mediavaxfsizlikning ijtimoiy ahamiyati jamiyat taraqqiyoti bilan bevosita bog'liqdir. Mediakompetentlik rivojlangan jamiyatda mediavaxfsizlik davlat yoki tashkilotlar zimmasidagi yagona vazifa bo'lib qolmaydi, balki har bir fuqaroning shaxsiy mas'uliyatiga aylanadi. Bu holat axborot xurujlari, g'oyaviy tahdidlar va madaniy ekspansiyalarga qarshi turishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Mediakompetent shaxs mediavaxfsizlikni faqat o'zini himoyalash vositasi

sifatida emas, balki boshqalarga zarar yetkazmaslik, axborotni mas'uliyat bilan tarqatish va jamiyatda ishonchli kommunikatsiya muhitini saqlash vositasi sifatida ham qabul qiladi. Shu nuqtayi nazardan, mediakompetentlik ijtimoiy barqarorlik va axborot xavfsizligining madaniy asosi sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, yoshlar orasida mediakompetentlikni rivojlantirish mediavaxfsizlikni uzoq muddatli strategik vazifa sifatida hal etishga imkon beradi, chunki ongli, tanqidiy fikrlaydigan avlod axborot makonida turli tahdidlarga nisbatan barqaror pozitsiyani egallaydi.

§ 1.3. Xorijiy va milliy tajribada bo'lajak o'qituvchilar mediakompetentligini rivojlantirish yondashuvlari

Finlandiya ta'lim tizimidagi media savodxonlik dunyoda eng ilg'or va samarali ta'lim tizimlaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Finlandiya tajribasida media-kompetentlikni rivojlantirishning noyob yondashuvini namoyon etadi. Finlandiya ta'lim tizimida media savodxonlik nafaqat texnologik ko'nikmalar, balki shaxsning tanqidiy fikrlashi, axborot manbalarini baholay bilishi, media orqali o'rganish va ijodiy faoliyat yuritish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Bu yondashuv media-kompetentlikni maktab bosqichidan boshlab, ya'ni boshlang'ich ta'limdan ilg'or bosqichlargacha uzluksiz rivojlantirishni nazarda tutadi. Finlandiyalik o'qituvchilar o'quvchilarga media matnlarini tahlil qilish, vizual va raqamli kontentni yaratish, ijtimoiy tarmoqlardagi axborot oqimlarini anglash va manipulyativ xabarlarini aniqlash ko'nikmalarini shakllantiradilar. Shu bilan birga, media savodxonlikning pedagogik maqsadi o'quvchining faqat texnik mahoratini oshirish emas, balki unga axborotga ongli munosabat, mas'uliyat, etik va huquqiy qadriyatlarni singdirishdir. Finlandiya maktablarida media savodxonlikning dasturlarga integratsiyalashuvi fanlararo yondashuv orqali amalga oshiriladi: ona tili darslarida media matnlarni tahlil qilish, tabiatshunoslikda interaktiv kuzatuvlar, matematika darslarida vizualizatsiya va statistik media kontentdan foydalanish orqali o'quvchilarning bilim va ko'nikmalari mustahkamlanadi.

Finlandiya ta'lim tizimida media savodxonlikning yana bir o'ziga xos jihati pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi va metodik qo'llanmalarining yuqori darajasi bilan bog'liqdir. O'qituvchilar media vositalaridan

foydalanish bo'yicha chuqur bilim va tajribaga ega bo'lib, darsni interaktiv va o'quvchi markazida tashkil etadilar. Mediakompetent pedagog shaxsiy media tajribasini o'quv jarayoniga kiritadi, elektron darsliklar, animatsiyalar, videodarslar, raqamli loyihalar orqali mavzuni qiziqarli va tushunarli shaklda yetkazadi. Finlandiya maktablarida media savodxonlikning amaliyotga integratsiyasi shuningdek o'quvchilarda ijodkorlik va muammoli vaziyatlarda fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Misol uchun, o'quvchilar o'z videolavhalarini yaratadi, grafik loyihalar tayyorlaydi, yoki muammoli vaziyatlar bo'yicha onlayn muhokamalarda ishtirok etadi. Bular orqali ular nafaqat media kontentni iste'mol qiluvchi, balki faol ijodkor va kritik fikrlovchi shaxs sifatida shakllanadi. Shu bilan birga, media savodxonlik pedagogik jarayonda o'quvchilarning mustaqil o'rganishiga xizmat qiladi, chunki media resurslar yordamida o'quvchilar mavzularni chuqurroq o'rganish, izlanish va o'z qarashlarini ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu yondashuv Finlandiya ta'lim tizimini nafaqat yuqori natijali, balki ijodkor va innovatsion fikrlaydigan shaxslar yetishtiruvchi tizim sifatida ajratib turadi.

Media savodxonlikning Finlandiya ta'lim tizimidagi ijtimoiy va xavfsizlik aspektlari ham alohida ahamiyatga ega. O'quvchilar media makonda mas'uliyatli va xavfsiz harakat qilishni erta yoshdan o'rganadilar: ular soxta xabarlarini farqlash, kiberxavflardan himoyalash, shaxsiy ma'lumotlarni saqlash va etik onlayn muloqot madaniyatini rivojlantirish bo'yicha ko'nikmalarni mustahkamlaydilar. Finlandiyada media savodxonlikni tarbiyaviy yo'naltirish ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyatning uzviy hamkorligi orqali amalga oshiriladi. Media vositalaridan mas'uliyatli foydalanish, shaxsiy va jamoaviy xavfsizlikni saqlash, media axborotlarini tanqidiy tahlil qilish kabi ko'nikmalar o'quvchilarda ijtimoiy barqarorlik va axborot madaniyati sifatida shakllanadi. Shu tariqa, Finlandiya tajribasi mediakompetentlik va mediavaxfsizlikni bir-birini to'ldiruvchi va kuchaytiruvchi jarayon sifatida integratsiyalash mumkinligini ko'rsatadi.

AQShda media savodxonlik bo'yicha o'qituvchilarni tayyorlash zamonaviy ta'lim jarayonining eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida shakllangan bo'lib, u pedagoglarning raqamli va media makonida samarali

faoliyat yuritish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. AQSh ta'lim tizimi global axborot oqimi va media vositalarining tez sur'atlar bilan rivojlanishi fonida o'qituvchilarni tayyorlashni strategik vazifa sifatida belgilaydi. Bu jarayonda mediakompetentlik nafaqat texnologik ko'nikmalarni o'z ichiga oladi, balki media matnlarni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, axborot manbalarining ishonchliligi va maqsadlarini baholash kabi murakkab kognitiv va pedagogik faoliyatni ham qamrab oladi. O'qituvchilarni tayyorlash dasturlari odatda universitetlarning ta'lim fakultetlarida integrativ yondashuv bilan amalga oshiriladi: media pedagogikasi, axborot kommunikatsiyalari, kiberxavfsizlik, ijodiy kontent yaratish va media etika bo'yicha kurslar taqdim etiladi. Shu tariqa, bo'lajak pedagoglar media vositalaridan nafaqat dars jarayonida samarali foydalanishni, balki o'quvchilarni media makondagi xavflardan himoya qilish va axborotni tanqidiy qabul qilishga o'rgatishni ham o'rganadilar. AQSh tajribasida o'qituvchilarni media savodxonlik bo'yicha tayyorlash jarayoni shaxsiy media mahoratni rivojlantirishdan boshlanib, pedagogik integratsiya va amaliy loyihalar orqali mustahkamlanadi, bu esa mediakompetentlikni uzluksiz va tizimli shaklda rivojlantirish imkonini beradi.

O'qituvchilarni tayyorlashda AQShda yana bir o'ziga xos jihat praktik media-laboratoriyalar va onlayn platformalardan keng foydalanish bilan bog'liqdir. Universitetlarda media laboratoriyalari, simulyatsion studiyalar va interaktiv ta'lim platformalari o'qituvchilarga media materiallarni yaratish, tahlil qilish va baholash bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish imkonini beradi. Masalan, Kelajakda pedagogik faoliyatni olib boradigan mutaxassislar videolavhalar yaratish, infografik materiallar ishlab chiqish, interaktiv o'quv vositalarini tayyorlash hamda raqamli baholash tizimlarini joriy qilish jarayonida mediata'lim kompetensiyalarini izchil rivojlantirmoqda.

Shu bilan birga, o'quvchilar bilan ishlash jarayonida o'qituvchilar mediavaxfsizlikni ta'minlash, soxta axborot va manipulyativ kontentni aniqlash, ijtimoiy tarmoqlarda etik muloqot qoidalarini singdirish bo'yicha tajriba orttiradilar. AQSh tajribasida bu jarayon mentorlik, hamkorlik va loyiha asosida o'qitish usullari orqali amalga oshiriladi: yangi pedagoglar tajribali o'qituvchilar rahbarligida media vositalardan foydalanish

metodikalarini o'rganadilar va real dars jarayonida sinab ko'radilar. Bunday integratsiyalashgan yondashuv mediakompetentlikni faqat nazariy bilim darajasida emas, balki amaliy faoliyat orqali shakllantirishga imkon yaratadi, pedagogning kasbiy ishonchliligi va samaradorligini oshiradi. Shu tariqa, AQSh o'qituvchilar tayyorlash tizimi media savodxonlikni nafaqat o'quvchi markazida, balki o'qituvchining kasbiy malakasini mustahkamlash orqali ta'minlaydi.

Media savodxonlik bo'yicha o'qituvchilarni tayyorlashning ijtimoiy va pedagogik ahamiyati AQShda alohida e'tiborga loyiqdir. Mediakompetent o'qituvchi nafaqat o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki ularni media makondagi salbiy ta'sirlardan himoya qiladi va xavfsiz raqamli xulq-atvorni shakllantiradi. Shuningdek, pedagoglar media-savodxonlikni rivojlantirish orqali o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, axborot manbalarini tanlash va baholash qobiliyatlarini mustahkamlaydilar. AQShda bu jarayon ota-onalar, maktab jamoasi va jamiyat bilan hamkorlikda amalga oshiriladi, shunda o'quvchilar media makonida mustaqil, xavfsiz va ongli shaxs sifatida shakllanadi. Media-savodxonlik bo'yicha tayyorlangan o'qituvchi esa zamonaviy ta'limning muhim ustuni sifatida jamiyatning axborot xavfsizligini, axloqiy-madaniy barqarorligini va ijtimoiy mas'uliyatni mustahkamlashga hissa qo'shadi.

Yaponiya ta'lim tizimidagi media savodxonlik zamonaviy ta'lim jarayonida shaxsni axborot makonida ongli va mas'uliyatli harakat qilishga o'rgatishning muhim vositasi sifatida shakllangan. Yaponiya maktablarida media savodxonlik nafaqat texnologik ko'nikmalarni, balki tanqidiy fikrlash, axborot manbalarini baholash, media kontentni yaratish va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Bu yondashuv shaxsning media makondagi xavfsizligi, kreativlik va ijtimoiy mas'uliyatini ta'minlaydi. Ilk va o'rta ta'lim bosqichlarida o'quvchilar media materiallarini tanqidiy tahlil qilish, vizual va raqamli kontentni to'g'ri talqin etish, shuningdek ijtimoiy tarmoqlarda axloqiy normalarga rioya qilish ko'nikmalari bilan qurollantiriladi. Yaponiya ta'lim tizimida media savodxonlik fanlararo integratsiyalashgan holda o'qitiladi: Xususan, ona tili darslarida media matnlarni tahlil qilish, tabiatshunoslik fanida interaktiv kuzatishlar o'tkazish, informatika va matematika darslarida raqamli

resurslar yordamida mavzularni o'zlashtirish kabi innovatsion yondashuvlar qo'llaniladi. Vizuallashtirish orqali o'quvchilarning mediakompetentligi rivojlantiriladi. Shu tariqa, Yaponiya tajribasi media savodxonlikni texnik ko'nikmalar yig'indisi sifatida emas, balki shaxsning tanqidiy, mas'uliyatli va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiruvchi kompleks kompetensiya sifatida amalga oshirishni ko'rsatadi.

Yaponiya ta'lim tizimida media savodxonlikning yana bir o'ziga xos jihati pedagoglarning doimiy kasbiy rivojlanish tizimi bilan chambarchas bog'liqdir. O'qituvchilar media vositalaridan foydalanish bo'yicha muntazam treninglar, seminarlar va onlayn kurslarda ishtirok etadilar. Bu jarayonda ularning maqsadi nafaqat darslarni interaktiv tashkil etish, balki o'quvchilarda mediavaxfsizlikni ta'minlash, feyk xabarlar va manipulyativ kontentni aniqlash ko'nikmalarini shakllantirishdir. O'qituvchilar media-laboratoriyalar, raqamli ta'lim platformalari va vizual studiyalar yordamida o'quvchilar uchun interaktiv va ijodiy topshiriqlar ishlab chiqadilar, shu bilan birga media materiallarini baholash hamda ularni didaktik maqsadlarda qo'llash bo'yicha o'z tajribalarini boyitadilar.

Misol uchun, o'quvchilar qisqa metrajli videolar yaratish, interaktiv taqdimotlar tayyorlash yoki media-kontentni muhokama qilish orqali mediasavodxonlikni amaliy tarzda egallaydilar.

Shu yondashuv o'quvchilarni faqat media iste'molchisi emas, balki faol ijodkor va tahlilchi sifatida shakllantiradi. Pedagogik jarayon davomida o'qituvchilar o'z media tajribasini o'quvchilar bilan bo'lishadi, media vositalardan foydalanishning etik va axloqiy qoidalarini tushuntiradilar, bu esa o'quvchilarni media makonida xavfsiz va ongli faoliyat yuritishga tayyorlaydi.

Yaponiya ta'lim tizimida media savodxonlikning ijtimoiy ahamiyati alohida urg'u bilan ta'kidlanadi. Mediakompetent o'quvchi nafaqat shaxsiy xavfsizligini ta'minlaydi, balki media orqali ijtimoiy mas'uliyat, axloqiy qadriyatlar va jamiyatdagi barqarorlikni saqlashni o'rganadi. Media savodxonlik o'quvchilarda soxta axborot va manipulyativ kontentni aniqlash, ijtimoiy tarmoqlarda madaniyatli muloqot qilish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va media resurslardan maqsadli foydalanish ko'nikmalarini shakllantiradi. Yaponiya maktablarida media savodxonlikni

tarbiyaviy va ijtimoiy yo'nalishda rivojlantirish ota-onalar va jamiyat bilan uzviy hamkorlik orqali amalga oshiriladi, bu esa o'quvchilarda media makonda mas'uliyatli va ongli shaxs sifatida rivojlanishiga zamin yaratadi.

Xitoy ta'lim tizimidagi mediakompetentlik zamonaviy ta'lim jarayonida shaxsning axborot makonida ongli va mas'uliyatli faoliyat yuritishini ta'minlashga qaratilgan muhim pedagogik yondashuv sifatida rivojlangan. Xitoy ta'lim tizimida mediakompetentlik nafaqat texnologik ko'nikmalarni, balki tanqidiy fikrlash, axborot manbalarini baholash, media kontentni tahlil qilish va yaratish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Bu yondashuv shaxsni media makondagi xavflardan himoya qilish, kreativlik va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishga xizmat qiladi. Ilk va o'rta ta'lim bosqichlarida o'quvchilarga media matnlarini tanqidiy tahlil qilish, vizual va raqamli kontentni to'g'ri tushunish, shuningdek ijtimoiy tarmoqlarda axloqiy va madaniy me'yorlarga rioya qilish ko'nikmalari o'rgatiladi. Xitoy maktablarida mediakompetentlik fanlararo integratsiyalashgan holda amalga oshiriladi: ona tili darslarida matn va vizual materiallarni tahlil qilish, tabiatshunoslik va informatika darslarida interaktiv media resurslar orqali mavzularni vizualizatsiya qilish va muammoli vaziyatlarda tahlil qilish orqali o'quvchilarning mediakompetentligi rivojlantiriladi. Shu tariqa, Xitoy tajribasi mediakompetentlikni texnik mahoratdan ko'ra kengroq, shaxsning tanqidiy, mas'uliyatli va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiruvchi kompleks kompetensiya sifatida shakllantirishni ko'rsatadi.

Xitoy ta'lim tizimida mediakompetentlikni rivojlantirishda pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi alohida o'rin tutadi. O'qituvchilar media vositalaridan foydalanish bo'yicha muntazam malaka oshirish kurslarida, seminar va treninglarda ishtirok etadilar. Bu jarayonda pedagoglar o'quvchilarda mediavaxfsizlikni ta'minlash, feyk xabarlar va manipulyativ kontentni aniqlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va onlayn etikaga rioya qilish bo'yicha tajriba orttiradilar. Xitoy maktablarida media laboratoriyalar, interaktiv ta'lim platformalari va raqamli studiyalar orqali o'quvchilar media resurslardan samarali foydalanish, interaktiv prezentatsiyalar va videolar yaratish, media-kontentni tahlil qilish kabi ko'nikmalarni amaliyotda rivojlantiradilar. Shu tariqa, mediakompetentlik o'quvchilarda nafaqat media iste'molchisi, balki faol ijodkor va tahlilchi

sifatida shakllanadi. Pedagogik jarayonda o'qituvchilar media vositalardan foydalanishning etik va axloqiy jihatlari o'rgatib, o'quvchilarning media makondagi xavfsiz va ongli faoliyatini ta'minlaydilar.

Xitoy ta'lim tizimida mediakompetentlikning ijtimoiy va tarbiyaviy ahamiyati ham alohida e'tiborga loyiqdir. Mediakompetent o'quvchi media makonda mas'uliyatli va xavfsiz harakat qilishni erta yoshdan o'rganadi, soxta axborot va manipulyativ kontentni aniqlay oladi, ijtimoiy tarmoqlarda madaniyatli muloqot qilishi va shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishi mumkin bo'ladi. Shu bilan birga Mediakompetentlik o'quvchilarda tanqidiy tafakkur, ijodiy yondashuv va media resurslaridan maqsadli foydalanish qobiliyatini shakllantiradi, bu esa jamiyatning barqaror rivojlanishi va axborot madaniyatining yuksalishiga xizmat qiladi. Xitoy maktablarida media savodxonlikni tarbiyaviy va ijtimoiy yo'nalishda rivojlantirish o'ta-onalar va jamiyat bilan uzviy hamkorlik orqali amalga oshiriladi, bu esa o'quvchilarda media makonda mas'uliyatli va ongli shaxs sifatida rivojlanishiga zamin yaratadi.

O'zbekiston ta'lim tizimidagi mediakompetentlik zamonaviy pedagogik jarayonda shaxsning axborot makonida ongli, mas'uliyatli va ijodiy faoliyat yuritishini ta'minlashning muhim vositasi sifatida qaraladi. So'nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining tez rivojlanishi va global media oqimlarining kuchayishi O'zbekiston ta'lim tizimida mediakompetentlikni shakllantirishni dolzarb vazifaga aylantirdi. Mediakompetentlik o'quvchida nafaqat media-kontentni o'zlashtirish, balki axborot manbalarini tanlash va tahlil qilish, manipulyativ va soxta xabarlarini aniqlash, mediadan bilim olish jarayonini boshqarish, shuningdek o'z ijodiy media-mahsulotlarini ishlab chiqish qobiliyatlarini shakllantiradi. O'zbekiston maktablarida mediakompetentlikni rivojlantirish bosqichma-bosqich amalga oshiriladi: boshlang'ich ta'limdan boshlab o'quvchilarga media matnlarni tahlil qilish va vizual kontentni tushunish ko'nikmalari beriladi, o'rta maktabda esa ijtimoiy tarmoqlar, elektron resurslar va interaktiv media vositalaridan samarali va mas'uliyatli foydalanishga urg'u beriladi. Ushbu jarayon ta'limning barcha sohalariga integratsiyalashgan holda amalga oshiriladi: ona tili va adabiyot darslarida media matnlarni tahlil qilish, tabiatshunoslik va informatika darslarida

interaktiv vositalar yordamida mavzularni vizuallashtirish, tarix va jamiyatshunoslik darslarida mediadan foydalanib ijtimoiy jarayonlarni o'rganish kabi amaliy bosqichlar o'quvchilarning mediakompetentligini tizimli ravishda rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, O'zbekiston tajribasi mediakompetentlikni faqat texnologik savodxonlik sifatida emas, balki shaxsning tanqidiy fikrlash, mas'uliyatli qaror qabul qilish va ijodiy yondashuvini shakllantiruvchi kompleks kompetensiya sifatida rivojlantirishga yo'naltirilganligini ko'rsatadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida mediakompetentlikni rivojlantirishda o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi alohida o'rin tutadi. Bo'lajak va amaliyotdagi pedagoglar media vositalaridan foydalanish bo'yicha maxsus kurslar va treninglarda ishtirok etadilar, bunda ularning maqsadi nafaqat darslarni interaktiv va qiziqarli tashkil etish, balki o'quvchilarda mediavaxfsizlikni ta'minlash, axborot manbalarini tanqidiy baholash, soxta va manipulyativ kontentni aniqlash ko'nikmalarini shakllantirishdir. O'qituvchilar media laboratoriyalar, raqamli platformalar va interaktiv studiyalar orqali darslarni media bilan boyitish imkoniyatini qo'lga kiritadilar. Shu orqali o'quvchilar nafaqat media iste'molchisi, balki faol ijodkor va tahlilchi sifatida shakllantiriladi. Masalan, o'quvchilar qisqa videolar, multimedia prezentatsiyalar, infografikalar tayyorlash, onlayn muhokamalarda ishtirok etish orqali mediakompetentlikni amaliy tarzda egallaydilar. Pedagogik jarayonda o'qituvchilar media resurslardan foydalanishning etik va axloqiy jihatlari tushuntiradilar, mediavaxfsizlikni ta'minlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va onlayn muloqot madaniyatini shakllantirish bo'yicha ko'nikmalarni o'quvchilarga singdiradilar. Shu tariqa, mediakompetentlik O'zbekiston ta'lim tizimida o'qituvchining kasbiy samaradorligi va ta'lim sifatini oshiruvchi muhim omil sifatida integratsiyalashgan.

O'zbekiston kontekstida mediakompetentlikning ijtimoiy va tarbiyaviy ahamiyati ham alohida e'tiborga loyiqdir. Mediakompetent o'quvchi media makonda mas'uliyatli va xavfsiz harakat qilishni, soxta xabarlar va manipulyativ kontentni aniqlashni, ijtimoiy tarmoqlarda madaniyatli muloqot qilishni va media resurslardan maqsadli foydalanishni erta yoshdan o'rganadi. Shu bilan birga, mediakompetentlik o'quvchilarda tanqidiy

tafakkur, ijodiy yondashuv va axborotni baholash qobiliyatlarini shakllantiradi, bu esa jamiyatning barqaror rivojlanishi va axborot madaniyatining yuksalishiga xizmat qiladi. O'zbekiston maktablarida media savodxonlikni tarbiyaviy va ijtimoiy yo'nalishda rivojlantirish ota-onalar, jamiyat va maktab jamoasi bilan uzviy hamkorlik orqali amalga oshiriladi, bu esa o'quvchilarda media makonda mas'uliyatli, ongli va ijodiy shaxs sifatida rivojlanishiga zamin yaratadi. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekiston ta'lim tizimidagi mediakompetentlik nafaqat texnologik ko'nikmalarni o'rgatish, balki shaxsning tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, mediavaxfsizlik va ijtimoiy mas'uliyat ko'nikmalarini tizimli va uzluksiz rivojlantirishga qaratilgan integrativ pedagogik jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Mediakompetentlikni ta'limning barcha bosqichlariga uzluksiz integratsiyalash orqali O'zbekiston pedagogik muhitini zamonaviy talablar bilan uyg'unlashtirish, o'quvchilarda ongli, mas'uliyatli va ijodiy fikrlaydigan avlodni shakllantirish mumkin bo'ladi.

1.3.1-jadval.

Xorijiy va milliy yondashuvlarning qiyosiy tahlili

Mezoni	Xorijiy tajriba	Milliy tajriba	Umumiy jihatlar
Maqsad	Raqamli va tanqidiy tafakkur	Zamonaviy kompetensiya	Shaxs rivoji
Metodlar	Loyiha, interaktiv	An'anaviy + innovatsion	Integratsiya
Texnologiya	Yuqori raqamlashtirish	Bosqichma-bosqich	Raqamli muhit
Baholash	Kompetensiyaga asoslangan	Reyting va monitoring	Natijaviylik
Muammo	Axborot xavfsizligi	Texnik ta'minot	Kadrlar tayyorlash

Finlandiya, AQSh, Yaponiya, Xitoy va O'zbekiston ta'lim tizimidagi mediakompetentlik shakllantirish usullari va pedagogik yondashuvlari o'ziga xos xususiyatlarga ega. Finlandiya va AQShda

mediakompetentlikning markazida ijodiy va interaktiv yondashuv turadi; pedagoglar media laboratoriyalar va interaktiv platformalar orqali o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, media tahlili va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Yaponiya va Xitoyda esa pedagoglarning kasbiy rivojlanishi va malaka oshirish kurslari asosiy vosita hisoblanadi, bu jarayonda o'quvchilar media resurslardan mas'uliyatli foydalanish, media kontent yaratish va tahlil qilish ko'nikmalarini egallaydilar. O'zbekistonda mediakompetentlik hali rivojlanayotgan bo'lsa-da, fanlararo integratsiya, media laboratoriyalar va ota-ona hamkorligi orqali shakllantirilmoqda, o'quvchilarda media savodxonlik, ijodiy fikrlash va ijtimoiy mas'uliyat ko'nikmalari rivojlantiriladi.

1.3.2-jadval.

Media kompetentlikning qiyosiy tahlili

Davlat	Mediakompetentlik tushunchasi va maqsadi	Pedagogik yondashuv	O'quvchilarning rivojlanish yo'nalishlari	Mediavaxfsizlik va tarbiyaviy aspekt
Finlandiya	Shaxsning tanqidiy fikrlash, ijodiy va media bilan faol ishlash qobiliyatini rivojlantirish.	Fanlararo integratsiyalashgan yondashuv; interaktiv darslar, media materiallarni tahlil qilish va yaratish.	O'quvchilar media matnlarni tahlil qilish, interaktiv loyihalar yaratish, mustaqil media kontent ishlab chiqish.	Mediavaxfsizlik pedagoglar va ota-onalar bilan hamkorlikda shakllantiriladi; feyk xabarlar, etik va mas'uliyatli foydalanish.
AQSh	Texnologik savodxonlik, tanqidiy fikrlash va media orqali ijodiy faoliyatni rivojlantirish.	Pedagoglarni amaliy media-laboratoriyalar va onlayn platformalarda tayyorlash; mentorlik va loyiha asosida o'qitish.	O'quvchilar videolar, interaktiv prezentatsiyalar, media-kontent tahlili; ijodkor va tahlilchi sifatida rivojlanadi.	Mediavaxfsizlikni ta'minlashga katta e'tibor; shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, etik onlayn muloqot, soxta xabarlar aniqlash.
Yaponiya	Axborot makonida mas'uliyatli va ongli harakat qilish, media kontentni tahlil qilish va yaratish.	Pedagoglarning doimiy kasbiy rivojlanishi; media laboratoriyalar, interaktiv studiyalar va amaliy topshiriqlar orqali.	O'quvchilar media resurslardan ijodiy foydalanish, videolar, multimedia prezentatsiyalar yaratish, onlayn muhokamalard	Mediavaxfsizlik erta yoshdan shakllantiriladi; etik xulq-atvor, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, media manipulyatsiyasini aniqlash.

			a ishtirok etish.	
Xitoy	Tanqidiy fikrlash, media kontentni tahlil qilish, media vositalaridan mas'uliyatli foydalanish qobiliyatini rivojlantirish.	Pedagoglarning malaka oshirish kurslari, seminar va treninglarda ishtirok etadi; interaktiv platformalar va media laboratoriyalaridan foydalanadi.	O'quvchilar media resurslardan samarali foydalanish, infografika va video tayyorlash, media tahlili.	Mediavaxfsizlik ta'lim jarayoniga integratsiyalashgan; feyk xabarlar va manipulyativ kontentni aniqlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish.
O'zbekiston	Tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, mediavaxfsizlik va ijtimoiy mas'uliyat ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan.	Fanlararo integratsiyalashgan yondashuv; media laboratoriyalar, raqamli platformalar va interaktiv studiyalar orqali o'qitish.	O'quvchilar media matnlarni tahlil qilish, interaktiv loyihalar yaratish, media kontentni ijodiy ishlab chiqish.	Mediavaxfsizlik ota-onalar, jamiyat va maktab bilan uzviy hamkorlikda shakllantiriladi; etik muloqot, feyk xabarlar aniqlash, xavfsiz onlayn harakat.

Mediavaxfsizlik va tarbiyaviy yo'nalish ham mamlakatlar bo'yicha farq qiladi. Finlandiya, AQSh va Yaponiya tizimlarida mediavaxfsizlik pedagoglar va ota-onalar bilan uzviy hamkorlikda shakllantiriladi, soxta axborotlarni aniqlash va etik onlayn muloqot ko'nikmalariga katta e'tibor beriladi. Xitoy va O'zbekistonda esa mediavaxfsizlik ta'lim jarayoniga integratsiyalashgan bo'lib, feyk xabarlar va manipulyativ kontentni aniqlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va mas'uliyatli onlayn harakat qilish ko'nikmalari o'quvchilarda erta yoshdan shakllantiriladi. Shunday qilib, mediakompetentlik jahon miqyosida shaxsning tanqidiy tafakkuri, ijodiy yondashuvi va media makonida xavfsiz harakatlanish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lsa-da, pedagogik yondashuv,

amaliyotdagi tatbiq va fanlar o'rtasidagi integratsiya darajasi har bir mamlakat kontekstida o'ziga xos xususiyatlarni namoyon etadi.

I bob bo'yicha xulosalar

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining mediakompetentligini rivojlantirish pedagogik jarayonning muhim nazariy va amaliy asosini tashkil etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mediakompetentlik nafaqat texnologik savodxonlik va media vositalarini bilishni, balki pedagogning tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, axborot manbalarini baholash va media orqali samarali kommunikatsiya ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Nazariy jihatdan mediakompetentlik shaxsning axborot makonida ongli va mas'uliyatli faoliyat yuritishini ta'minlovchi U murakkab kompetensiya sifatida talqin etilib, o'qituvchining kasbiy o'ziga xosligi, dars jarayonini interfaol tashkil etishi va o'quvchilarda mediasavodxonlikni shakllantirishi bilan uzviy bog'liqdir. Shuningdek, mediakompetentlikni shakllantirishda pedagogik konsepsiyalar va nazariy model va yondashuvlar muhim rol o'ynaydi. Ular o'qituvchining media resurslardan samarali foydalanish, o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, mediavaxfsizlikni ta'minlash va media kontentni didaktik maqsadlarda integratsiyalashgan tarzda qo'llash imkonini beradi. Shu tariqa, bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari mediakompetentligi nafaqat zamonaviy pedagogik jarayonning talablariga javob beradi, balki o'quvchilarda media savodxonlikni tizimli va uzluksiz rivojlantirishning nazariy va amaliy asosini yaratadi.

II BOB. BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARIDA MEDIAKOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING METODIK TIZIMI

§ 2.1. Mediakompetentlikni rivojlantirishda tayanch kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish

Hozirgi davrda fan-texnika taraqqiyoti va axborot oqimining kengayishi bilan bog'liq bo'lgan globallashuv sharoitida ta'lim sohasida ilg'or yutuqlar, innovatsion metodlar va yangiliklarni joriy qilishning ahamiyati tobora o'smoqda. Bu o'qituvchilardan nafaqat darslik materiallarini qiziqarli tarzda yetkazish, balki talabalarni rag'batlantiruvchi, fanlarga bo'lgan qiziqishni oshiradigan, mantiqiy tafakkurni rivojlantiruvchi ma'lumotlardan samarali foydalanishni talab qiladi.

Zero, bugungi talabalarining atrof-muhitga munosabati, fikrlash uslubi, dunyoqarashi, jamiyatdagi o'rni va umuman shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi tashqi omillar shunchalik ko'pki, ulardan zarur ma'lumotlarni ajratib olish va mavjud axborot bazasidan samarali foydalanish muammosi jahon miqyosidagi dolzarb vazifaga aylanmoqda. Bu muammoning asosiy yechimlaridan biri talabalarda mediasavodxonlik kompetensiyasini izchil rivojlantirishdan iboratdir.

"Kompetensiya" va "Kompetentlik" kabi atamalar zamonaviy ilmiy diskursda nisbatan yangi o'rin olgan tushunchalar hisoblanadi. Britaniyalik tadqiqotchi D.Hymes tomonidan "kompetentlik" haqidagi g'oya ilgari surilgan bo'lsa, amerikalik tilshunos N.Chomsky o'zining "Sintaktik nazariyaning jihatlari" nomli asarida ushbu ikkita termin o'rtasidagi farqni quyidagicha belgilab bergan: "Kompetensiya - bu shaxsning o'z tilini anglab yetishi, so'zlashi va tinglashi, ya'ni til bilimining nazariy tomoni; kompetentlik esa - tilni amaliy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatidir." Shu o'rinda, kompetensiya odamning ma'lum bir faoliyatni amalga oshirish layoqati sifatida ham talqin etiladi.

"Kompetensiya" atamasi dastlab korporativ muhitda paydo bo'lib, u yerda kasbiy bilim va ko'nikmalarni ifodalash uchun ishlatilgan. Keyinchalik bu tushuncha ta'lim maydonida ham keng tatbiq qilina boshladi. Aloqa jarayonida kompetensiya va uning tarkibiy qismlari ilmiy-metodik nuqtai nazardan o'rganila boshlandi. Shuningdek, kompetentlik

tushunchasiga “tayyor bo‘lish”, “qodirlik” kabi ma’nomalar yuklangan va uning psixologik xususiyatlari – “mas’uliyatni his etish”, “ishonch bilan harakat qilish” kabi atributlar aniqlandi.

Ko‘plab olim va mutaxassislar kompetensiya va kompetentlik mavzusida o‘z nuqtai nazarlarini bildirishgan. Masalan, J. Raven “Zamonaviy jamiyatda kompetentlik” nomli asarida kompetentlik bir qancha mustaqil tarkibiy qismlardan tashkil topganligini, ularning bir qismi bilimga, boshqalari esa hissiyotlarga bog‘liq ekanligini ta’kidlaydi. Bu komponentlar birgalikda shaxsning o‘zini samarali boshqarishiga xizmat qiladi.

XXI asr ta’limi bo‘yicha Yevropa Kengashining J.Delor tomonidan taklif etilgan “Ta’lim – yashirin xazina” konsepsiyasida ta’lim to‘rtta asosiy ustunga tayanadi: bilishni o‘rganish, amal qilishni o‘rganish, birgalikda yashashni o‘rganish va o‘z-o‘zini rivojlantirishni o‘rganish. Delor “amal qilishni o‘rganish” orqali nafaqat kasbiy malakani, balki jamoada samarali ishlash va murakkab vaziyatlarni yechish qobiliyatini ham nazarda tutadi. Shu bilan birga, “kompetentlik” termini ko‘pincha “malakalar bazasi” atamasi bilan sinonim sifatida ishlatiladi. B.Oskarsonning fikricha, kompetentlik keng qamrovli bo‘lib, kasbiy fazilatlariga qo‘shimcha ravishda jamoada samarali ishlash, rejalashtirish, muammolarni hal qilish, ijodiy yondashuv, peshqadamlik, tadbirkorlik, tashkilotchilik va kommunikativ ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi.

Kompetentlik tushunchasining ta’lim kontekstida qo‘llanilishi bo‘yicha ham keng qamrovli tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, A.K.Markova mehnat psixologiyasi nuqtai nazaridan kasbiy kompetentlikni alohida predmet sifatida o‘rgangan, o‘qituvchilarning kompetentligi ust esa L.A.Petrovskaya, N.V.Kuzmina va L.P.Alekseev kabi olimlar tadqiqot olib borganlar.

Shuningdek, YUNESKOning hujjatlarida ta’lim tizimi natijalari sifatida bir qator asosiy kompetensiyalar belgilangan bo‘lib, ular orqali ta’limni yangilash va o‘quvchilarning yutuqlarini oshirish masalalari ilgari surilgan. Bern shahrida Yevropa Kengashi tomonidan o‘tkazilgan anjumanda ham asosiy kompetensiyalarni aniqlash orqali ta’lim va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishish zarurligiga alohida e’tibor qaratilgan.

V. Xutmaxer o‘z ma’ruzalarida kompetensiya tushunchasi ko‘nikma, kompetentlik, qobiliyat va mahorat kabi atamalar bilan bir qatorda qo‘llanilishini qayd etib, uning mazmuni hali to‘liq aniqlanganligini ta’kidlamaydi. U kompetensiyani “bilamanki, nima...” emas, balki “bilamanki, qanday...” deb talqin qilish lozimligini ta’kidlaydi. Shu bilan birga, V. Xutmaxer Yevropa Kengashi tomonidan qabul qilingan va “Yevropa yoshlari ega bo‘lishi kerak bo‘lgan” asosiy kompetensiyalarni ham izohlaydi.

2.1.1-jadval.

Mediakompetentlikni rivojlantirishda tayanch kompetensiyalar tarkibi

№	Tayanch kompetensiya	Mazmuni	Mediakompetentlik bilan bog‘liqligi
1	Axborot kompetensiyasi	Axborotni izlash, tahlil qilish va saralash	Media axborotni tanqidiy baholash
2	Kommunikativ kompetensiya	Samarali muloqot va hamkorlik	Media orqali muloqot madaniyati
3	Raqamli kompetensiya	Texnologiyadan foydalanish	Media mahsulot yaratish
4	Ijtimoiy kompetensiya	Jamoada ishlash	Media loyihalarda ishtirok
5	Tanqidiy fikrlash	Tahlil va baholash	Soxta axborotni aniqlash
6	Ijodiy kompetensiya	Innovatsion yondashuv	Media kontent ishlab chiqish

Talabalarga asosiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida darslarga qo‘yiladigan talablar

Mediasavodxonlik kompetensiyasi oliy ta’limning amaliy yo‘nalishini mustahkamlashni talab qiladi. Bu o‘qituvchining o‘z pedagogik faoliyatini yangilash zaruratini ham keltirib chiqaradi. Asosiy vazifa talabalarni mustaqil ravishda bilim oshirish, tashabbus ko‘rsatish, jamoada ishlash va o‘z-o‘zini rivojlantirish ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat.

Jamiyatga hozirgi kunning tez rivojlanayotgan sharoitlarida yaxshi ma'lumotli, axloqli, yangilikka ochiq va qiziqadigan shaxslar talab qilinadi. Bunday shaxs quyidagi fazilatlarga ega bo'lishi lozim: o'z harakatlarini o'zi tahlil qilish qobiliyati; qarorlari va amallari natijalarini chuqur o'ylash, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati; tez va samarali ishlash; hamkorlikda muammolarni hal qilish; mamlakatning taqdiri va uning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun mas'uliyat hissi.

Mediasavodxonlik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan standart talablari talabalarining atrof-muhitni o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish, foydali ma'lumotlarni topish va ularni amaliy hayotda qo'llash uchun tayyorgarligini kuchaytirishni nazarda tutadi. Shu sababli, zamonaviy darsga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish jarayonida o'qituvchi va talaba faoliyatining mohiyati o'zgaradi.

Bilamizki, keng tarqalgan dars turi bu aralash dars (blended learning) hisoblanadi. Uni zamonaviy ta'lim talablariga mos keladigan o'zgarishlarining mohiyatini quyidagicha ochib berish mumkin:

Darsga qo'yiladigan didaktik-metodik talablar.

Yuqorida ta'kidlangan ikki turdagi dars shakllarini tahlil qilganimizda, ular orasidagi asosiy farq o'qituvchi bilan talabalar faoliyatining o'zaro aloqadorligida o'z ifodasini topadi. Talabalar imkon qadar mustaqil o'qishlari lozim. O'qituvchi esa talabalarga yo'nalish ko'rsatib, zarur materiallarni taqdim etishi, shu orqali tizimli va maqsadli ta'lim jarayonini amalga oshirishi kerak. O'qituvchi dars jarayonini muvofiqlashtirib, talabalarni rag'batlantirishi va ularda intilish hissini uyg'otishi lozim, natijada o'qitish jarayoni samarali bo'ladi.

2.1.2-jadval.

Darsga qo'yiladigan talablar		
Darsga qo'yiladigan didaktik talablar	An'anaviy dars	Zamonaviy dars
Dars mazmunini	O'qituvchi tomonidan aytiladi	Talabalar tomonidan shakllantiriladi

e'lon qilish		
Maqsad vazifalarini aytish	Talabalar nimani o'rga- nishlari o'qituvchi tomonidan shakllantiriladi va aytiladi	Talabalar nimani bilishlari va nimani bilmasliklarini nanglagan holda o'zlari shakllantiradi
Rejalashtirish	O'qituvchi talabalarga maqsadga erishishlari uchun qanday ishni bajarishlari kerak ekanligini aytadi	Ko'zlangan maqsadga erishish metodlarini talabalar tomonidan rejalashtiriladi
Talabalarining amaliy faoliyati	O'qituvchi rahbarligida talabalar tomonidan bajariladi	Talabalar belgilangan reja asosida o'quv faoliyatini amalga oshiradilar
Nazoratni amalga oshirish	O'qituvchi va talabalar tomonidan bajariladigan amaliy ishlarni nazorat qiladi	Nazoratni talabalar amalga oshiradilar (o'z-o'zini va o'zaro nazorat qiladilar)
Talabalarni baholash	O'qituvchi talabalarni dars davomida baholaydi	Talaba o'zi va o'rtog'ining faoliyatini baholaydi
Darsni yakunlash	O'qituvchi talabalardan nimalarni eslab qolganini so'raydi	O'zaro savol-javob asosida

O'qituvchi zamonaviy darsni tayyorlash uchun quyidagi bosqichlarga e'tibor qaratishi kerak: ta'lim maqsad va vazifalarini aniq belgilash, o'quv materialining asosiy mazmunini tahlil qilish, o'qitish metodlarini o'quvchilar ehtiyojlariga mos ravishda tanlash va nazorat o'tkazish usullarini oldindan rejalashtirish.

Zamonaviy darsga qo'yiladigan didaktik talablari:

Tajribali fan xonasida dars o'tkazish; darsning mavzusi, maqsad va vazifalarini belgilab, o'quvchilarning faoliyatini rejalashtirish zarur; dars

muammoli va rivojlantiruvchi xarakterga ega bo'lib, o'qituvchi va talabalar hamkorlikda ishlashi talab etiladi; muammoli va izlanishli vaziyatlarni tashkil etish orqali o'quvchilarning faoliyati rag'batlantiriladi; o'quvchilarni mustaqil xulosa chiqarishga o'rgatish.

Asosiy kompetensiyalarni rivojlantirish maqsadida quyidagi ta'lim texnologiyalarini qo'llash mumkin. O'quv fanlari o'qituvchisi o'quv yili mobaynida rivojlantirilishi lozim bo'lgan asosiy kompetensiyalarni oldindan aniq belgilab olishi kerak. Talaba dars jarayonida eshitgan va tushunib olgan material yaxshi hisoblansa, bu holat hamma vaqt ham sodir bo'lavermaydi. Talaba ma'ruza yoki amaliy mashg'ulotlarni passiv tarzda qabul qilsa, uning rivojlanishi to'xtab qoladi. Shaxsiy tashabbus esa kelajakda talabaning mustaqilligining asosiga aylanadi.

Demak, ta'lim vazifasi talabaning faoliyatini rag'batlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishni o'z ichiga oladi. Bu jarayonda talaba o'qituvchi yordami bilan o'z e'tibor markazini topadi, o'rganish predmetini tadqiq qiladi va turli o'quv faoliyatini amalga oshiradi. Agar talaba intellektual qobiliyatlarga ega bo'lib, yangi sharoitlarda dadil harakat qilsa, u o'z oldiga qo'ygan maqsadiga erishish imkoniyatiga ega bo'ladi.

§ 2.2. Media maydon va internet imkoniyatlari

Internetning barcha imkoniyatlarini to'liq tushunish uchun uning paydo bo'lish tarixi haqida ma'lumotga ega bo'lish zarur. "Internet" tushunchasi tarmoqqa ulangan kompyuterlar tizimini, global ma'lumot almashinuvining oqimini hamda resurslarni hisoblash orqali amalga oshiriladigan jarayonlarni o'z ichiga oladi. Axborot gigantini qurishga qaratilgan ishlar 1957 yilda boshlangan deyish mumkin. Shu davrda o'tgan qurol poygasi tufayli Amerika Qo'shma Shtatlari Mudofaa departamenti harbiy bazalar o'rtasida ma'lumot uzatishni tezlashtirish maqsadida bir-biri bilan ma'lumot almashinish imkoniyatiga ega bo'lgan kompyuterlar tizimini ishlab chiqdi. O'shandan beri internet juda cheklangan imkoniyatlarga ega bo'lib, bugungi kunda foydalanilayotgan keng imkoniyatlarga ega emas edi.

Keyingi bosqichda barcha jarayonlar tez sur'atlarda sodir bo'ldi. Shunday qilib, atigi 15 yil ichida tarmoq butun dunyo bo'ylab harbiy va ilmiy sohalarni qamrab olib, xalqaro miqyosda sezilarli o'sishni amalga

oshirdi. Internet 1973 yilda yana bir muhim rivojlanishni boshidan o'tkazdi. Bu vaqtda "ilmiy" tarmog'i Norvegiya va Angliyani o'z ichiga olgan holda transatlantik telefon kabeli orqali kengaytirildi. Bu hodisa internetning haqiqiy tug'ilgan kuni sifatida qaraladi. O'shandan buyon qirq yil davomida kompyuter tarmoqlari hayratlanarli darajada rivojlandi. Hozirda internet deyarli barcha foydalanuvchilar uchun mavjud.

Bir ma'noda, tarmoq turli veb-saytlarni o'zida mujassam etadi. Internet brauzerlari deb ataladigan maxsus dasturlar bu sahifalarni ko'rish uchun ishlatiladi. Bugungi kunda "Internet" tushunchasi haqida o'ylaganda, ko'pchilik odamlar uni texnik jihatlari haqida o'ylamay, balki u zamonaviy insonga taqdim etgan imkoniyatlar haqida fikr yuritadi. Tarmoqda o'tkaziladigan vaqtni chuqur tahli qilsak, oddiy internet foydalanuvchisi uchun eng muhim imkoniyatlarni aniqlash mumkin:

1. **Ijtimoiy aloqa:** Ijtimoiy tarmoqlar, forumlar, matnli va videobloglar, tanishuv saytlari, Skype. Yuqoridagilarning barchasining asosiy maqsadi - masofani to'siq sifatida emas, erkin muloqot uchun imkoniyatga aylantirishdir.

2. **Ko'ngilochar:** O'yinlar, musiqa, filmlar, video, kitoblar va boshqa ko'plab kontentni yuklab olish mumkin.

3. **O'z-o'zini ta'lim:** Kitoblar, o'quv qo'llanmalar, ta'limiy videolar, onlayn kurslar - ma'lum bir sohada bilim olishni istovchilar uchun juda keng va foydali tajriba manbai.

4. **Ijod va qo'l mahorati:** Oshpazlik yoki trikotaj haqidagi yangi usullarni topish uchun internetda ochiq ma'lumotlar bazasini topish qiyin emas.

5. **Xarid qilish:** Internet banki va onlayn do'konlar istalgan vaqtda qulay xarid qilish imkonini beradi.

Bugungi kunda dunyo aholisining ko'pchiligi Internetdan foydalanmoqda. Inson va jamiyat statik holatda qolmay, doimo o'zgarishga uchraydi, biz yashayotgan zamon globallashtirish davri sifatida belgilangan. Axborot uzatish texnologiyalarining taraqqiyoti barcha davlatlarni qamrab olgan yagona ma'lumotlar tizimini shakllantirish imkonini berdi. Aynan Internet lokal tarmoqlarning yagona global axborot makoniga birlashishiga sabab bo'ldi.

Respublikamiz Rahbari tomonidan ushbu sohaning rivojlanishiga alohida ahamiyat berilayotganini ta'kidlash lozim. Xususan, 2018-yil 9-yanvar kuni O'zbekiston Prezidenti huzurida axborot-kommunikatsiya tizimi va texnologiyalarini rivojlantirish holati, shuningdek bu sohadagi islohotlarni jadallashtirish masalalari muhokama qilindi. Yig'ilishda Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi rahbarlari hisobot qildilar. Majlisda belgilangan vazifalarni o'z vaqtida bajarish, ya'ni Internet tezligini sezilarli darajada oshirish va sifatini yaxshilash, mobil xizmat turlarini kengaytirish, xalqaro yetakchi telekommunikatsiya kompaniyalari bilan hamkorlikni mustahkamlash, "Elektron hukumat" tizimini izchil rivojlantirish va axborot xavfsizligini ta'minlash bo'yicha tegishli topshiriqlar berildi.

O'zbekistonda Internet ulanish xizmatini taqdim etish bo'yicha raqobatli muhit yuzaga kelmaganligi, shuningdek, shimoliy yo'nalishdagi – ya'ni Qozog'iston va Rossiya internet kanallariga bog'liq bo'lgan holat tufayli Internetga ulanish MDH mamlakatlariga nisbatan sekin va yuqori narxli hisoblanadi. Bu muammoni hal qilish uchun O'zbekiston yangi tashqi kanallar ochishni maqsad qilgan. Internet ulanish tezligi va barqarorligini oshirish Turkmaniston, Eron, Qirg'iziston va Xitoy orqali yangi tashqi kanallar ochish orqali amalga oshirilishi ko'zda tutilmoqda. Hozirgi yilning oxirigacha ushbu davlatlarning milliy operatorlari bilan kanallarni ijaraga olish va sotib olish bo'yicha kelishuvlar imzolanishi rejalashtirilgan.

Shimoliy kanaldan voz kechish emas, balki unga qo'shimcha ravishda aholi talablarini qondiradigan yangi kanallar yaratish borasida kelishuvlar amalga oshirilmoqda. Bu tadbirlar mamlakatda Internet tezligi va arzonligini oshirishni ko'zlaydi. Biroq, ular yaqin kelajakda sodir bo'lishi rejalashtirilgan.

Hozirgi vaqtda milliy Internet makonimizning holati va undagi resurslardan unumli foydalanish masalalari bir qancha ijobiy va salbiy jihatlariga ega. Internet infratuzilmasi rivojlanmoqda, ammo hali ko'plab cheklovlar mavjud. Ba'zi hududlarda, ayniqsa qishloq joylarda, Internetga kirish imkoniyati hali etarli emas yoki barqaror emas. Shaharlarda vaziyat yaxshiroq bo'lishi mumkin, ammo raqobatning yetarli emasligi tufayli narxlar va xizmat sifatida farq qilishi mumkin.

Internet resurslaridan oqilona va unumli foydalanish darajasi odamlarning bilim va malakasiga bog'liq. Katta qismi hali Internet asosan ko'ngilochar maqsadlarda (sayohat qilish, video ko'rish, ijtimoiy tarmoqlar) foydalanadi, ammo bilim olish, kasbiy rivojlanish yoki tadbirkorlik uchun samarali foydalanish hali keng tarqalmagan. Bunda, o'quv dasturlari va kontentning sifat va yetarli darajada bo'lmaganligi ham muhim omil.

Internetdan foydalanish madaniyati yangi rivojlanayotgan soha. O'zbekistonda Internet foydalanuvchilar soni ortmoqda, ammo raqamli savodxonlik, axborotni tanqidiy baholash va axborot xavfsizligi kabi madaniy qirralar hali keng ommalashmagan. Bola va o'smirlarni Internetning salbiy ta'siridan himoya qilish, ularni to'g'ri yo'naltirish ham dolzarb masala.

Internet "bilimlar ummoni" bo'lib, unda cheksiz imkoniyatlar yotadi. Buni o'zimiz ham, bolalarimiz ham tushunishi kerak. Ushbu imkoniyatlardan xabardor bo'lish va ulardan foydalana bilish, mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotiga katta hissa qo'shadi. Internet orqali masofaviy ta'lim olish, yangi biznes imkoniyatlarini topish, global hamjamiyat bilan aloqa o'rnatish kabi qulayliklar bor. Biroq, bu imkoniyatlardan foydalanish uchun o'quv va tashviqot ishlarini olib borish zarur.

Internetga nisbatan o'ta salbiy qarash o'rniga uni ehtiyotkorlik va tushunish bilan qabul qilish, shuningdek, o'smir bolalarimizga uning to'g'ri va samarali foydalanishini o'rgatish muhimdir.

Ota-onalar avvalo Internetning ikki tomonlama xususiyatini: bir tomondan cheksiz bilim va imkoniyatlar manbasi, ikkinchi tomondan potentsial xavflar va zararli kontent oqimi sifatida tushunishlari zarur. Farzandlarimiz Internet bilan tanishishidan oldin, ularga ushbu imkoniyatlar va xavflar haqida ochiq va tushunarli tarzda ma'lumot berishimiz lozim.

Internet nafaqat o'yin va ijtimoiy tarmoqlar makoni, balki keng qamrovli ta'lim resurslari, masofaviy o'qish imkoniyatlari, yangi ko'nikma o'zlashtirish va hatto o'z biznesini boshlash uchun dasturlarni o'z ichiga oladi. Ushbu ijobiy imkoniyatlardan samarali foydalanish o'smirlarning mustaqil rivojlanishiga, ularning iqtisodiy qobiliyatlarini oshirishiga va oila byudjetiga hissa qo'shish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, zararli

kontent, manipulyativ ma'lumotlar va xavfli onlayn aloqalar haqida ogohlantirish va ularga qarshi himoya mexanizmlarini o'rgatish ham muhimdir.

Farzandlarimizda Internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirishda ota-onalar faol rol o'ynashi kerak. Bunda quyidagi bosqichlarni amalga oshirish mumkin:

1. O'z bilimimizni yangilash: Biz o'zimiz avval Internet imkoniyatlarini o'rganib, o'smirlarga qanday qilib unumli foydalanishni ko'rsatishimiz kerak.

2. Ochiq muloqot: Farzandlar bilan Internetda nima qilayotganlari, qanday saytlar va ilovalardan foydalanishlari haqida doimiy suhbatlashish.

3. Qoidalarni belgilash: Internetda o'tkaziladigan vaqt chegarasi, ma'lum saytlarga kirish ruxsati kabi qoidalarni birgalikda belgilash.

4. Ijobiylikka yo'naltirish: Bolalarni onlayn kurslar, kreativ loyihalar, masofaviy ish imkoniyatlari kabi foydali resurslardan foydalanishga undash.

Ma'lumot uchun eslatib o'tamiz, ulg'ayib kelayotgan yosh avlodga Internet tarmog'ida qulay, xavfsiz muhit yaratish, ta'lim va bilim beruvchi resurslardan yagona nuqtadan foydalanishlarini tashkil qilish orqali sog'liklari va rivojlanishlariga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi axborot hamda kiber-xurujlardan himoya qilish maqsadida, "O'zbektelekom" AK tomonidan 2017-yilda maxsus tarif rejalarini, "xavfsiz Internet" turkumi va qo'shimcha xizmatlar joriy qildi.

Hozirda kompaniya Internet iste'molchilari "ZiyoNET" tarif paketining xizmatlariga ulanishi orqali o'z farzandlariga hozircha 3 mingdan ortiq veb-saytni o'z ichiga olgan Birlashtirilgan axborot manbalaridan foydalanish imkoniyatini yaratib beradi. Ushbu ro'yxatga ilmiy-o'quv, ma'naviy-ma'rifiy va bolaning yetuk va sog'lom shaxs bo'lib voyaga yetishiga yordam beradigan boshqa milliy va xalqaro Internet sahifalari kiritilgan. Bu vosita orqali bolalarning Internetdagi potentsial xavflardan himoyalaniishi, turli buzg'unchi va ma'naviy jihatdan zararli saytlarga kirishi oldi olinadi. Bundan tashqari, ota-onalar ro'yxatga o'zlari ma'qul ko'rgan, bolalar uchun qiziqarli bo'lgan saytlarni qo'shish bo'yicha takliflar ham bildirishlari mumkin.

Quyida yoshlar qiziqishi mumkin bo'lgan Internet resurslarining ba'zi yo'nalishlari haqida ma'lumot berish mumkin. Hozirda Internet makonida ko'p uchraydigan onlayn so'rovnomalar talabalarga bo'sh vaqtlarida pul topish imkonini beruvchi tobora mashhur usulga aylanmoqda. Turli tadqiqotlar olib borayotgan kompaniyalar doimo turli so'rovnomalarga javob berish va yangi mahsulotlarni sinovdan o'tkazish uchun yangi ishtirokchilarni qabul qiladi.

Internetda oldindan amalga oshirayotgan ishingiz evaziga daromad olish istagingiz bormi? **Qmee.com** saytining innovatsion g'oyasi sizni "Google", "Bing" yoki "Yahoo" qidiruv tizimlaridan foydalanganingiz uchun mukofotlashdan iborat. Siz shunchaki o'z brauzeringizga oddiy kengaytmani o'rnatishingiz va qidiruv amalga oshirayotganingizda oddiy qidiruv qatorida bir nechta homiylik qilingan natijalar ham chiqishi mumkin. Qmee'dagi har bir natija pullik mukofotga ega, agar siz unga qiziqsangiz, tugmani bosib va mukofotni qo'lga kiritishingiz mumkin.

Ushbu biznes modeli boshlang'ich sarmoyani talab qilsa-da, vaqt o'tishi bilan investitsiya bir necha barobar qaytarilishi mumkin. Agar veb-sayt muvaffaqiyatli boshqarilsa, undan oylik daromad o'n ming AQSh dollariga etishi mumkin. Asosiy daromad manbai kontekstli, bannerli va tizerli reklamalardir, shuningdek, sheriklik dasturlarida ishtirok etish yoki havolalarni sotish orqali daromad olish mumkin.

Agar siz tezroq o'sishni maqsad qilgan bo'lsangiz va faqat saytni rivojlantirish emas, balki to'liq ma'lumotlar biznesini yaratishni istasangiz, foyda yanada yuqori bo'lishi mumkin. Bu eng samarali variant hisoblanadi, shuning uchun Internet orqali haqiqiy pul ishlash mumkinmi degan savolga ko'plab veb-sayt egalari "ha" deb javob beradi.

Axborot sayti va info-biznes o'rtasidagi asosiy farq daromad modelida namoyon bo'ladi. Darhaqiqat, ikkala holatda ham asosiy qimmatlik foydali ma'lumot (kontent) hisoblanadi, lekin ularni pulga aylantirish mexanizmi turlicha.

Axborot sayti o'z kontentiga qulay kirishni taklif etadi (odatda bepul) va daromadni asosan tashqi manbalardan oladi: saytga tashrif buyuruvchilar soniga qarab reklama beruvchilar, sheriklik dasturlari (affiliate marketing)

yoki boshqa tashqi homiylik turlari orqali. Bu yerda pul to'g'ridan-to'g'ri kontentning o'zidan emas, balki uning yaratgan e'tibor (trafik) orqali keladi.

Info-biznes esa, to'g'ridan-to'g'ri o'zining ma'lumot mahsulotini sotishga qaratilgan. Siz kontentni bepul tarqatmasdan, uni qimmatli va tartibli mahsulot (masalan, vebinar, onlayn kurs, elektron kitob) shaklida qadoqlaysiz va uni to'g'ridan-to'g'ri mijozlarga sotasiz. Daromad manbai mijozlarning ushbu mahsulot uchun to'lovidir.

Ushbu daromad manbai shunday qurilganki, siz mahsulotni bir marta ishlab chiqasiz va u sizga doimiy ravishda daromad keltiradi. Shu bilan birga, doimiy ravishda yangi mahsulotlar yaratish, sohalarni kengaytirish va daromadni oshirish mumkin. Bu usul sizning daromadingizni bir necha baravar oshirish imkonini beradi.

Agar veb-brauzeridan mohirlik bilan foydalana olsangiz, unda veb-saytlarni ko'rish vaqtinizni pullik va qiziqarli ishga aylantirish vaqti keldi. UserTesting.com kabi platformalar ishtirokchilarga har xil turdagi veb-saytlarni sinovdan o'tkazish va fikr bildirish evaziga pul to'laydi. Har bir topshiriq uchun 20 daqiqa vaqt sarflanadi va 10 AQSh dollari to'lanadi. Ro'yxatdan o'tib, dastlabki sinovni yakunlang va "kirish" papkangizda tekshirilishi kerak bo'lgan veb-saytlar ro'yxatini qabul qiling.

Frilans birjalarida qiyin ko'nikma talab qilmaydigan bazi oddiy ishlar mavjud. Bu ishlar, odatda, biror ma'lumotni repost qilish, layk bosish yoki guruhga qo'shilish kabi narsalarni o'z ichiga oladi. Bu ishlar uchun ko'pincha minimal darajada haq to'lanadi, lekin pul ishlash miqdori sizning ijtimoiy tarmoqdagi faolligingizga bog'liq. Profilingiz va do'stlaringiz soni qancha ko'p bo'lsa, buyurtmachilar sizga shunchalik ko'proq to'lashga tayyor bo'ladilar.

Kattaroq pul tushadigan ish turlariga guruhga posting qilish yoki kataloglarga ma'lumot tarqatish kiradi. Bu turdagi topshiriqlarni Advego, Socialtools, Smmka va Forumok kabi platformalardan topish mumkin. Agar ushbu platformalarda izchil va faol ishlasangiz, bir oyda 100 AQSh dollarigacha daromad olishingiz mumkin bo'ladi.

Shaxsiy veb-sayt yoki blog ochish kontent yaratish orqali o'z auditoriyangizni shakllantirishning samarali yo'li. Siz reklama joylashtirish, homiylik shartnomalari yoki savdo hamkorligi (affiliate marketing) orqali

daromad olishingiz mumkin. Bu yo'l bir marta yaratilgan sifatli kontentdan uzoq muddat passiv daromad olish imkonini beradi

Internetdan xavfsiz foydalanish yo'llari.

Internetning kashf etilishi insoniyat hayotida chukur va keng qamrovli o'zgarishlarni keltirdi. Hozirda dunyo aholisining soni yetti milliarddan oshgan bo'lib, uning uch milliarddan ortig'i internet tarmog'i orqali o'zaro aloqada. 2014-yilgi statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda ham aholining 40% dan ortig'i internetdan foydalanadi va bu ko'rsatkich barqaror ravishda o'sishda davom etmoqda. Shu sababli, internetning ijobiy va salbiy jihatlarini chuqurroq o'rganish dolzarbligicha qolmoqda.

Aksariyat foydalanuvchilar internetni asosan yangiliklarni o'qish, musiqani tinglash yoki ijtimoiy tarmoqlarda vaqt o'tkazish kabi dam olish maqsadlarida qo'llaydi. Biroq, internet insoniyatga ko'rsatayotgan imkoniyatlar va qulayliklar faqat ana shu bilan cheklanib qolmaydi. Internet, birinchi navbatda, global miqyosdagi bilimlar bazasiga bevosita kirish imkonini beradi. O'quv va ilm-fan sohasida u cheksiz resurslar, onlayn kurslar, elektron kutubxonalar va ilmiy maqolalarni taqdim etadi. Bu esa ta'lim jarayonini demokratlashtirib, har qanday joyda va istalgan vaqtda bilim olish imkoniyatini yaratdi.

Iqtisodiy jihatdan internet yangi biznes modellarini, masalan, masofaviy ish, elektron tijorat va raqamli marketingni rivojlantirdi. Kichik va o'rta biznes korxonalari global bozorga chiqish imkoniyatiga ega bo'ldi. Shuningdek, masofaviy ish shakli xodimlar va ish beruvchilar uchun vaqt va resurslarni tejashga yordam berdi.

Tibbiyot sohasida telemeditsina orqali masofadan turib konsultatsiya olish, sog'liqni saqlash ma'lumotlarini onlayn monitoring qilish kabi imkoniyatlar paydo bo'ldi. Bu, ayniqsa, chekka hududlarda yashovchi bemorlar uchun qimmatli xizmat hisoblanadi.

Ijtimoiy jihatdan internet dunyoning turli burchaklaridagi odamlar o'rtasida aloqani osonlashtirdi, madaniyatlararo tushunish va hamkorlikni rivojlantirdi. Inson huquqlari, atrof-muhitni muhofaza qilish kabi global muammolar haqida jamoatchilik onini oshirishda muhim rol o'ynadi. Biroq, internetning salbiy tomonlari ham mavjud. Axborot to'sig'i, ya'ni ma'lumotlarning haddan tashqari ko'pligi, foydalanuvchilarga ishonchli

manbalarni tan olishda qiyinchilik tug'diradi. Shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi, kiberjinoyatlar va onlayn firibgarlik jiddiy xavf hisoblanadi. Bundan tashqari, internet qaramligi, ayniqsa yoshlar orasida, psixologik va jismoniy salomatlik muammolarini keltirib chiqarishi mumkin. Noto'g'ri yoki zararli kontent, jumladan, zo'ravonlik va soxta yangiliklar tarqalishi ijtimoiy tartib va odamlarning ruhiy tinchligiga tahdid soladi.

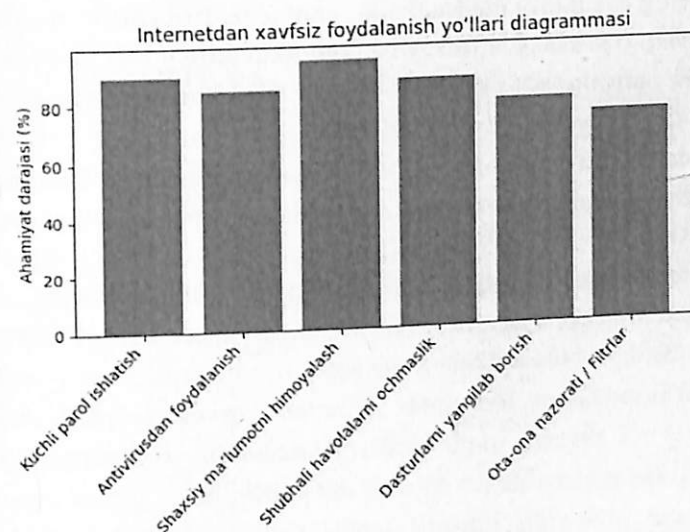
Internet hozirgi zamon jamiyatining har bir sohasida, xususan biznes va davlat boshqaruvida tub o'zgarishlarni keltirdi. U nafaqat shaxsiy foydalanuvchilar, balki yirik korporatsiyalar va davlat idoralari uchun ham ajralmas vosita bo'lib qoldi. Bugungi kunda kompaniyalar o'z faoliyatining ko'p jihatlarini onlayn muhitga ko'chirayotgani, hukumatlar esa "elektron hukumat" tizimlarini joriy etgani aynan internet imkoniyatlari tufaylidir. Bu esa nafaqat samaradorlikni oshirish, balki fuqarolarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash va ma'muriy jarayonlarni soddalashtirishga xizmat qilmoqda.

Internetning paydo bo'lishi dastlab ishsizlikni keltirib chiqarish haqidagi qat'iy e'tirozlar bilan kutib olindi. Ommaviy qog'ozbozlik va ofis vazifalarining avtomatlashtirilishi ko'plab an'anaviy kasblarni qiyinchiliklarga duchor qilishi mumkin edi. Biroq, vaqt o'tishi bilan internet yangi iqtisodiyotni – "raqamli iqtisodiyot"ni shakllantirdi, bu esa an'anaviy yo'qolgan ish o'rinlaridan ko'ra ko'proq yangi kasblarni yaratdi. Bu jarayon avtomatlashtirish va innovatsiyalar tarixan samaradorlikni oshirish va yangi sohalarni ochishga xizmat qilganligini tasdiqladi. Shu bilan birga, internetning kengayishi butunlay yangi va murakkab muammolarni – axborot xavfsizligi muammosini keltirib chiqardi.

Bugungi kunda asosiy e'tibor ish o'rinlaridan ko'ra ma'lumotlarning o'zi qanday himoyalani kerakligiga qaratilgan. Shaxsiy ma'lumotlar, moliyaviy yozuvlar va hatto davlat sirlarini himoya qilish murakkab texnologik tahdidlarga qarshi kurashni talab qiladi. Bu muammoning jiddiyliги "kiber jinoyat" va "kiber urush" atamalarining paydo bo'lishiga olib keldi. Davlatlar va yirik korporatsiyalar bu tahdidlarga qarshi kurashish uchun katta resurslar va maxsus bo'limlarni ajratmoqda.

Ushbu global va texnik mavzuning markazida oddiy internet foydalanuvchisi turibdi. Shu sababli, hozirgi munozaralar ko'pincha

mutaxassislar darajasidagi qiyin masalalardan tortib, har bir foydalanuvchi uchun zarur bo'lgan amaliy choralargacha qamrab oladi. Internetdan foydalanishda shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligini qanday himoya qilish kerakligi haqida tushuncha – bu nafaqat shaxsiy, balki jamiyat farovonligi uchun ham muhim masala hisoblanadi.

2.2.1-rasm. Internetdan xavfsiz foydalanish yo'llari

Internet foydalanuvchilarining shaxsiy ma'lumotlari xavfsizligi dolzarb muammoga aylangan. Onlayn platformalarda, ijtimoiy tarmoqlarda yoki elektron pochta orqali qilingan har bir harakat shaxsiy ma'lumotlarning raqamli olamga kiritilishiga olib keladi. Qayd etiladigan ma'lumotlar tarkibi – shaxsiy fotosuratlar, bank hisob raqamlari, sog'liq holati haqidagi ma'lumotlar, shaxsiy yozishmalar, shuningdek turli xizmatlarga kirish kaliti bo'lgan login va parollar – bu ma'lumotlar uchinchi shaxslar tomonidan g'ayri tabiiy maqsadlarda qo'llanilsa, jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Ma'lumotlarni himoya qilishning asosiy majburiyati, odatda, xizmat ko'rsatuvchi platforma provayderlariga yuklanadi. Bu tashkilotlar o'z mijozlarining ma'lumotlarini xavfsiz saqlash uchun zamonaviy kriptografik usullardan foydalanishi, xavfsizlik devorlarini o'rnatishi va muntazam ravishda tizimlarni zaifliklarga tekshirib turishi lozim. Biroq, mutlaqo

xavfsiz degan tizim mavjud emasligini anglash muhimdir. Dasturiy ta'minotdagi nuqsonlar, foydalanuvchilar tomonidan noto'g'ri sozlash yoki yetarli darajada kuchli xavfsizlik choralari qo'llanilmaganligi tufayli ma'lumotlar o'g'irlanishi holatlari sodir bo'lishi mumkin. Bunday vaziyatlarda, shaxsiy ma'lumotlar istalmagan uchinchi shaxslar qo'lga o'tishi va turli g'ayritabiiy maqsadlarda, jumladan, firibgarlik, shantaj yoki identifikatsiyani o'g'irlashda ishlatilishi mumkin.

Shu sababli, atroflicha xavfsizlik choralari ko'rish zarur. Bunga quyidagilar kiradi:

1. **Parollar menejmenti:** Har bir onlayn akkaunt uchun yagona va murakkab paroldan foydalanish, parollarni qog'ozda yoki ishonchli raqamlar menejerida saqlash.
2. **Ikki bosqichli autentifikatsiya (2FA):** Login va paroldan tashqari, akkaunt egasining mobil qurilmasi yoki biometrik ma'lumotlariga asoslangan qo'shimcha tasdiqlash bosqichini yoqish.
3. **Shaxsiy ma'lumotlarni baholash:** Ommaviy ma'lumotlarni (masalan, oilaviy holat) va maxfiy ma'lumotlarni (masalan, moliyaviy yozuvlar) farqlash va ularni internetda tarqatishda ehtiyot bo'lish.
4. **Ma'lumotlarni o'chirish huquqi (right to be forgotten):** Ko'pchilik mamlakatlar qonunlari foydalanuvchilarga o'zlarining shaxsiy ma'lumotlarini internetdan o'chirish huquqini beradi.

Hukumat idoralari noqonuniy faoliyat yurituvchi shaxslarni aniqlash va tergov qilishda internet ma'lumotlaridan keng foydalanadi. Bu jarayonda ayrim onlayn resurslar yoki shubhali platformalarga tashrif buyurgan foydalanuvchilar, hatto ular hech qanday jinoyat sodir etmagan bo'lsalar ham, nazorat organlari e'tiboriga tushishi mumkin. Bunday holatlar noto'g'ri tushunish yoki noo'rin dalillarga asoslangan boshqa ishlarning ochilishiga sabab bo'lishi mumkin.

Shunday ekan, internetdan foydalanishning xavfsiz usullarini bilish va qo'llash – bu nafaqat shaxsiy ma'lumotlaringizni himoya qilish, balki qonuniy huquqlaringizni muhofaza qilishning ham muhim jihatidir. Atroflicha himoya choralari ko'rish zarurligi tobora ortib bormoqda.

Xavfsiz internet foydalanuvchisi bo'lish uchun quyidagi amaliy choralarga rioya qilish muhim hisoblanadi:

1. **Internet foydalanuvchilari faoliyatining shaffofligini tushunish:** Hukumat va xavfsizlik idoralari quyidagi asosiy usullar orqali foydalanuvchilarni kuzatishi mumkin:

IP-manzillarini kuzatish: Har bir internetga ulangan qurilma IP-manzilga ega bo'lib, sizning joylashuvingiz va internet provayderingiz haqida ma'lumot beradi.

Foydalanuvchilarning kirish tarixini yuritish (log-fayllar): Ko'pgina saytlar va xizmatlar sizning tashriflaringiz, qidiruv so'rovingiz va sahifalarni ko'rish vaqtigiz haqida ma'lumotlarni saqlaydi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish: Surat, video va hujjatlarda joylashgan yashirin ma'lumotlar (masalan, surat olingan sana, joy va qurilma modeli) sizning faoliyatingiz haqida qo'shimcha dalil bo'lishi mumkin.

2. **Shaxsning maxfiyligini himoya qilish usullari:**

Virtual maxsus tarmoqlardan (VPN) foydalanish: VPN sizning asl IP-manzilingizni boshqa manzil bilan almashtirib, onlayn harakatlaringizni shifrlaydi va anonimligingizni oshiradi.

Tor brauzeridan foydalanish: Tor sizning internet trafingizni bir necha dastur orqali yo'naltirib, uni kuzatishni juda qiyinlashtiradi, lekin tezligi sekinroq bo'lishi mumkin.

Meta-ma'lumotlarni o'chirish: Internetga yuklamoqchi bo'lgan fayllaringizdan meta-ma'lumotlarni oldindan o'chirib tashlang.

3. **Boshqa muhim himoya choralari:**

Parollarni himoya qilish: Har bir sayt uchun yagona va kuchli parol qo'llang va ikki faktorli autentifikatsiyani yoqing.

Shaxsiy ma'lumotlarni ehtiyotkorlik bilan taqsimlash: Ijtimoiy tarmoqlarda yoki boshqa platformalarda shaxsiy yoki hashamatli ma'lumotlarni oshkor qilmang.

Qurilmalarni yangilab turish: Operatsion tizimingiz va antivirus dasturingizni muntazam ravishda yangilang, xavfsizlikni oshiradigan yangi funksiyalar va himoya vositalari bilan ta'minlang.

Ko'plab davlatlarda hatto odamlarning roziligisiz bunday maktublarni yuborish taqiqlangan. Lekin internetdek chegarasiz olamda odamlardan bunday qoidalarga rioya qilishini kutmaganingiz ma'qul. Unutmang, bunday maktublarda shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlashni maqsad qilgan "spam" maktublarda shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlashni maqsad qilgan

dasturlar joylangan bo'lishi ham mumkin. "Spam"dan himoyalani sh yo'llari:

Shaxsiy elektron pochta manzilingizni hech qachon hamma ko'radigan joylarga – ijtimoiy tarmoq, sayt va ommaviy forumlarga qo'ymang.

Internet xizmatlaridan foydalanishda faqat siz uchun kerakli va xavfsiz ekaniga ishonchingiz komil bo'lgan saytlargagina obuna bo'ling. Ya'ni internetda email manzilingizni kiritish so'ralgan har qanday joyga email manzilingizni kiritavermang. Chunki "spam" maktub jo'natish uchun email yig'adigan soxta sayt va xizmatlar ko'p.

"Spam" maktublardagi internet manzillari biriktirilgan havolalarni ochmang. Ular orqali komputeringizga ma'lumot og'irlovchi dasturlar o'mashib olishi mumkin. Hatto "Obunani to'xtating" (Unsubscribe) deb yozilgan havolalarni ham bosmang. Ular sizni aldash uchun shunday so'zlarni yozib qo'yadi, ya'ni aslida siz zararli dastur joylashgan manzilning havolasiga kirayotgan bo'lishingiz mumkin.

"Phishing" deb ataladigan soxta elektron pochta tahdidi hozirgi kundagi kibexavflarning eng keng tarqalgan va halokatli turlaridan biridir. Uning maqsadi internet foydalanuvchilarini aldab, ularning bank ma'lumotlari, kirish parollari yoki boshqa shaxsiy ma'lumotlarini o'g'irlashga qaratilgan. "Phishing" maktublari foydalanuvchiga ishonchli ko'rinish berish uchun tanish bank, ijtimoiy tarmoq, yuk tashish kompaniyasi yoki hatto davlat idorasi nomidan yuborilgandek quriladi.

Zararlangan elektron pochta xabarlarining uslubi ko'pincha juda professional bo'lib, haqiqiy tashkilot logotiplari, rasmiy sarlavhalar va manzillarini o'z ichiga oladi. Mazmunan esa, xabarda hisobingizda nosozlik borligi, parolni yangilash kerakligi yoki chegirma taklifi kabi vijdonli sabablar bilan foydalanuvchini shoshilinch harakat qilishga undaydi. Odatda, maktub ichida foydalanuvchini havola (link) yoki ilova orqali maxsus sahifaga o'tkazish taklif etiladi. Bu sahifa rasmiy saytning aynan nusxasi bo'lib, bu yerda foydalanuvchi hisob ma'lumotlarini kiritishi so'raladi, ammo aslida bu ma'lumotlar firibgarlarning nazoratiga o'tadi. Bundan tashqari, ba'zi ilovalarda ma'lumot o'g'irlovchi zararli dastur (malware) bo'lishi mumkin, u kompyuterga o'rnatilgach, barcha faoliyatni yashirin kuzatishi mumkin.

"Phishing" hujumlaridan muvaffaqiyatli himoyalani sh uchun quyidagi himoya choralarini qo'llash tavsiya etiladi:

1. **Elektron pochta xabarlarini tanib olish va tahlil qilish:** Har qanday elektron pochta xabarini diqqat bilan tekshiring. Qanchalik professional ko'rinmasin, xatning imloviy va grammatik xatolariga e'tibor bering. Muallifning elektron pochta manzilini diqqat bilan ko'rib chiqing – u ko'pincha rasmiy domen nomidan biroz farq qiladi (masalan, info@bank-support.com o'rniga info@bank-support.com). Asosiy qoida: hech qachon ishonchli manbadan kelmagan va shubhali ko'rinadigan xabardagi havolalar yoki ilovalarni ochmang.

2. **Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish:** Hech qanday vaziyatda va hech qanday sabab bilan elektron pochta, SMS yoki telefon orqali bank hisob raqamlari, kredit kartalari ma'lumotlari, parollar yoki boshqa maxfiy ma'lumotlaringizni yubormang. Hatto shoshilinch vaqt ham bu qoidani buzishga asos bo'la olmaydi. Haqiqiy tashkilotlar bunday ma'lumotlarni hech qachon shu usulda so'ramaydi.

3. **To'g'ridan-to'g'ri tekshirish:** Agar sizga shubhali taklif bilan murojaat qilinsa (masalan, bank hisobingizni tasdiqlash haqida), elektron pochta yoki SMS-dagi havolaga bosish o'rniga, brauzeringizga tashkilotning rasmiy veb-sayt manzilini qo'lda kiriting yoki ularning rasmiy telefon raqamiga qo'ng'iroq qilib, xabar haqiqiylikni tasdiqlang.

4. **Texnik himoya vositalaridan foydalanish:** Zamonaviy antivirus dasturlari va elektron pochta filtrlari ko'plab "phishing" hujumlarini avtomatik ravishda aniqlaydi va bloklaydi. Operatsion tizimingiz va brauzeringizni so'nggi xavfsizlik yangilanishlari bilan muntazam yangilab turishingiz kerak.

Kompyuter yoki mobil qurilmaga boshqa foydalanuvchilar kirishi mumkin bo'lgan vaziyatlarda (masalan, jamoa hisobidan foydalanish, kutubxona yoki mehmonxona kompyuteri), shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu maqsadda zamonaviy brauzerlarning barchasida "Maxfiy oyna" (Inkognito Mode - Chrome, Private Browsing - Firefox/Safari) funksiyasi mavjud bo'lib, u foydalanuvchiga vaqtinchalik anonimlik darajasini taqdim etadi.

Maxfiy rejimning asosiy funksiyasi va uning amal qilish doirasi

Maxfiy oynani ochganingizda, brauzer sizning faoliyatingizni qayd etishni to'xtatadi. Bunga quyidagilar kiradi:

1. **Brauzer tarixini saqlamaslik** – Tashrif buyurilgan saytlar ro'yxati saqlanmaydi.

2. **Kesh-fayllar va kukilarni saqlamaslik** – Saytlar tomonidan joylashtirilgan vaqtinchalik fayllar va kukilar (cookies) brauzer yopilganda o'chiriladi.

3. **Kirish ma'lumotlarini eslab qolmaslik** – Saytlarga kiritilgan login va parollar saqlanmaydi, shuning uchun avtomatik to'ldirilmaydi.

4. **Shakl ma'lumotlarini eslab qolmaslik** – Qidiruv so'rovlari yoki shakllarda kiritilgan ma'lumotlar saqlanmaydi.

Maxfiy rejimning asosiy cheklovlari (tushunmovchiliklar)

Biroq, bu rejim to'liq anonimlikni ta'minlamaydi. Uni ishlatganda ham quyidagi tomonlar sizning faoliyatingizni kuzatishi mumkin:

1. **Internet-provayder (ISP)** – Sizning barcha internet trafingizni ko'radi va qonuniy talabga binoen ushbu ma'lumotlarni saqlashi mumkin.

2. **Tashrif buyurilgan veb-saytlar** – Sayt egalari sizning IP-manzilingiz, qurilmangiz haqida ma'lumot, tashrif vaqti va sahifalardagi harakatlaringizni qayd etishi mumkin.

3. **Tashkilot yoki tarmoq ma'muri** – Agar siz ish yoki o'quv joyidagi tarmoqdan foydalansangiz, tarmoq ma'murlari sizning trafingizni nazorat qilishi mumkin.

4. **Brauzer provayderi (masalan, Google, Mozilla)** – Maxfiy rejim ham brauzerning o'ziga xos xususiyatlarini o'z ichiga oladi, ammo u tashqi tomondan kuzatuvdan to'liq himoya qila olmaydi.

Shaxsiy kompyuter va noutbuklar uchun "Firewall" va antivirus dasturlari asosiy himoya vositalari bo'lib, ular tizimni tashqi hujumlar va zararli dasturlardan himoya qilish uchun mo'ljallangan. Asosiy diqqat ushbu vositalarning qanday ishlashi va ularni samarali qo'llash qoidalariga qaratilishi kerak.

"Firewall" ning maqsadi va samaradorligi

"Firewall" – bu kompyuter yoki mahalliy tarmoq bilan internet o'rtasidagi tarmoq trafingini nazorat qiluvchi murakkab himoya tizimi. Uning asosiy vazifasi kiruvchi va chiquvchi paketlarni filtrlash, shubhali yoki noqonuniy tarmoq so'rovlarini bloklashdir. Zamonaviy "firewall" lar ikki asosiy turga bo'linadi:

1. **Dasturiy "Firewall" (Software Firewall)** – Bu operatsion tizimning o'zida mavjud bo'lgan yoki alohida o'rnatiladigan dastur. Windows va MacOS kabi zamonaviy tizimlarda u oldindan o'rnatilgan holda keladi. Uning afzalligi – har bir dasturning internetga kirishini alohida nazorat qilishi; kamchiligi – faqat o'rnatilgan kompyuterni himoya qilishi.
2. **Apparat "Firewall" (Hardware Firewall)** – Bu alohida qurilma (odatda, router ichida) bo'lib, butun mahalliy tarmoqdagi barcha qurilmalarni bir vaqtning o'zida himoya qiladi. Samaradorlik nuqtai nazaridan, "firewall" tashqi hujumlardan (masalan, portni skanerlash yoki bot-tarmoqlarining hujumi) himoya qilishda juda samarali. Biroq, u foydalanuvchi tomonidan ishga tushirilgan zararli dasturni (masalan, ochilgan elektron pochta ilovasidagi virus) to'liq to'xtata olmaydi.

Antivirus dasturlarining zamonaviy ahamiyati

Antivirus dasturlari kompyuter tizimida allaqachon mavjud bo'lgan yoki kirishga urinayotgan zararli kodlarni (viruslar, troyanlar, shifrlash dasturlari va boshqalar) aniqlash va zararsizlantirish uchun mo'ljallangan. Zamonaviy antivirus tizimlari quyidagi texnologiyalardan foydalanadi:

Imzo asosidagi aniqlash (Signature-based detection) – Ma'lum zararli dasturlarning "barmoq izi" (imzosi) bilan solishtirish.

Xatti-harakatni tahlil qilish (Heuristic analysis) – Dasturning shubhali harakatlarini (masalan, fayllarni o'zgartirish, tarmoqqa ulanish urinishlari) aniqlash.

Bulutli texnologiyalar (Cloud-based protection) – Shubhali fayllarni markaziy serverga yuborib, tezkor tahlil qilish.

Windows 10 va 11 da mavjud bo'lgan **Windows Defender (hozirgi nomi Microsoft Defender)** endi oddiy antivirus emas, balki to'liq qurilmalarning xavfsizligini ta'minlaydigan integratsiyalangan yechimga

aylangan. U dastlabki viruslarga qarshi himoyadan tashqari, "firewall", tarmoq himoyasi va hatto ruxsat etilmagan dasturlarni bloklash (Application Guard) kabi funksiyalarni o'z ichiga oladi. Ko'pgina mustaqil tahqiqotlar (masalan, AV-TEST va AV-Comparatives) uning samaradorligini yuqori baholaydi.

MacOS va Windowsning eski versiyalari uchun tavsiyalar

MacOS operatsion tizimi Unix asosida qurilganligi va bozor ulushi nisbatan past bo'lganligi sababli an'anaviy viruslar uchun kamroq nishon hisoblanadi. Biroq, "Mac kompyuterlarga virus tushmaydi" degan noto'g'ri fikr mavjud. MacOS uchun ham zararli dasturlar (masalan, Adware va Trojanlar) mavjud, shuning uchun himoya choralari ko'rish muhim. Mac foydalanuvchilari Little Snitch (tarmoq trafigini nazorat qilish) yoki Malwarebytes (zararli dasturlarni aniqlash) kabi ixtisoslashtirilgan dasturlardan foydalanishlari mumkin.

Internetning ijodiy faoliyatni rivojlantirishda o'ziga xos ta'siri.

Zamonaviy jamiyatda axborot yangi asosiy boylik va kuchga aylandi. Bu nafaqat axborotning miqdoriy ko'lami, balki uning sifati va yunalishi bilan bog'liq muammolarni ham keltirib chiqardi. Dunyo miqyosida telekommunikatsiya tarmoqlarini modernizatsiya qilish va raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayoniga qo'shilgan davlatlar, shu jumladan O'zbekiston, global axborot oqimiga faol integratsiyalashmoqda. Shu nuqtai nazardan, Internetning madaniyatga ta'siri va madaniyatning Internetga qo'shadigan hissasi hamisha dolzarb mavzudir.

Internetning Madaniyatga Ta'siri: Imkoniyatlar va Qiyinchiliklar

Internet madaniyatni chuqur transformatsiya qilishga qodir bo'lgan instrumentdir. Uning ijobiy tomonlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. **Globalizatsiya va kirish imkoniyatlarini demokratlashtirish:** Internet san'at, adabiyot va musiqa kabi madaniy mahsulotlarni global auditoriyaga etkazish imkonini berdi. Masalan, rassom O'zbekistondan Turkiya yoki Yevropada bo'lgan o'z ishini raqamli galereya orqali namoyish eta oladi, yozuvchi esa o'z asarlarini bevosita o'quvchilarga taqdim eta oladi. Bu jarayon madaniy almashinuvni kuchaytirdi.

2. **Madaniy merosning raqamlashtirilishi:** Muzealar, kutubxonalar va arxivlar o'zlarining noyob kolleksiyalarini raqamlashtirish

orqali ularni abadiylashtirish va butun dunyo foydalanuvchilariga ochish imkoniyatiga ega bo'ldi.

3. **Madaniy dialogni rivojlantirish:** Ijtimoiy tarmoqlar va forumlar turli madaniyatlarning vakillarini bir-biri bilan muloqot qilish, o'zaro tushunish va hamkorlik qilish uchun platforma yaratdi.

Biroq, Internetning madaniyatga salbiy ta'siri ham sezilarli:

1. **Madaniy uyg'unlashuv (kultural homogenizatsiya) tahdidi:** Global platformalar, ayniqsa, g'arbiy mazmun yetakchiligi ostida, mahalliy va an'anaviy madaniyatlarni marginalizatsiya qilishi mumkin. Bu mahalliy tillar, san'at shakllari va an'analarning zaiflashishiga olib kelishi mumkin.

2. **Madaniy kontentning sifati va chuqurligining pasayishi:** Internetning tezkor va ommaviy tabiati chuqur tahliy qilish o'rniga yengil va sarlavhalarga asoslangan kontentga talabni oshiradi. Bu, ayniqsa, adabiyotda o'z aksini topadi, qisqa matnlar va "klik" uchun mo'ljallangan mazmun an'anaviy roman va she'riyatni siqib chiqarishi mumkin.

3. **Noto'g'ri ma'lumotlar va manipulyatsiya:** Internet, ayniqsa, bosma nashrlardan farqli o'laroq, mazmunni tekshirish va nashr etish uchun an'anaviy filtrlarning yo'qligi sababli, soxta yangiliklar va tarixiy faktlarni buzish uchun imkoniyat yaratadi, bu esa milliy madaniyat va xotiraga zarar etkazishi mumkin.

Madaniyatning Internetga Ta'siri: Mazmun va Qadriyatlar

Madaniyat nafaqat Internetning ob'ekti, balki uning rivojlanishiga faol ta'sir ko'rsatuvchi sub'ektdir. U Internetga quyidagilarni qo'shadi:

1. **Mazmunni diversifikatsiya qilish:** Har bir madaniyat o'z tilida, o'z an'analari va badiiy uslublarida Internetga o'ziga xos kontent qo'shadi, uni boyitadi.

2. **Axloqiy va estetik standartlarni shakllantirish:** Madaniy qadriyatlar va normalar onlayn muloqot, kontent yaratish va tarqatishda ma'naviy ramkalarni belgilaydi.

3. **Madaniy identifikatsiyani mustahkamlash:** Internet mahalliy jamoalarga o'z madaniyatini saqlash, rivojlantirish va butun dunyoga namoyish etish imkonini beradi.

Butunjahon internet tarmog'ining madaniyatga ta'sirini tahlil qilishda ikkita fundamental o'zgarish muhim ahamiyat kasb etadi.

Birinchi omil: Bosma nashriyot monopoliyasining pasayishi va vositasiz aloqaning o'sishi

An'anaviy madaniyat tizimida matnlar, g'oyalar va san'at asarlarini keng jamoatchilikka etkazish jarayoni bosma nashriyot muassasalarining monopoliyasi ostida amalga oshirilgan. Bu jarayon murakkab tanlov, tahrirlash va tarqatish mexanizmlarini talab qilgan, natijada ishlab chiqaruvchi (muallif, rassom) va iste'molchi (o'quvchi, tomoshabin) o'rtasida hokimiyatli vositachi rol o'ynagan. Internetning paydo bo'lishi va keng tarqalishi bu monopoliyani asosdan qoqdi. Endilikda har qanday muallif o'z matnini blog, ijtimoiy tarmoq yoki o'z sayti orqali to'g'ridan-to'g'ri millionlab potentsial o'quvchilarga etkazishi mumkin. Bu o'zgarish nafaqat demokratik imkoniyatlar yaratdi, balki kitob savdosi bozorining talablari va chegirmalaridan mustaqil ravishda ijod qilish imkonini berdi.

Ikkinchi omil: Masofa va vaqt chegaralarining ahamiyatsizlashuvi
Internet fazoviy va vaqt chegaralarini samarali ravishda yo'q qiladi, butun Yer shari miqyosida virtual "parlament" yoki "konferensiya" maydonini yaratadi. Bu imkoniyat o'z navbatida madaniy jarayonlarning xususiyatlarini tubdan o'zgartirdi.

Fazoviy chegaralarning yo'qolishi: Internet butun dunyo aholisini bir xil virtual makonga, bir xil "zalga" to'plashi mumkin. San'at ko'rgazmasi, musiqiy tomosha yoki ilmiy munozara endi faqat ma'lum bir shahrdagi odamlar uchun emas, balki global auditoriya uchun ochiq bo'lishi mumkin.

Vaqt chegaralarining yo'qolishi: An'anaviy bosma nashrlar uchun nashr etish jarayoni oylar, hatto yillar davom etishi mumkin (masalan, katta jurnallar yoki ilmiy maqolalar). Munozaralar va fikr almashish ham shunga mos ravishda uzoq davrni qamrab olardi. Internetda esa g'oya yuzaga chiqqan zahoti nashr etilishi va bir necha daqiqada butun dunyoga tarqalishi mumkin. Ilmiy yoki madaniy munozaralar endi bir necha kun ichida rivojlanishi va hal qilinishi mumkin.

Internetning ushbu "ixtiyoriyligi" – ya'ni darhol va vositasiz muloqot qilish qobiliyati – intellektual va madaniy hayotning jadalligini bir necha barobar oshirdi. G'oyalar almashinuvi tezlashdi, ijodiy jarayonlar

jadallashtirildi va jamoatchilik fikri shakllanishi ancha tezlashdi. Biroq, bu jarayon o'z ichida yangi muammolarni (masalan, ma'lumotlarning haddan tashqari ko'pligi, tezkorlikka intilish tufayli sifatning pasayishi va an'anaviy tanlov mexanizmlarining zaiflashishi) ham olib keldi. Shu bilan birga, Internet madaniyatni globallashtirish va tezlashuv yo'lida qayta qurishga qodir kuch sifatida qolmoqda.

§ 2.3. O'quv mashg'ulotlarida mediareсурslardan samarali foydalanish shakl va usullari

Zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida ta'lim muassasalarida o'qitish metodikasi tubdan o'zgarimoqda. An'anaviy didaktik vositalarga qo'shimcha ravishda raqamli asboblardan va kontent pedagogik faoliyatning ajralmas komponentiga aylanib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, multimedia resurslari (mediare-surslar) asosida o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlaridan biridir.

O'quv jarayonida mediatesnoslarni qo'llash samaradorligi bir qator omillarga bog'liq:

Pedagogik maqsadga muvofiqligi: Har qanday mediare-surs o'quv dasturining aniq talablari va o'quv mashg'ulotining maqsadlari bilan uzviy bog'liq bo'lishi kerak. Texnologiyalar maqsad emas, balki pedagogik vazifalarni hal qilish vositasi hisoblanadi.

Didaktik jihatdan asoslanganligi: Tanlangan materiallar mavzuning mohiyatini ochib berishi, bilim va ko'nikmalarni mustahkamlashi, shu bilan birga o'quvchilarning tangidiy fikrlashini rivojlantirishi lozim.

Metodik integratsiya: Raqamli resurslar an'anaviy o'qitish usullari (suhbat, izlanish, loyiha faoliyati) bilan uyg'un holda qo'llanganda eng yuqori natijaga erishiladi. Bu o'qituvchining faoliyati va o'quvchilarning mustaqil ishi o'rtasida optimal muvozanatni ta'minlaydi.

Interfaollik va fikrlashni rag'batlantirish: Eng samarali mediare-surslar o'quvchini faol ishtirok etishga undaydigan, unga qaror qabul qilish, tahlil qilish va natijalarni baholash imkoniyatini beradigan interaktiv elementlarni o'z ichiga oladi.

O'quv mashg'ulotlarida mediaresurslardan foydalanishda pedagogik nazorat va baholash tizimi ham muhim o'rin tutadi. Resurslarning samaradorligini baholash uchun o'quvchilarning faol ishtiroki, bilim darajasi va ko'nikmalari tahlil qilinadi. Masalan, interaktiv testlar natijalari o'quvchilarning mavzuni qanchalik o'zlashtirgani haqida aniq ma'lumot beradi. Shu bilan birga, o'quvchilarning fikr va mulohazalari, mediaresurslarning tushunarli va qiziqarli bo'lishini baholash imkonini beradi. Bu esa pedagogga kelgusi mashg'ulotlarda resurslarni yanada samarali qo'llashga yordam beradi.

Mediaresurslar bilan ishlash o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Guruh ishlari, muhokamalar, onlayn forumlar va kollaborativ platformalar o'quvchilarning fikr almashish, hamkorlik qilish va ijodiy yechimlar topish qobiliyatini oshiradi. Shu bilan birga, mediaresurslardan foydalanish global axborot maydoniga kirish imkonini yaratadi, bu esa o'quvchilarda dunyoqarashni kengaytiradi va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Mediaresurslardan samarali foydalanish shuningdek, o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Interaktiv darslar, qiziqarli vizual materiallar va real hayotiy misollar o'quvchilarning mavzuga qiziqishini uyg'otadi, ularni faol o'rganishga rag'batlantiradi. Motivatsiya oshganda o'quvchilarning e'tibori, diqqatini jamlash va mustaqil ishlash ko'nikmalari ham yaxshilanadi. Shu bilan birga, mediaresurslardan foydalanish pedagogik jarayonni yanada individuallashtirish va moslashuvchan qilish imkonini beradi.

Natijada, o'quv mashg'ulotlarida mediaresurslardan samarali foydalanish pedagogik jarayonni zamonaviylashtirish, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini oshirish hamda ularni faol, mustaqil va ijodiy fikrlashga yo'naltirishda muhim ahamiyatga ega. O'quv jarayonida resurslarni maqsadli, tizimli va interaktiv tarzda qo'llash orqali nafaqat o'quvchilarning axborotni qabul qilish qobiliyati oshadi, balki ularning fikrlash, tahlil qilish, muammolarni yechish va ijodiy faoliyat ko'nikmalari ham rivojlanadi. Shu sababli pedagoglar mediaresurslardan foydalanishning

turli shakl va usullarini chuqur o'rganib, ularni dars jarayoniga samarali integratsiya qilishga intilishi lozim.

§ 2.4. Interfaol metodlar asosida mediakompetentlikni rivojlantirish

Zamonaviy sharoitda ta'lim samaradorligini oshirishning eng maqbul yo'li – bu mashg'ulotlarning interfaol metodlar yordamida tashkil etish deb hisoblanmoqda. Xo'sh, interfaol metodlarning o'zi nima? Ular qanday didaktik imkoniyatlarga ega? Ta'lim jarayonida interfaol metodlarning o'rinli, maqsadga muvofiq qo'llanilishi qanday samaralarni kafolatlaydi? Quyidagi ana shu kabi savollarga qisqacha javob topiladi.

Yuqoridagi savollarga javob topishda eng to'g'ri qadam tayanch tushuncha – “interfaol” atamasining lug'aviy ma'nosi bilan tanishishdir..

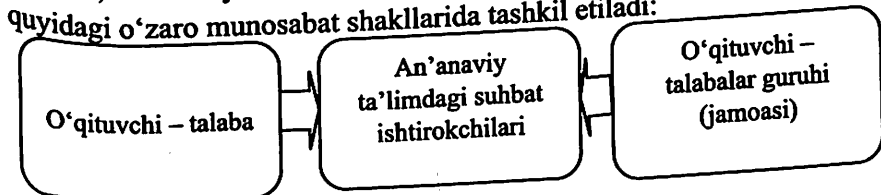
“interfaol” (inglizcha “interactive”, ruscha “интерактивный”) atamasi lug'aviy jihatdan ikki komponentdan tashkil topgan: “inter-” (o'rtasida, o'zaro) va “active” (faol, harakatdagi). Bu shuni anglatadiki, asosiy ma'no ikki yoki undan ortiq sub'yekt yoki obyekt o'rtasidagi o'zaro faol aloqa va ta'sirga asoslangan.

Interfaol ta'lim an'anaviy (passiv, frontal) o'qitish usullaridan tamoman farq qiluvchi, o'quv jarayonining falsafasini o'zgartiradigan yondashuvdir.

Interfaollik ta'lim jarayoni ishtirokchilarining bilim, ko'nikma, malaka hamda muayyan axloqiy sifatlarni o'zlashtirish yo'lida birgalikda, o'zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etish layoqatiga egaliklaridir

Mantiqiy nuqtai nazardan interfaollik, eng avvalo, ijtimoiy sub'ektlarning suhbat (dialog), o'zaro hamkorlikka asoslangan harakat, faoliyatning olib borishlarini ifodalaydi.

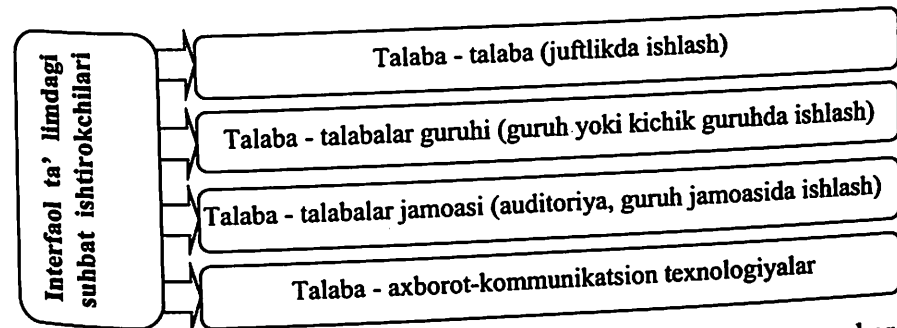
Ta'lim sohasida faoliyat yuritayotgan har bir mutaxassis yaxshi biladiki, an'anaviy ta'lim ham suhbat (dialog)ga asoslangan va bu suhbat quyidagi o'zaro munosabat shakllarida tashkil etiladi:

An'anaviy ta'limda ham tabiiy ravishda suhbat asosini axborot tashkil etadi. Ammo axborot uzatishning asosiy manbai o'qituvchining tajribasi bo'lib, bu jarayonda u yetakchilik, dominantlik qiladi, ya'ni u darsning asosiy vaqtida bilimlarni og'zaki tarzida talabalarga yetkazib berishga intiladi. Faollik ko'rsatish o'qituvchigagina xos bo'lib, talabalar bu vaziyatda sust tinglovchi bo'lib qoladi. Ularning asosiy vazifasi o'qituvchini tinglash, zarur o'rinlarda yozish, savollar bilan murojaat qilinganida javob qaytarish, kam holatlarda ruxsat etilganidagina so'zlashdan iboratdir.

An'anaviy ta'limdagi bir tomonlamalik oliy ta'lim tizimidagi faqat ma'ruza mashg'ulotlarida emas, seminar darslarida ham ustuvorlik qiladi. Unga ko'ra, "yetkazib beruvchi" rovida endi o'qituvchi emas, balki talaba namoyon bo'ladi. Talaba, asosan, o'zi o'zlashtirgan bilimlarni namoyish etadi, o'qituvchi esa uning fikrlarini tinglaydi, zarur o'rinlarda savollar bilan murojaat qiladi. Talabalar guruhi (jamoasi) bu vaziyatda butunlay sust ishtirokchi, tinglovchi bo'lib qoladi. Bir qarashda talaba yoki o'qituvchi tomonidan uzatilayotgan axborotlarning qabul qilinishi talabalar guruhi (jamoasi) uchun bilimlarni o'zlashtirish imkoniyatini yaratayotgandek taassurot uyg'otadi. Biroq, psixologik tadqiqot natijalarining ko'rsatishicha, shu tarzda qabul qilingan bilim (ma'lumot)lar juda tez unutiladi. Xususan, amerikalik psixolog olimlar R.Karnikau va F.Makelrouning o'rganishlariga ko'ra shaxsning tabiiy fiziologik-psixologik imkoniyatlari muayyan shakllarda o'zlashtirilgan bilimlarni turli darajada saqlab qolish imkonini beradi. Ya'ni shaxs: manbani o'zi o'qiganida 10%; ma'lumotni eshitganida 20%; sodir bo'lgan voqea, hodisa yoki jarayonni ko'rganida 30%; sodir bo'lgan voqea, hodisa yoki jarayonni ko'rib, ular to'g'risidagi ma'lumotlarni eshitganida 50%; ma'lumot (axborot)larni o'zi uzatganida (so'zlaganida, bilimlarini namoyish etganida) 80%; o'zlashtirilgan bilim (ma'lumot, axborot)larni o'z faoliyatiga tatbiq etganida 90% hajmdagi ma'lumotlarni yodda saqlash imkoniyatiga ega.

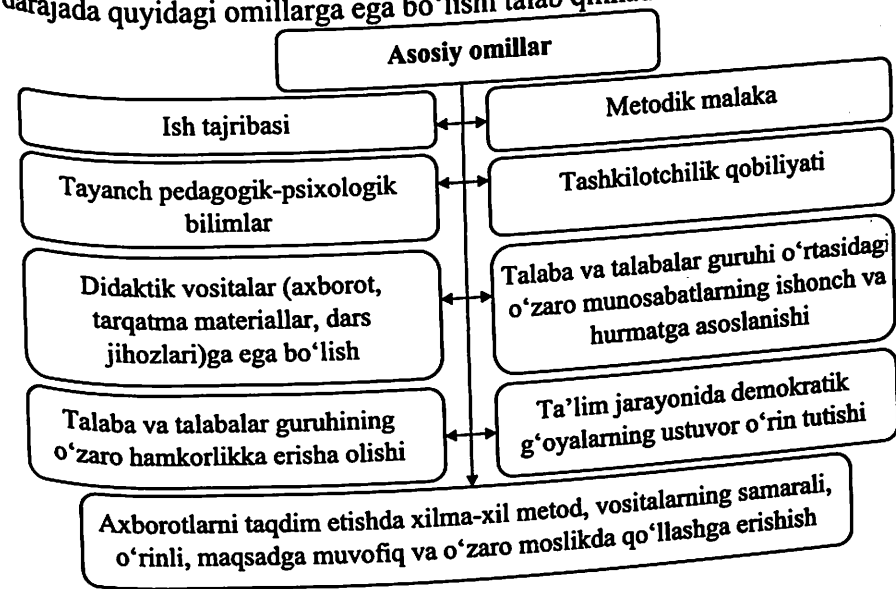
Zamonaviy ta'lim, shu jumladan, uning tobora ommalashib borayotgan shakli - interfaol o'qitishda esa shaxslar o'rtasidagi suhbat (dialog) quyidagi shaxslar o'rtasida tashkil etiladi:

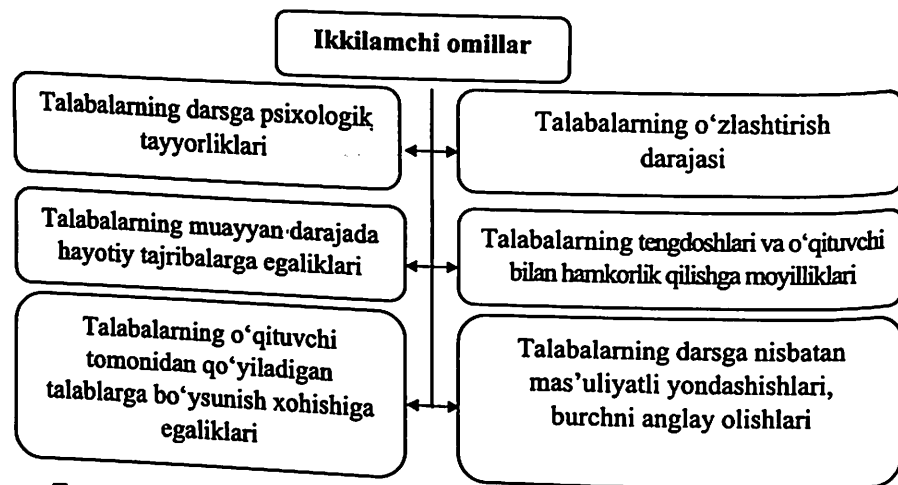
Interfaol ta'lim mohiyatiga ko'ra suhbatning "talaba - axborot-kommunikatsion texnologiyalar" shaklida tashkil etilishi talabalar tomonidan mustaqil ravishda yoki o'qituvchi rahbarligida axborot texnologiyalari yordamida bilim, ko'nikma, malakalarning o'zlashtirilishini anglatadi.

O'qitishning interfaol ta'limga asoslanishi bir qarashda nihoyatda oddiy,

sodda taassurot uyg'otadi. Biroq, bunda o'qituvchining ma'lum darajada quyidagi omillarga ega bo'lishi talab qilinadi:

Shu bilan birga ta'limda interfaol ta'limning samaradorligi quyidagi ikkilamchi omillarga ham bog'liq:

Zamonaviy pedagogik amaliyotda o'qituvchining vazifasi nafaqat aniq bilimlar majmuini uzatish, balki talabalarda kelajak kasbiy va shaxsiy faoliyati uchun zarur bo'lgan kompleks ko'nikma va fazilatlarini tarbiyalashdan iborat. Interfaol yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni shu maqsadga erishishning eng samarali vositalaridan biridir. Eng muhimi, interfaol metodlarni qo'llash orqali o'qituvchi talabalarning aniq ta'limiy maqsadga erishish yo'lida o'zaro hamkorlikka asoslangan harakatlarini tashkil etish, yo'naltirish, boshqarish, nazorat va tahlil qilish orqali xolis baholash imkoniyatini qo'lga kiritadi.

Odatda interfaol metodlarga asoslangan ta'limiy harakatlar quyidagi shakllarda tashkil etiladi:

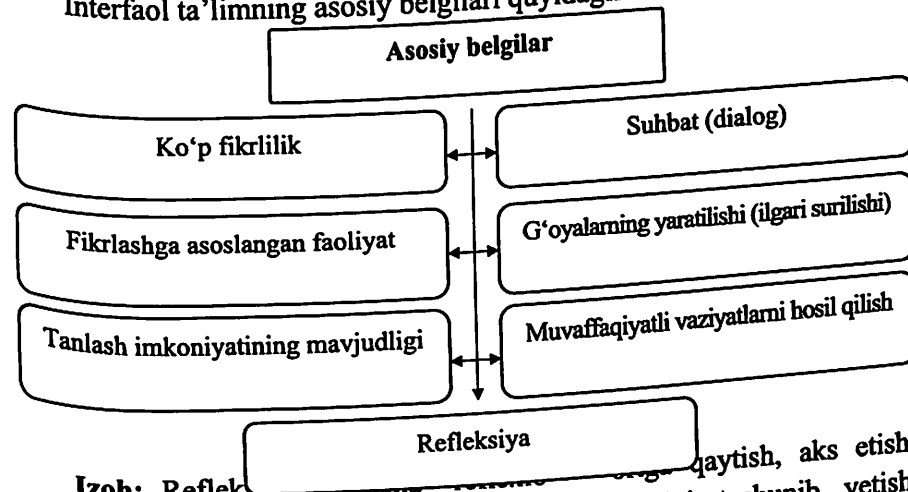
- individual; juftlik; guruh; jamoa bilan ishlash
- Interfaol ta'lim jarayonida talabalar:
 - guruh yoki jamoa bilan hamkorlikda ishlash;
 - tengdoshlari orasida o'z g'oyalarini erkin bayon qilish, bilimlarini hech qanday ruhiy to'siqlarsiz namoyish etish;
 - muammoni hal qilishga ijodiy yondashish;
 - guruh yoki jamoadoshlari bilan ruhiy yaqinlikka erishish;
 - o'z ichki imkoniyat va qobiliyatlarini to'liq namoyon qila olish;
 - fikrlash, fikrlarni umumlashtirish va ular orasidan eng muhimlarini saralash;
 - o'z faoliyatini nazorat qilish va mustaqil baholash;

- o'z imkoniyatlari va kuchiga ishonch hosil qilish;
- turli vaziyatlarda harakatlanish va murakkab vaziyatlardan chiqib olish ko'nikmalarini o'zlashtirish kabi imkoniyatlarga ega bo'ladi

Interfaol ta'lim:

- ta'lim oluvchi talabalarda bilimlarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishni uyg'otadi;
- ta'lim jarayonining har bir ishtirokchisini rag'batlantiradi;
- har bir talabaning ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi;
- o'quv materialini samarali o'zlashtirilishi uchun qulay sharoit yaratadi;
- talabalarga ko'p tomonlama ta'sir ko'rsatadi;
- talabalarda o'rganilayotgan mavzular bo'yicha fikr hamda munosabatlarni uyg'otadi;
- talabalarda hayotiy zarur ko'nikma, malakalarni shakllantiradi;
- talabalarning xulq-atvorini ijobiy tomonga o'zgartirilishini ta'minlaydi

Interfaol ta'limning asosiy belgilari quyidagilardir:

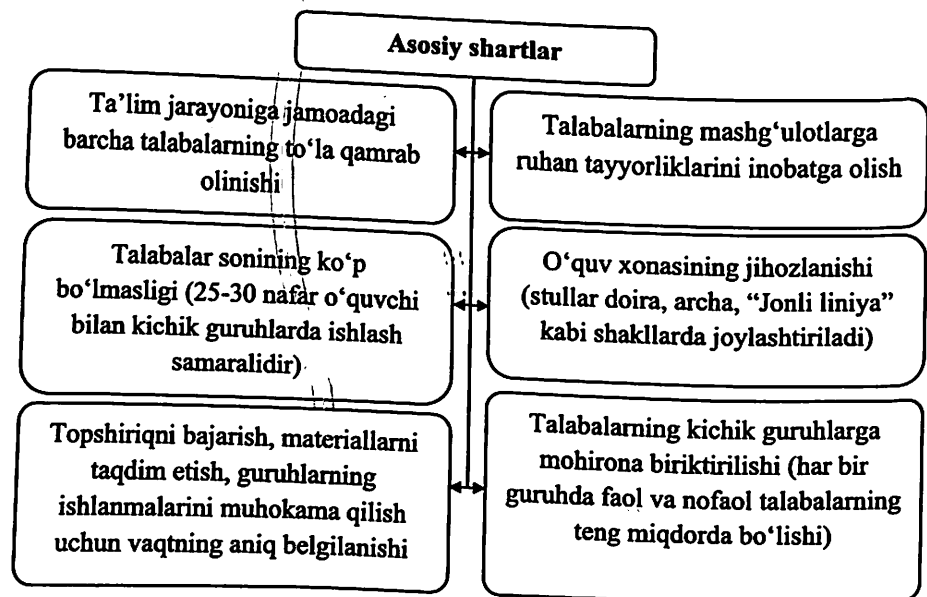
Izoh: Refleksiya (qaytish, aks etish): kishining o'z xatti-harakatlari, ularning asoslarini tushunib yetishi, fahmlashiga qaratilgan nazariy faoliyati; bilishning alohida faoliyati;

shaxsiy kechinmalari, his-tuyg'ulari va o'y-xayollari mohiyatini fikrlash orqali anglash)¹.

Interfaol ta'lim quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

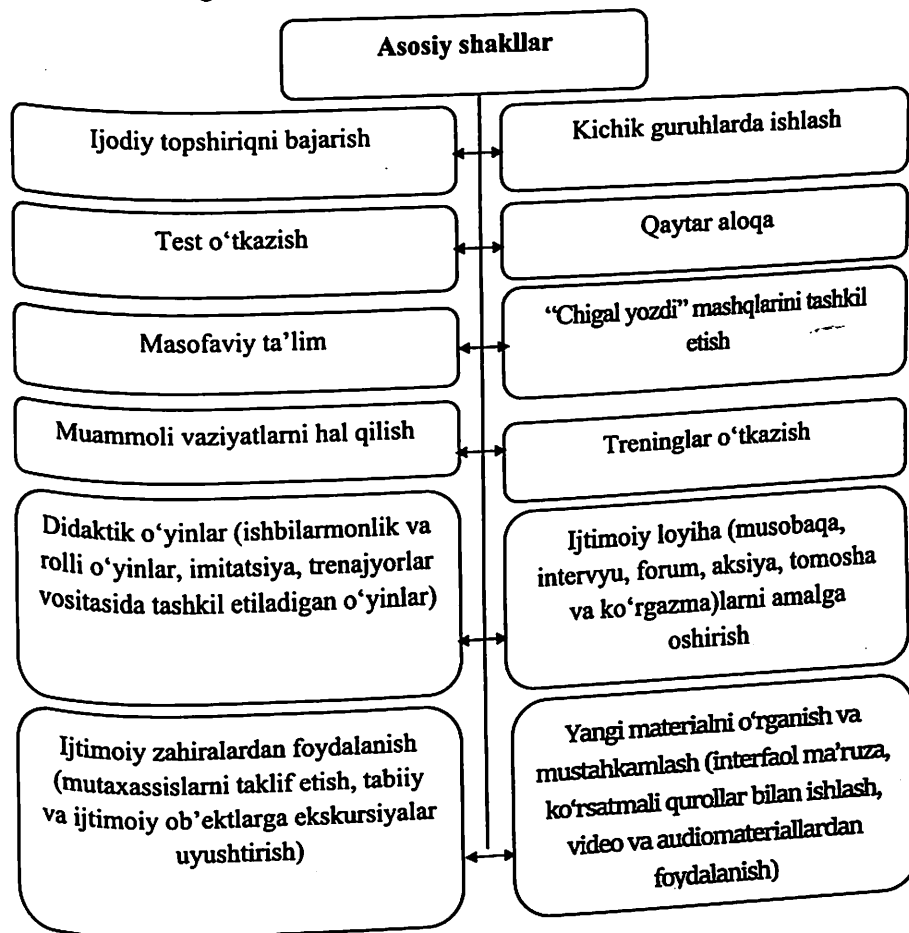
1. Mashg'ulot – ma'ruza emas, balki jamoaning umumiy ishi.
2. Guruhning tajribasi o'qituvchi (pedagog)ning tajribasidan ko'p.
3. Talabalar yosh, ijtimoiy mavqe va tajribaga ko'ra o'zaro teng.
4. Har bir talaba o'rganilayotgan muammo yuzasidan o'z fikrini aytish huquqiga ega.
5. Mashg'ulotda talaba shaxsi tanqid qilinmaydi (fikir tanqid qilinishi mumkin).
6. Bildirilgan g'oyalar talabalarning faoliyatini boshqarmaydi, balki fikrlash uchun axborot (ma'lumot) bo'lib xizmat qiladi.

Ta'limni tashkil etishga interfaol yondashuvni qaror topshirish uchun o'qituvchi (pedagog)lar bir qator shartlarga rioya eta olishlari zarur. Ular:

Izoh: Stullar kichik va katta doira shaklida joylashtirilganda kichik doirada talabalar, katta doirada ekspert guruhi joylashadi.

Bugungi kunda jahon ta'lim tizimida interfaol o'qitishning quyidagi shakllarda amalga oshirilayotganligi barchaga ma'lum:

Interfaol ta'lim asosini interfaol metodlar tashkil etadi. "Ta'lim jarayonida talabalar hamda o'qituvchi o'rtasida hamkorlikni qaror toptirish, faollikni oshirish ta'lim oluvchilar tomonidan bilimlarni samarali o'zlashtirish, ularda shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladigan metodlar interfaol metodlar sanaladi"². Qo'llanmaning keyingi bo'limida

¹ Erkaboeva N., Usmonboeva M., Irgashova M., Xo'janazarova N. Pedagogik mahorat. Metodik qo'llanma. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2012. – B. 14.

² Inoyatov U.I., Muslimov N.A., Usmonboeva M., Inog'omova D. Pedagogika: 1000 ta savolga 1000 ta javob. Metodik qo'llanma. – Toshkent: Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2012. – B. 140-141.

interfaol metodlar, ularning mohiyati, qo'llanish shartlari va didaktik imkoniyatlari to'g'risida so'z yuritiladi.

“Barcha omillarni hisobga ol!” (baho) metodi

Baho – bu shaxs e'tiborini muayyan omillarga qaratishga xizmat qiluvchi metod sanalib, uni qo'llashdan ko'zlangan maqsad shaxs ongini rivojlantirish, tasavvurini kengaytirish, tafakkurini boyitishdir.

Metod qanchalik aniq maqsad asosida qo'llanilsa, uning samaradorligi shuncha yuqori bo'ladi. Agar talaba u yoki bu fikrni ochiq aytishga tortinsa, u holda metodni qo'llash hech qanday samara bermaydi.

Mashg'ulotlar jarayonida metoddan foydalanishda quyidagi savollarga javob topgan holda mavzuni samarali o'zlashtirish imkonini beradigan omillarning ro'yxatini tuzib olish maqsadga muvofiqdir:

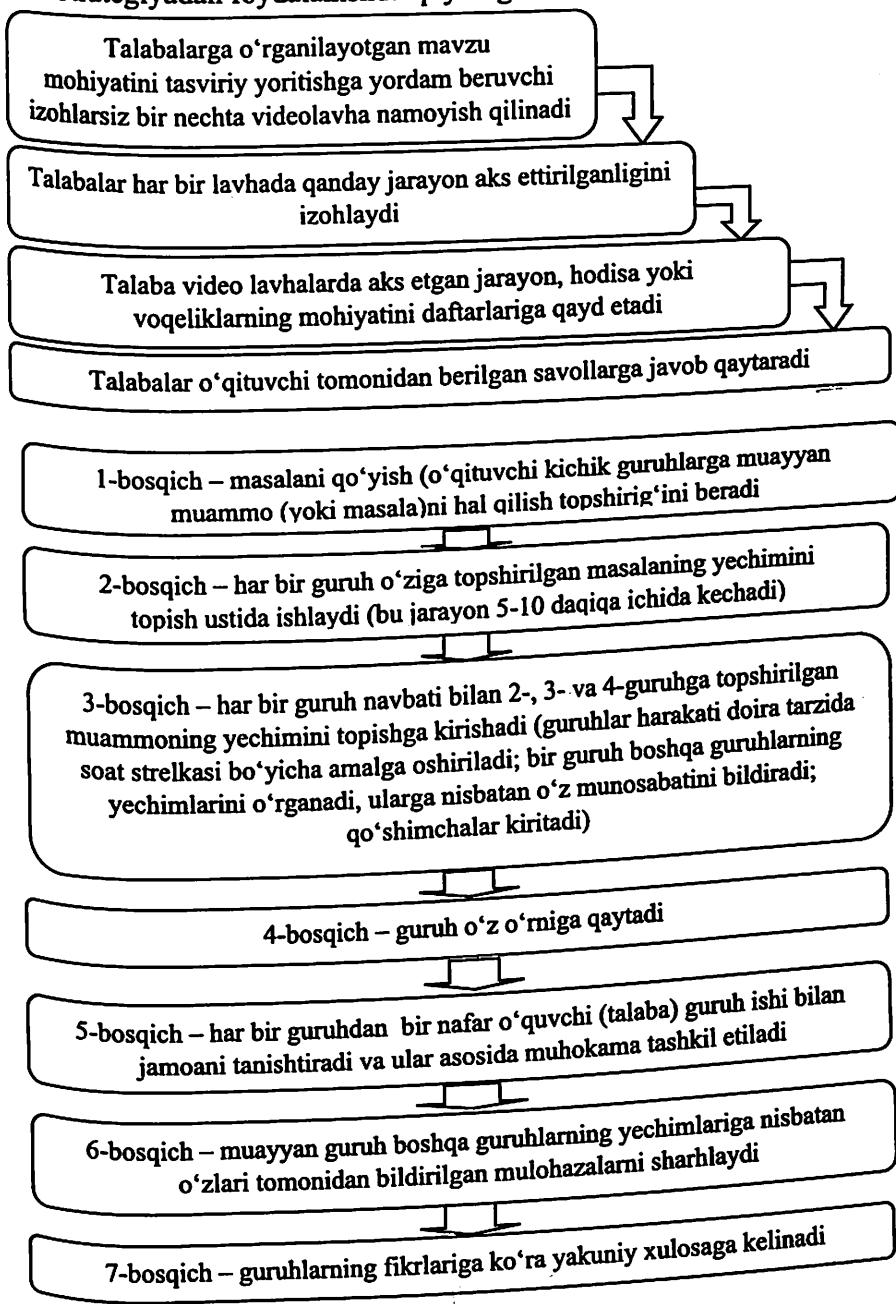
- Mavzuni o'zlashtirishda qaysi omillar hisobga olindi
- Mavzuni o'zlashtirishda qanday omillar hisobga olinmadi
- Ro'yxatga yana qanday omillarni kiritish mumkin
- Masalaning yana qaysi jihatlariga e'tibor berish zarur

“Videotopishmoq” strategiyasi

So'nggi yillarda pedagogik faoliyatda turli axborot vositalar (kompyuter, televidenie, radio, nusxa ko'chiruvchi qurilma, slayd, video va audio magnitofonlar) yordamida ta'lim jarayoni tashkil etilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'qituvchilar oldida o'qitishda turli axborot vositalaridan o'rinli, maqsadli, samarali foydalanish vazifasi turibdi.

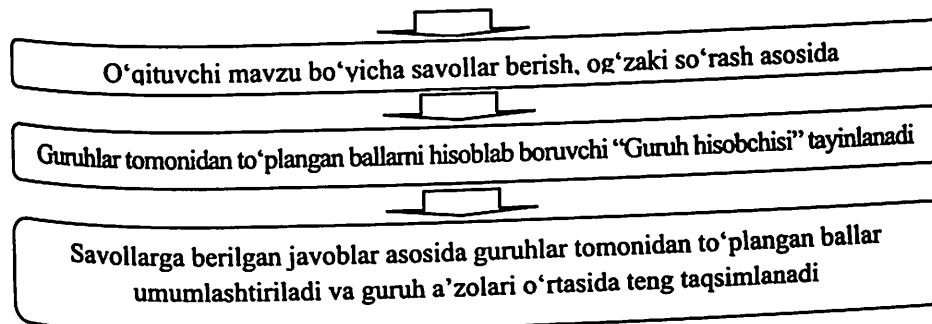
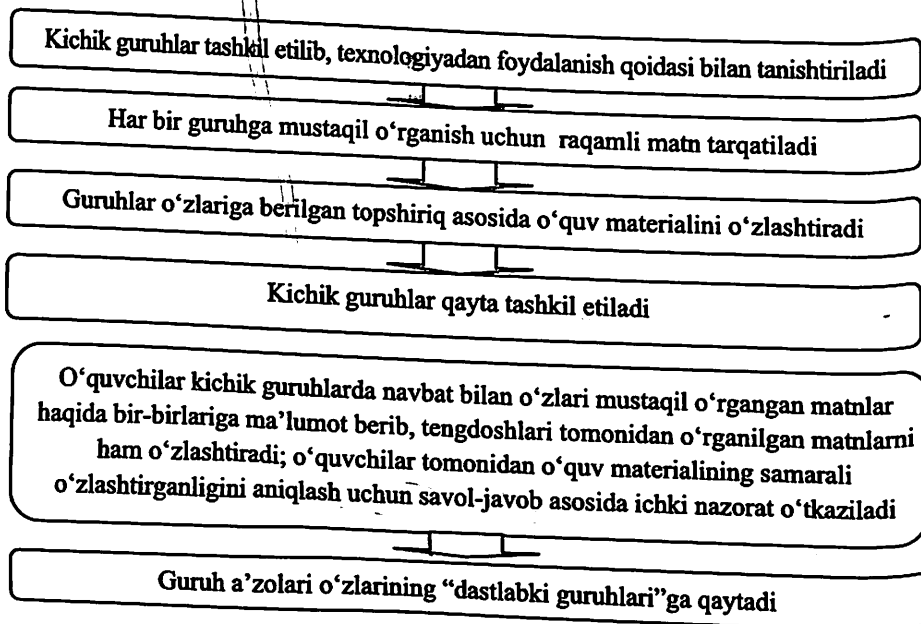
Strategiyadan foydalanishda quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

Videolavhalar namoyish qilingach, talabalardan lavhada qanday jarayon, hodisa yoki voqelik aks etganligi, qaysi badiiy asar qahramoni yoki tarixiy shaxs ifodalanganligi yuzasidan mushohada yuritish talab qilinadi. Videotopishmoqning javobini topish orqali talabalar o'rganiladigan yangi mavzu haqida tasavvurga ega bo'ladi.

"Bumerang" strategiyasi

Texnologiya talabalarni dars jarayonida, darsdan tashqarida turli adabiyotlar, matnlar bilan ishlash, yodda saqlash, so'zlab berish, fikrlarni erkin bayon etish, qisqa vaqt ichida ko'p bilimga ega bo'lish, o'qituvchi tomonidan barcha talabalar faoliyatining birdek baholanishi uchun sharoit yaratishga xizmat qiladi. U o'qituvchiga tarqatma materiallarning talabalar tomonidan guruhli, individual shaklda samarali o'zlashtirilishini, auditoriyada tashkil etiladigan suhbatning munozaraga aylanishini ta'minlash orqali ularning faoliyatini nazorat qilish imkonini beradi. Bu texnologiyadan suhbat-munozara shaklidagi darslarda individual, juftlik, guruhli va jamoaviy shakllarda foydalanish mumkin. Boshqa interfaol metodlar kabi ta'lim jarayonida mazkur texnologiyani qo'llash ham muayyan tartibda amalga oshiriladi. Ya'ni:

II bob bo'yicha xulosalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mediakompetentlikni rivojlantirish – bu nafaqat pedagogik bilim va ko'nikmalarni oshirish, balki zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish qobiliyatini, axborotni tahlil qilish va baholash malakasini, shuningdek, o'quv jarayonida ijodiy yondashuvlarni qo'llashni o'z ichiga oluvchi kompleks jarayon.

Zamonaviy pedagogik jarayonni muvaffaqiyatli tashkil etish samaradorligi uning metodik ta'minotining yaxlitligi va tizimlilikiga bog'liq. Ushbu metodologik tizim quyidagi o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi:

Maqsadli rejalashtirish va pedagogik vazifalarning ierarxiyasi
 Metodik tizimning boshlang'ich va asosiy bosqichi bo'lib, o'quv faoliyatining yakuniy natijalarini aniq belgilash va ularga erishish yo'llarini strategik jihatdan loyihalash hisoblanadi. Bu jarayon qisqa, o'rta va uzoq muddatli maqsadlarni, shuningdek, fan, mavzu va yakka holda o'quv mashg'ulotining o'ziga xos didaktik vazifalarini aniqlashni o'z ichiga oladi.

Raqamli ta'lim muhitini integratsiyalash strategiyalari
 Ushbu komponent mediata'lim vositalaridan (mediare-surslar) foydalanishning metodik jihatdan asoslangan dasturini nazarda tutadi. Bunga resurslarni tanlash, ularning mazmun-mohiyatini tahlil qilish, o'quv materialini bilan uyg'unlashtirish va o'quv jarayonining turli bosqichlarida (ta'lim, mustahkamlash, nazorat) qo'llashning optimal vaqt va usullarini aniqlash kiradi.

Xavfsizlik va etik	Digital footprint va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, internet xavfsizligi treninglari	Axborot xavfsizligi ko'nikmalarini shakllantirish, etik me'yorlarni uyg'unlashtirish	Parol boshqaruvi, antivirus dasturlar, xavfsiz onlayn platformalar
Kommunikativ	Onlayn forumlar, kollaborativ dasturlar, real vaqt rejimidagi loyiha ishlari	Hamkorlik va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, guruh ishlari samaradorligi	Google Workspace, Zoom, Miro, Teams
Ijodiy	Media yaratish va storytelling, multimedia loyihalar	O'quvchilarning ijodiy va analitik qobiliyatlarini rivojlantirish	Video va audio editorlar, Canva, Powtoon, Adobe Spark

Mediakompetentlikni baholash mezonlari turli nuqtai nazardan aniqlanishi mumkin. Ularning asosiyalaridan biri – axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi bo'lib, u pedagog yoki o'quvchining kompyuter, planshet, interaktiv taxta va boshqa mediaresurslarni amaliy tarzda qo'llash qobiliyatini o'lchaydi. Bu mezon orqali texnologik jihatdan samarali va zamonaviy dars o'tkazish qobiliyati baholanadi. Shu bilan birga, baholash mezonlari axborotni izlash, tanlash va tahlil qilish ko'nikmalarini ham o'z ichiga oladi, chunki mediakompetentlik nafaqat texnologiyani ishlata olish, balki uni pedagogik maqsadlarda to'g'ri va samarali qo'llay olish qobiliyatidir.

Indikatorlar esa mezonlarni amaliy darajada o'lchash vositasidir. Masalan, mediaresurslardan foydalanish indikatorlari sifatida o'quv materialini vizual va audio shaklda taqdim eta olish, interaktiv testlar va viktorinalardan samarali foydalanish, o'quv jarayonini motivatsion va qiziqarli qilish kabi mezonlar ko'riladi. Shuningdek, indikatorlar pedagogning mediaresurslar bilan ishlashdagi ijodiy yondashuvini, o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirish qobiliyatini ham o'lchaydi.

Mediakompetentlikni baholashda xavfsizlik va axborot madaniyati mezonlari ham muhim ahamiyatga ega. Bu mezonlar orqali o'quvchilar yoki pedagoglarning internetdan xavfsiz foydalanish, shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash, axborot manbalarini tanlashdagi tanqidiy yondashuvi va axborot etikasi bo'yicha bilimlari baholanadi. Indikator sifatida o'quvchining yoki pedagogning axborotni filtrlay olish, soxta yoki noto'g'ri ma'lumotlarni aniqlash, qonun va axloqiy normalarga rioya qilishi hisobga olinadi.

Bundan tashqari, mediakompetentlikni baholash mezonlari kommunikativ va ijodiy qobiliyatlarni ham o'z ichiga oladi. Pedagog yoki o'quvchi mediaresurslar orqali muloqot qila olishi, guruhda hamkorlikda ishlash, o'z fikrini ifoda etish va ijodiy yechimlar ishlab chiqish qobiliyatiga ega bo'lishi talab etiladi. Indikatorlar sifatida video taqdimotlar yaratish, onlayn forumlarda ishtirok etish, loyiha ishlarini media vositalar yordamida amalga oshirish kabi faoliyatlar baholanishi mumkin.

Zamonaviy baholash tizimlarida mediakompetentlikni o'lchashda interaktiv va adaptiv usullar qo'llaniladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bilan bir qatorda, ta'lim jarayonida diagnostika va baholashning yangi shakllari paydo bo'ldi. Onlayn testlar, virtual simulyatsiyalar, o'z-o'zini baholash va tengdoshlararo ekspertiza (peer-review) kabi vositalar an'anaviy nazorat usullariga qo'shimcha ravishda, amaliy ko'nikmalarni obyektiv o'lchashning yanada differensiallangan imkoniyatlarini taqdim etadi.

Mediakompetentlikni baholash mezonlari va indikatorlarini tizimlashtirishda kompleks yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv texnologik, axborot, kommunikativ va ijodiy komponentlarni birgalikda hisobga olib, o'quv jarayonida ko'rsatiladigan faoliyatni to'liq baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, baholash tizimi o'zgaruvchan zamonaviy ta'lim talablariga moslashuvchan bo'lishi, yangi mediaresurs va texnologiyalarning pedagogik samaradorligini ham hisobga olishi kerak.

3.1.2-jadval

Mediakompetentlik indikatorlari

Indikatorlar	Innovatsion faoliyat misollari	O'lchash mezonlari	Raqamli platformalar
Vizual va audio materiallardan foydalanish	Video darslar tayyorlash, animatsion modellar yaratish	Ko'nikmalar va samaradorlik darajasi	Powtoon, Animaker, YouTube Edu
Interaktiv testlar va mashqlar	Gamifikatsiya qilingan testlar, simulyatsiyalar	Bilim mustahkamligi, o'quvchilar ishtiroki	Kahoot, Quizizz, Socrative
O'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirish	Onlayn loyiha ishlari, jamoaviy mashg'ulotlar	Faol ishtirok darajasi, motivatsiya	Padlet, Trello, Miro
Axborotni tanqidiy baholash	Soxta axborotni aniqlash mashqlari, fact-checking	Tanqidiy fikrlash, axborot madaniyati	Snopes, Google Fact Check, NewsGuard
Onlayn forum va kollaborativ platformalarda muloqot	Virtual guruh ishlari, fikr almashish	Hamkorlik va kommunikativ ko'nikmalar	Teams, Zoom, Slack, Discord Edu
Video taqdimotlar va loyiha ishlarini yaratish	Multimedia loyihalar, storytelling darslari	Ijodiy va analitik ko'nikmalar	Canva, Adobe Spark, Premiere Rush

Shuningdek, zamonaviy mezonlar pedagoglarning mediareсурslardan foydalanishdagi nazariy bilimlari va amaliy ko'nikmalarini birlashtiradi. Mediakompetentlikni baholashning yuqorida tilga olingan innovatsion metodlari, ularning asosiy funksiyasidan tashqari, ta'lim jarayonini umumiy sifat jihatidan yuksaltirishning muhim omiliga aylanishi mumkin. Ushbu

baholash vositalarining didaktik ahamiyati faqat diagnostika bilan cheklanmaydi, balki uning natijalariga asoslanuvchi konstruktiv pedagogik amaliyotni ham o'z ichiga oladi. Indikatorlar orqali pedagog yoki o'quvchining media bilan ishlashdagi kuchli va zaif tomonlari aniqlanib, ularni rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqish mumkin.

Baholash natijalari o'quv jarayonining strategik va amaliy maqsadlariga mos ravishda tahlil qilinadi. Mediakompetentlikni baholash tizimi nafaqat ko'nikmalarni aniqlash, balki o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish, faol ishtirokini rag'batlantirish va dars sifatini yaxshilashga ham xizmat qiladi. Shu bois zamonaviy mezonlar va indikatorlar doimiy ravishda yangilanib, pedagogik jarayonga innovatsion yondashuvlarni integratsiyalashga yordam beradi.

§ 3.2. Mediakompetentlikni aniqlashda monitoring va refleksiya mexanizmlari

Mediakompetentlikni aniqlash va uning rivojlanish darajasini baholash zamonaviy pedagogik jarayonning eng muhim jihatlaridan biridir. Mediakompetentlik – bu nafaqat texnologiyalarni ishlata bilish, balki axborotni tanlash, tahlil qilish, baholash, xavfsiz va samarali foydalanish, kommunikativ va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishni o'z ichiga olgan kompleks ko'nikmalar to'plamidir. Shu sababli uning rivojlanishini aniqlash uchun monitoring va refleksiya mexanizmlari tizimli va samarali bo'lishi lozim.

Monitoring mexanizmi mediakompetentlikning hozirgi darajasini aniqlash va uning dinamikasini kuzatish uchun tashkil etiladi. U pedagog va o'quvchilar faoliyatini doimiy ravishda o'rganish, ko'nikmalarni baholash va kamchiliklarni aniqlash imkonini beradi. Monitoring jarayoni natijaviy bo'lishi uchun u mezonlar va indikatorlarga asoslangan holda tizimli tarzda olib borilishi kerak. Bu jarayonda texnologik, axborot, kommunikativ va ijodiy komponentlar har tomonlama tahlil qilinadi.

3.2.1-jadval.

Monitoringning asosiy komponentlari

Komponent	Tavsif	Monitoring yo'nalishi	Amaliy vositalar
Texnologik	Mediaresurslardan foydalanish qobiliyati	Interaktiv darslar, virtual laboratoriyalar	Smart taxtalar, AR/VR modullar, multimedia taqdimotlar
Axborot	Axborotni izlash, tanlash, tahlil qilish	Tanqidiy fikrlash, fact-checking	Onlayn bazalar, akademik qidiruv tizimlari
Xavfsizlik va etik	Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, internet xavfsizligi	Axborot xavfsizligi va etik qoidalarga rioya	Antivirus dasturlar, xavfsiz platformalar
Kommunikativ	Guruh ishlari, muloqot	Hamkorlik va kommunikativ qobiliyat	Zoom, Teams, Miro
Ijodiy	Multimedia va loyiha ishlari yaratish	Ijodiy yechimlar va storytelling	Canva, Adobe Spark, Powtoon

Texnologik komponent monitoringi o'quvchilarning va pedagoglarning mediaresurslardan foydalanish darajasini aniqlashga qaratilgan. Bu esa ularning interaktiv taxtalar, kompyuter, planshet va boshqa mediaresurslarni amaliy ishlatish qobiliyatini baholash imkonini beradi. Monitoring jarayonida mediaresurslarni qo'llashdagi faoliyat, darsni vizual va interaktiv qilish, o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish darajasi ham nazarda tutiladi. Shu bilan birga, axborot komponenti monitoringi axborotni qidirish, tanlash, tahlil qilish va baholash qobiliyatini aniqlashga xizmat qiladi.

Xavfsizlik va axborot etikasi komponenti doirasida monitoring o'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, internet xavfsizligi va axborot etikasi qoidalariga rioya qilish ko'nikmalarini baholaydi. Bu pedagogik jarayonni xavfsiz va barqaror qilish, o'quvchilarda mas'uliyatli va tanqidiy yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Kommunikativ komponent esa guruh ishlari, onlayn forumlar va kollaborativ platformalarda muloqot qobiliyatini monitoring qiladi. Bu orqali o'quvchilar hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi, fikr almashadi va media orqali o'zini ifoda eta oladi.

Ijodiy komponent monitoringi mediaresurslardan foydalanib loyiha va multimedia ishlari yaratish, storytelling va ijodiy yechimlar ishlab chiqish qobiliyatini aniqlashga xizmat qiladi. Monitoring jarayoni shuningdek, o'quvchilarning mavzuga qiziqishini, motivatsiyasini va mustaqil faoliyatga jalb qilish darajasini ham ko'rsatadi. Shu tarzda, mediakompetentlikni baholash faqat texnologik qobiliyatni emas, balki o'quvchilarning ijodiy, tahliliy va kommunikativ ko'nikmalarini ham o'z ichiga oladi.

Monitoring usullari turlicha bo'lib, ular an'anaviy va innovatsion texnologiyalarni birlashtiradi. An'anaviy usullarga testlar, kuzatuv, mashg'ulotlar va loyiha ishlari kiradi. Innovatsion usullar esa interaktiv testlar, simulyatsiyalar, online viktorinalar, multimedia loyihalar va raqamli portfoliolarni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, monitoring jarayoni doimiy va tizimli bo'lishi kerak, chunki mediakompetentlik vaqt o'tishi bilan rivojlanadi va uning darajasi dinamik tarzda o'zgaradi.

Refleksiya mexanizmi esa o'quvchi yoki pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish imkonini beradi. Refleksiya shaxsning o'z o'rganish jarayoni, qobiliyatlari va xatolarini aniqlash orqali rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Mediakompetentlik sohasida refleksiya o'quvchilarga mediaresurslardan foydalanishdagi o'z qobiliyatlarini tahlil qilish, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini beradi.

Refleksiya mexanizmi monitoring bilan uyg'un ishlaganda eng samarali natijani beradi. Masalan, interaktiv testlar natijasi o'quvchiga uning bilim va ko'nikmalari darajasini ko'rsatadi, refleksiya esa bu natijadan kelib chiqib o'quvchining o'zini tahlil qilishini va o'z faoliyatini

takomillashtirishini ta'minlaydi. Shu tarzda, refleksiya va monitoring birgalikda mediakompetentlikni rivojlantirishning samarali mexanizmini tashkil etadi.

3.2.2-jadval.

Refleksiya mexanizmlari

Mexanizm	Tavsif	Refleksiya shakli	Pedagogik qiymati
O'z-o'zini baholash	O'quvchining o'z media faoliyatini tahlil qilishi	So'rovnomalar, jurnal yozuvlari	Mustaqil fikrlash va tanqidiy baholash
Peer-review	Sheriklar tomonidan baholash	Guruh fikr almashuvi, baholash shakllari	Hamkorlik va konstruktiv tahlil ko'nikmasi
Mentor-feedback	Pedagog tomonidan qayta aloqa berish	Sharhlar, tavsiyalar	Professional rivojlanish va natijani yaxshilash
Multimedia refleksiya	Loyiha yoki video taqdimot orqali o'zini tahlil qilish	Video portfoliolar, prezentatsiyalar	Ijodiy va texnologik ko'nikmalarni rivojlantirish

Refleksiyaning usullari turli bo'lishi mumkin: o'z-o'zini baholash, sheriklar tomonidan baholash (peer-review), loyiha va multimedia ishlari bo'yicha tahlil, shuningdek, mentor va o'qituvchilar tomonidan qayta aloqa berish. Bu usullar o'quvchining media bilan ishlashdagi samaradorligini, ijodiy va tahliliy ko'nikmalarini aniqlashga imkon beradi. Refleksiya jarayoni shuningdek, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va axborot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Monitoring va refleksiya mexanizmlari zamonaviy ta'lim platformalari va raqamli vositalar bilan integratsiyalashgan bo'lganda yanada samarali natija beradi. Online testlar, simulyatsiyalar, multimedia portfoliolar, raqamli jurnal va analitik platformalar pedagog va o'quvchilarga mediakompetentlik darajasini aniq va real vaqtda kuzatish imkonini beradi.

Shu bilan birga, raqamli vositalar orqali refleksiya jarayoni ham interaktiv va o'zaro faoliyatga asoslangan tarzda tashkil qilinadi.

3.2.3-jadval.

Monitoring va refleksiya integratsiyasi

Jarayon	Maqsadi	Monitoring vositalari	Refleksiya vositalari
Bilim darajasini aniqlash	O'quvchilarning texnologik va axborot ko'nikmalarini baholash	Online testlar, simulyatsiyalar	Test natijalari bo'yicha o'z-o'zini baholash
Faol ishtirokni aniqlash	O'quvchilarning darsdagi ishtiroki	Interaktiv mashqlar, guruh ishlari	Peer-review va jamoaviy baholash
Ijodiy qobiliyatlarni aniqlash	Multimedia loyihalar orqali ijodiy yechimlarni baholash	Multimedia portfoliolar, video loyihalar	Mentor feedback, video refleksiya
Xavfsizlik va etik ko'nikmalarni aniqlash	Internet xavfsizligi va axborot etikasi	Onlayn nazorat va xavfsizlik mashqlari	O'z-o'zini baholash va refleksiya jurnali

Monitoring va refleksiya nafaqat individual darajada, balki guruh va sinf darajasida ham amalga oshiriladi. Bu o'quv jarayonidagi umumiy tendensiyalarni aniqlash, metodik xatolarni aniqlash va ta'lim strategiyasini optimallashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, bu jarayon pedagoglarning mediaresurslardan foydalanishdagi professional malakasini oshirishga yordam beradi.

3.2.4-jadval.

Zamonaviy innovatsion vositalar bilan monitoring va refleksiya

Mexanizm	Innovatsion vositalar	Maqsadi	Baholash ko'rsatkichlari
Monitoring	AR/VR modullar, virtual laboratoriyalar	Mediaresurslardan amaliy foydalanish	Faoliyat darajasi, texnologik ko'nikma
Refleksiya	Video portfoliolar, multimedia taqdimotlar	Ijodiy va tahliliy ko'nikmalarni rivojlantirish	Ijodiy yechimlar, storytelling sifati
Peer-review	Onlayn baholash platformalari	Hamkorlik va konstruktiv tahlil	Baholash natijalari, guruh ishtiroki
Mentor-feedback	Interaktiv platformalar, raqamli jurnal	Pedagogik tavsiyalar va rivojlanish	Tavsiyalarni bajarish darajasi, yaxshilanish ko'rsatkichi

Monitoring va refleksiya mexanizmlari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, mediakompetentlikning rivojlanish jarayonini tahlil qilish, baholash va takomillashtirishga xizmat qiladi. Ularning samarali ishlashi pedagogga o'quv jarayonini interaktiv, motivatsion va natijaviy qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, o'quvchilarning media bilan ishlash ko'nikmalari va ijodiy qobiliyatlari rivojlanadi, ularni zamonaviy ta'lim talablariga moslashadi.

§ 3.3. Bo'lajak o'qituvchilarning mediakompetentligini uzluksiz rivojlantirish strategiyalari

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining mediakompetentligini uzluksiz rivojlantirish – zamonaviy pedagogik jarayonning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Mediakompetentlik nafaqat texnologik qobiliyatlarni o'z ichiga oladi, balki axborot madaniyati, kommunikativ va ijodiy ko'nikmalar, xavfsiz va samarali mediaresurslardan foydalanish, tanqidiy fikrlash va pedagogik innovatsiyalarni amaliyotga tadbiq etish kabi kompleks qobiliyatlarni ham qamrab oladi. Shu sababli bo'lajak

o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida mediakompetentligini rivojlantirishning strategik yondashuvlari tizimli va uzluksiz bo'lishi lozim.

Uzluksiz rivojlantirish strategiyalarining asosiy tamoyillaridan biri – pedagogik jarayonni interaktiv va adaptiv shaklda tashkil etishdir. Bu o'qituvchilarga mediaresurslarni samarali qo'llashni o'rganish, ularni darslarda ijodiy va maqsadli tarzda integratsiyalash imkonini beradi. Interaktiv yondashuv o'quvchilarning va pedagoglarning faol ishtirokini rag'batlantiradi, dars jarayonini vizual va qiziqarli qiladi hamda o'z-o'zini rivojlantirishga turtki beradi.

Bo'lajak o'qituvchilar mediakompetentligini rivojlantirish jarayonida uzluksiz o'quv faoliyati muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda amaliy mashg'ulotlar, seminarlar, mediaresurslar bilan ishlash bo'yicha laboratoriya ishlari, interaktiv treninglar va loyihaviy faoliyatlar tashkil etiladi. Amaliy mashg'ulotlar pedagoglarning mediaresurslardan foydalanish ko'nikmalarini mustahkamlash, texnologik va ijodiy komponentlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Uzluksiz rivojlantirishning yana bir samarali strategiyasi – o'qituvchilarning o'z-o'zini baholash va refleksiya faoliyatini yo'lga qo'yishdir. Refleksiya mexanizmi orqali pedagoglar o'z faoliyatini tahlil qiladi, mediaresurslardan foydalanishdagi kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi va o'z pedagogik yondashuvini takomillashtiradi. Shu bilan birga, o'z-o'zini baholash strategiyasi pedagoglarni doimiy o'rganish va rivojlanishga yo'naltiradi, mediakompetentlikni barqaror oshirishga yordam beradi.

Pedagoglarni uzluksiz rivojlantirish jarayonida mentorlik va peer-review mexanizmlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mentorlik orqali tajribali o'qituvchilar bo'lajak pedagoglarga mediaresurslardan foydalanishning eng samarali usullarini o'rgatadi, ularning amaliy ko'nikmalarini baholaydi va tavsiyalar beradi. Peer-review esa hamkasblar bilan tajriba almashish, konstruktiv tahlil qilish va o'z faoliyatini takomillashtirish imkonini yaratadi. Shu tarzda, mentorlik va peer-review pedagoglarning professional o'sishini ta'minlaydi.

Uzluksiz rivojlantirish strategiyalarida mediaresurslarni diversifikatsiya qilish va integratsiyalashgan foydalanish muhim o'rin

tutadi. Pedagoglar video, audio, animatsion, interaktiv va multimedia resurslarni birgalikda qo'llash orqali dars jarayonini boyitadi va o'quvchilarning qiziqishini oshiradi. Shu bilan birga, mediaresurslarning turli shakllari o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishga imkon yaratadi, bu esa pedagoglarning mediakompetentligini yanada mustahkamlashga yordam beradi.

Zamonaviy uzluksiz rivojlantirish strategiyasida texnologik yangiliklar va innovatsion yondashuvlarni integratsiyalash muhim hisoblanadi. AR/VR modullar, virtual laboratoriyalar, interaktiv dars platformalari, gamifikatsiya qilingan testlar va online portfoliolar pedagoglarning media bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida ishlatiladi. Shu tarzda, texnologik yangiliklarni doimiy o'rganish va amaliyotga tadbiiq etish bo'lajak pedagoglarning mediakompetentligini barqaror oshiradi.

Pedagoglarning mediakompetentligini uzluksiz rivojlantirishda nazariy va amaliy bilimlarni uyg'unlashtirish strategiyasi ham katta ahamiyatga ega. Nazariy bilimlar mediaresurslar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, pedagogik metodlar va axborot madaniyati bo'yicha bilimlarni o'z ichiga oladi. Amaliy bilimlar esa mediaresurslar bilan ishlash, darslarni interaktiv va samarali o'tkazish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu tarzda nazariy va amaliy komponentlarning uyg'unlashuvi pedagogning mediakompetentligini uzluksiz rivojlantirishga xizmat qiladi.

Uzluksiz rivojlantirish strategiyalarida monitoring va baholash tizimi ajralmas qism hisoblanadi. Doimiy monitoring pedagogning mediakompetentlik darajasini aniqlash, kuchli va zaif tomonlarini belgilash va rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi. Baholash natijalari pedagogga o'z faoliyatini optimallashtirish va mediaresurslardan samarali foydalanish bo'yicha strategiyalarni ishlab chiqishda yordam beradi. Shu bilan birga, monitoring tizimi o'quv jarayonidagi yangiliklarni kuzatib borish va pedagogik jarayonni zamonaviy talablarga moslashtirish imkonini yaratadi.

Motivatsion yondashuv pedagoglarning mediakompetentligini uzluksiz rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Motivatsiya pedagogni yangi texnologiyalarni o'rganishga, mediaresurslardan ijodiy va maqsadli

foydalanishga undaydi. Interaktiv darslar, multimedia loyihalar, gamifikatsiya qilingan mashqlar va onlayn tanlovlar pedagoglarni o'quv jarayonida faol ishtirok etishga rag'batlantiradi va mediakompetentligini mustahkamlaydi.

Uzluksiz rivojlantirish strategiyasida hamkorlik va tajriba almashish muhim rol o'ynaydi. Pedagoglar o'zaro tajriba almashish, seminarlar, onlayn forumlar va kollegial konsultatsiyalar orqali mediaresurslardan foydalanishning eng samarali usullarini o'rganadi. Shu bilan birga, hamkorlik orqali pedagoglar o'z pedagogik yondashuvlarini takomillashtiradi va mediakompetentligini rivojlantiradi.

Uzluksiz rivojlantirish strategiyalari pedagoglarning professional rivojlanish tizimi bilan bog'langan bo'lishi kerak. O'qituvchilarning mediakompetentligini doimiy ravishda takomillashtirish talabi zamonaviy ta'limning fundamental qonuniyatlaridan biridir. Ushbu talabni qondirishda kasbiy malaka oshirishning tizimli jarayoni muhim ahamiyat kasb etadi. Shu tarzda, professional rivojlanish uzluksiz mediakompetentligini shakllantirish va mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, uzluksiz rivojlantirish strategiyalarida o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Pedagoglar mediaresurslarni va dars shakllarini o'quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va bilim darajalariga moslashtiradi. Bu pedagogning mediakompetentligini rivojlantirishda ham, o'quvchilarning samarali o'rganish jarayonini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi.

Yana bir strategiya – mediaresurslardan ijodiy va innovatsion tarzda foydalanishdir. Pedagoglar darslarda video, audio, animatsion va interaktiv resurslarni birlashtirib, loyihaviy ishlar va multimedia mashqlarini tatbiq etadi. Bu o'quv jarayonini boyitadi, o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va bo'lajak o'qituvchilarning mediakompetentligini mustahkamlaydi.

Uzluksiz rivojlantirishning samarali strategiyalaridan yana biri – monitoring va refleksiya mexanizmlarini doimiy integratsiyalashdir. Pedagoglar o'z faoliyatini doimiy tahlil qilib, o'z-o'zini baholash, peer-review, mentorlik va multimedia refleksiya orqali o'z malakasini oshiradi. Shu tarzda mediakompetentlik rivojlanishi tizimli va barqaror bo'ladi.

3.3.1-jadval.
Bo'lajak o'qituvchilarning mediakompetentligini uzluksiz rivojlantirish strategiyalari

Strategiya	Tavsif	Pedagogik va amaliy qiymati	Innovatsion vositalar / texnologiyalar
Interaktiv va adaptiv ta'lim	Darslarni interaktiv va adaptiv shaklda tashkil etish	O'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirish, mediaresurslarni samarali qo'llash	AR/VR modullar, interaktiv taxtalar, multimedia taqdimotlar
Amaliy mashg'ulotlar va laboratoriya ishlari	Mediaresurslar bilan amaliy ishlash, loyiha va multimedia mashqlari	Texnologik va ijodiy ko'nikmalarni mustahkamlash	Video darslar, animatsion modellar, virtual laboratoriyalar
Refleksiya va o'z-o'zini baholash	Pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilishi va baholashi	Mustaqil fikrlash, tanqidiy baholash va o'zini takomillashtirish	Refleksiya jurnali, video portfoliolar, interaktiv savol-javoblar
Mentorlik va peer-review	Tajribali pedagoglar va hamkasblar bilan tajriba almashish	Professional rivojlanish, konstruktiv tahlil va ko'nikmalarni oshirish	Online konsultatsiyalar, kollegial baholash, Zoom, Teams
Diversifikatsiya va integratsiya	Turli mediaresurslarni birlashtirib darslarda qo'llash	O'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, qiziqishni oshirish	Video, audio, animatsion va interaktiv resurslar

Innovatsion texnologiyalarni qo'llash	AR/VR, gamifikatsiya qilingan testlar, online portfoliolar	Media bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish	AR/VR platformalari, Kahoot, Quizizz, multimedia portfoliolar
Nazariy va amaliy bilimlarni uyg'unlashtirish	Mediaresurslar, pedagogik metodlar va axborot madaniyati bilimlarini birlashtirish	O'qituvchining kompleks mediakompetentligini rivojlantirish	Onlayn kurslar, interaktiv darslar, seminarlar
Monitoring va baholash	Mediakompetentlik darajasini doimiy kuzatish va tahlil qilish	Kamchiliklarni aniqlash, rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish	Online testlar, simulyatsiyalar, raqamli portfoliolar
Motivatsiya	Pedagoglarni yangi texnologiyalarni o'rganishga va mediaresurslarda samarali foydalanishga rag'batlantirish	Faoliyatni interaktiv, qiziqarli va ijodiy qilish	Gamifikatsiya, onlayn tanlovlar, interaktiv mashqlar
Hamkorlik va tajriba almashish	Pedagoglarning o'zaro tajriba almashadi, seminarlar va onlayn forumlarda ishtirok etadi	Mediaresurslardan samarali foydalanish, pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish	Onlayn forumlar, kollegial konsultatsiyalar, webinarlar

Professional rivojlanish	Malaka oshirish kurslari, treninglar va konferensiyalar	Zamonaviy texnologiyalar bilan tanishtirish, pedagogik malakani oshirish	Master-klasslar, onlayn treninglar, seminarlar
Individualizatsiya	Mediaresurslar va dars shakllarini o'quvchilarning yosh va qiziqishlariga moslashtirish	Samarali o'rganish jarayonini ta'minlash, mediakompetentligini rivojlantirish	Adaptiv platformalar, interaktiv mashqlar, multimedia loyihalar
Ijodiy va innovatsion yondashuv	Mediaresurslardagi ijodiy tarzda foydalanish, multimedia loyihalar yaratish	O'quvchilarning qiziqishi va ijodiy ko'nikmalarini oshirish	Video va audio taqdimotlar, storytelling, Canva, Adobe Spark
Monitoring va refleksiya integratsiyasi	Doimiy tahlil, peer-review va mentorlik orqali rivojlantirish	Mediakompetentligini tizimli va barqaror oshirish	Raqamli portfoliolar, interaktiv platformalar, video refleksiya
Ta'lim sifatini oshirish	Mediakompetentlikni rivojlantirish orqali o'quv jarayonini interaktiv va samarali qilish	O'qituvchining professional malakasini oshirish va zamonaviy ta'lim talablariga moslashuv	Integratsiyalangan mediaresurslar, innovatsion pedagogik metodlar

Natijada, bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining mediakompetentligini uzluksiz rivojlantirish strategiyalari pedagogik jarayonni interaktiv, motivatsion va innovatsion qilishga xizmat qiladi. Kasbiy rivojlanishning yuqoridagi tizimli shakllari pedagog faoliyatining turli jabhalarini qamrab oluvchi integrativ kompetensiyalar majmuasini barqaror ravishda shakllantirishga qaratilgan. Ular nafaqat didaktik

vositalarni o'zgartirish, balki pedagogning butun professional qobiliyatlar tizimini sifat jihatidan yangilash vazifasini bajaradi.

Ushbu jarayonning asosiy maqsadlari va natijalari quyidagilardan iborat:

Ko'p o'lchovli kasbiy ko'nikmalarni sinxronizatsiya qilish:

Tizim pedagogda texnologik (raqamli asboblarni egallash), axborot (mediakontentni tahlil qilish va yaratish), kommunikativ (raqamli muhitda samarali muloqot) va ijodiy (innovatsion pedagogik yechimlarni loyihalash) kompetensiyalarning o'zaro bog'liq rivojini ta'minlaydi.

O'quv jarayonini media ta'lim vositalari bilan optimallashtirish: Pedagogning mediaresurslar bilan ishlash qobiliyatini oshirish, darsni loyihalash va o'tkazishda ushbu resurslardan didaktik jihatdan asosli, maqsadga muvofiq va samarali foydalanish imkoniyatini kengaytiradi.

Pedagogik moslashuvchanlikni ta'minlash: Doimiy o'zgarib turadigan ta'lim paradigmalari va texnologik landshaftga muvozanatli va ogilona munosabatni shakllantiradi, bu esa mutaxassisning kasbiy uzoq muddatli muvaffaqiyatining kalit shartidir.

Uzluksiz kasbiy rivojlanish strategiyalarining tizimli samaradorligi nafaqat yakka tartibdagi pedagog, balki butun ta'lim muassasasi va ta'lim tizimi uchun ko'p qirrali ijobiy oqibatlariga olib keladi: **Pedagogik potentsialning o'sishi:** O'qituvchilarning kasbiy saviyasining oshishi bevosita o'quv jarayonining metodik sifati va innovatsion darajasiga ta'sir ko'rsatadi.

O'quvchilarning bilim olish natijalarining yaxshilanishi: Zamonaviy va qiziqarli darslar o'quvchilarning kognitiv faolligini oshiradi, chuqurroq o'zlashtirish va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Ta'lim muassasasining raqobatbardoshligini oshirish: Yuqori mediakompetentlikka ega bo'lgan pedagogik jamoa o'zining zamonaviyligi va tashrif buyuruvchilar uchun jozibadorligi bilan ajralib turadi.

Barqaror mediakompetentlik asosini yaratish: Tizim nafaqat bir martalik o'zlashtirishni, balki raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan

doimiy o'z-o'zini o'qitish va adaptatsiya qilish qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan barqaror kompetensiyani shakllantiradi.

§ 3.4. Mediavaxfsizlik va axborot madaniyatini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Mediavaxfsizlik va axborot madaniyati zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas komponentlaridan biri bo'lib, u nafaqat o'quvchilarning texnologik va axborot qobiliyatlarini rivojlantirish, balki ularni xavfsiz, mas'uliyatli va etik tarzda mediaresurslardan foydalanishga o'rgatish bilan bog'liq. Pedagogik shart-sharoitlarni yaratish va takomillashtirish ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishning asosiy omillaridan hisoblanadi. Bu esa, o'z navbatida, pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi va o'quvchilarda tizimli axborot madaniyatini shakllantirish uchun zarur bo'lgan muhim imkoniyatlarni ta'minlaydi.

Pedagogik shart-sharoitlarning birinchi asosiy elementi – mediavaxfsizlik bo'yicha tizimli ta'lim va metodik yondashuvning mavjudligi. Bu o'quvchilarga shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, parollarni boshqarish, internet xavfsizligi qoidalariga rioya qilish, soxta yoki noto'g'ri axborotni aniqlash va filtrlay olish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mediavaxfsizlikni pedagogik jihatdan o'rgatish jarayonida interaktiv metodlar, simulyatsiyalar, onlayn mashqlar va real hayotiy vaziyatlar asosida ishlash tavsiya etiladi.

Ikkinchi pedagogik shart – axborot madaniyati tamoyillarini uyg'unlashtirilgan tarzda shakllantirishdir. Axborot madaniyati nafaqat axborotni topish, tanlash va tahlil qilishni, balki uni mas'uliyatli, etik va samarali tarzda ishlatishni o'z ichiga oladi. Pedagogik jarayonda axborot madaniyati komponentlari integratsiyalashgan holda dars va loyihaviy faoliyatga tatbiq etiladi. Bu o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish va manbalarni tekshirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Pedagogik shart-sharoitlarning uchinchi elementi – interaktiv va innovatsion o'quv muhitini yaratishdir. Mediavaxfsizlik va axborot madaniyatini shakllantirish jarayonida interaktiv platformalar, multimedia resurslar, gamifikatsiya qilingan mashqlar, virtual laboratoriyalar va onlayn portfoliolar samarali vosita sifatida ishlatiladi. Interaktiv muhit

o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantiradi, ularni mediaresurslardan mas'uliyatli va kreativ tarzda foydalanishga yo'naltiradi.

To'rtinchi pedagogik shart – monitoring va baholash tizimi orqali o'quv jarayonini kuzatish va tahlil qilishdir. Pedagoglar mediavaxfsizlik va axborot madaniyati ko'nikmalarini muntazam ravishda monitoring qiladi, kamchiliklarni aniqlaydi va pedagogik strategiyalarni optimallashtiradi. Monitoring jarayoni testlar, simulatsiyalar, onlayn mashqlar, portfoliolar va guruh ishlari asosida amalga oshiriladi. Bu pedagogik yondashuv o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini tizimli baholash imkonini yaratadi.

Beshinchi shart – refleksiya mexanizmi orqali o'quvchilarning o'z faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirishdir. Refleksiya mediavaxfsizlik va axborot madaniyati bo'yicha o'quvchilarning o'z-o'zini baholash, peer-review va multimedia refleksiya orqali amalga oshiriladi. Shu tarzda o'quvchilar o'z xatolarini aniqlaydi, tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi va mediaresurslardan samarali foydalanish ko'nikmalarini oshiradi.

Pedagogik shartlarning yana bir muhim elementi – pedagoglarning professional malakasi va malaka oshirish tizimi. Pedagoglar mediavaxfsizlik va axborot madaniyati bo'yicha muntazam treninglar, seminarlar, master-klasslar va onlayn kurslarda ishtirok etadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar bilan tanishtirish orqali ularning kasbiy salohiyatini oshiradi. Shuningdek, u ta'lim jarayonida turli mediaresurslardan unumli foydalanish ko'nikmalarini shakllantiradi va ta'lim mazmunini zamon talablari darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi. Oltinchi pedagogik shart – individual yondashuvni ta'minlashdir. Mediavaxfsizlik va axborot madaniyatini shakllantirish jarayonida o'quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, bilim darajalari va texnologik malakasi hisobga olinadi. Pedagoglar darslarni va mediaresurslardan foydalanish strategiyalarini o'quvchilarning individual xususiyatlariga moslashtiradi. Bu o'quv jarayonini samarali qiladi va o'quvchilarning media bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Yettinchi shart – hamkorlik va jamoaviy faoliyatni rivojlantirishdir. Pedagoglar o'quvchilarni guruhlarga ajratib, onlayn forumlar, kollaborativ platformalar va jamoaviy loyiha ishlari orqali mediaresurslardan xavfsiz va

samarali foydalanishga o'rgatadi. Hamkorlik o'quvchilarda kommunikativ va tahliliy ko'nikmalarni shakllantiradi, mediaresurslardan ijodiy foydalanishni rag'batlantiradi.

Sakkizinchi shart – mediaresurslarning diversifikatsiyasi va integratsiyasidir. Pedagoglar video, audio, animatsion, interaktiv va gamifikatsiya qilingan resurslarni birgalikda qo'llash orqali dars jarayonini boyitadi. Bu o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, mediaresurslardan samarali foydalanish va axborot madaniyati ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

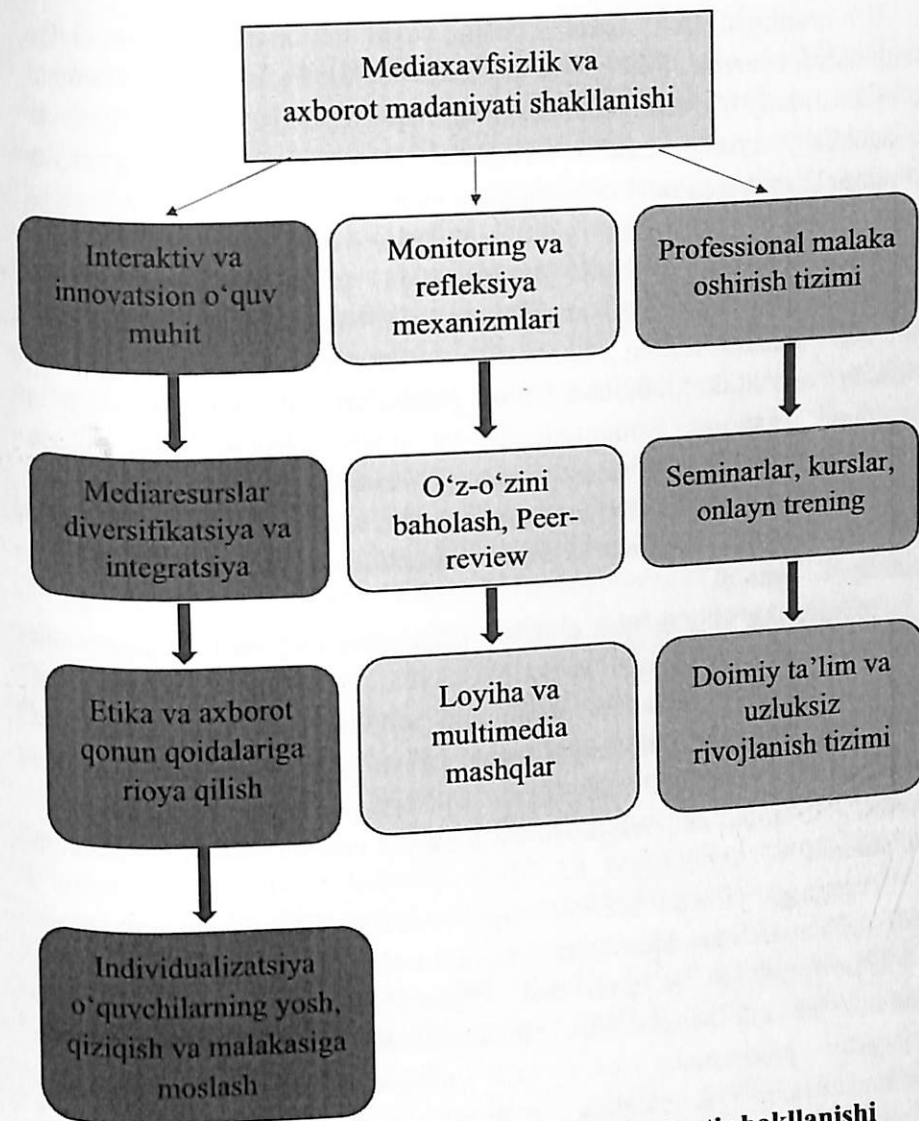
To'qqizinchi shart – etika va axborot qonunlariga rioya qilishni pedagogik jarayonga kiritishdir. Pedagoglar o'quvchilarga axborot etikasi, mualliflik huquqi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va internet qoidalariga rioya qilishni o'rgatadi. Bu o'quvchilarda axborot madaniyati va mediavaxfsizlikni shakllantirishning fundamental asosini yaratadi.

O'ninchi shart – doimiy motivatsiya va rag'batlantirish tizimini yaratishdir. Pedagoglar o'quvchilarning media bilan ishlashdagi faoliyatini rag'batlantiradi, gamifikatsiya, onlayn tanlovlar, multimedia loyihalar va ijodiy mashqlar orqali motivatsiyani oshiradi. Bu uzluksiz o'rganish jarayonini qo'llab-quvvatlaydi va mediavaxfsizlik ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

O'n birinchi shart – texnologik yangiliklarni doimiy tatbiq etishdir. Pedagoglar yangi texnologiyalar va mediaresurslardan foydalanish orqali o'quv jarayonini modernizatsiya qiladi. Bu mediavaxfsizlik va axborot madaniyatini shakllantirishda samarali pedagogik muhit yaratadi.

O'n ikkinchi shart – monitoring va refleksiya mexanizmlarini uzviy bog'lashdir. Pedagoglar o'quv jarayonini monitoring qiladi, natijalarni tahlil qiladi va refleksiya orqali o'quvchilarning media ko'nikmalarini yaxshilashga yo'naltiradi. Shu tarzda uzluksiz nazorat va o'z-o'zini baholash tizimi shakllanadi.

O'n uchinchi shart – mediavaxfsizlik va axborot madaniyatini dars tashqarisida ham qo'llash imkoniyatlarini yaratishdir. Pedagoglar o'quvchilarga mediaresurslardan uy vazifalari, mustaqil loyihalar va onlayn mashqlar orqali foydalanishni yo'lga qo'yadi. Bu o'quvchilarda ko'nikmalarni mustahkamlash va mustaqil ishlashni rivojlantiradi.

3.4.1-rasm. Mediavaxfsizlik va axborot madaniyati shakllanishi

O'n to'rtinchi shart – pedagogik jarayonni baholash va takomillashtirishni tizimli tashkil etishdir. Zamonaviy ta'lim muhtida pedagoglarning asosiy vazifalari va axborot madaniyati bo'yicha o'quv jarayonini doimiy baholaydi, metodik xatolarni aniqlaydi va o'z pedagogik strategiyasini optimallashtiradi.

samarali foydalanishga o'rgatadi. Hamkorlik o'quvchilarda kommunikativ va tahliliy ko'nikmalarni shakllantiradi, mediaresurslardan ijodiy foydalanishni rag'batlantiradi.

Sakkizinchi shart – mediaresurslarning diversifikatsiyasi va integratsiyasidir. Pedagoglar video, audio, animatsion, interaktiv va gamifikatsiya qilingan resurslarni birgalikda qo'llash orqali dars jarayonini boyitadi. Bu o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, mediaresurslardan samarali foydalanish va axborot madaniyati ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

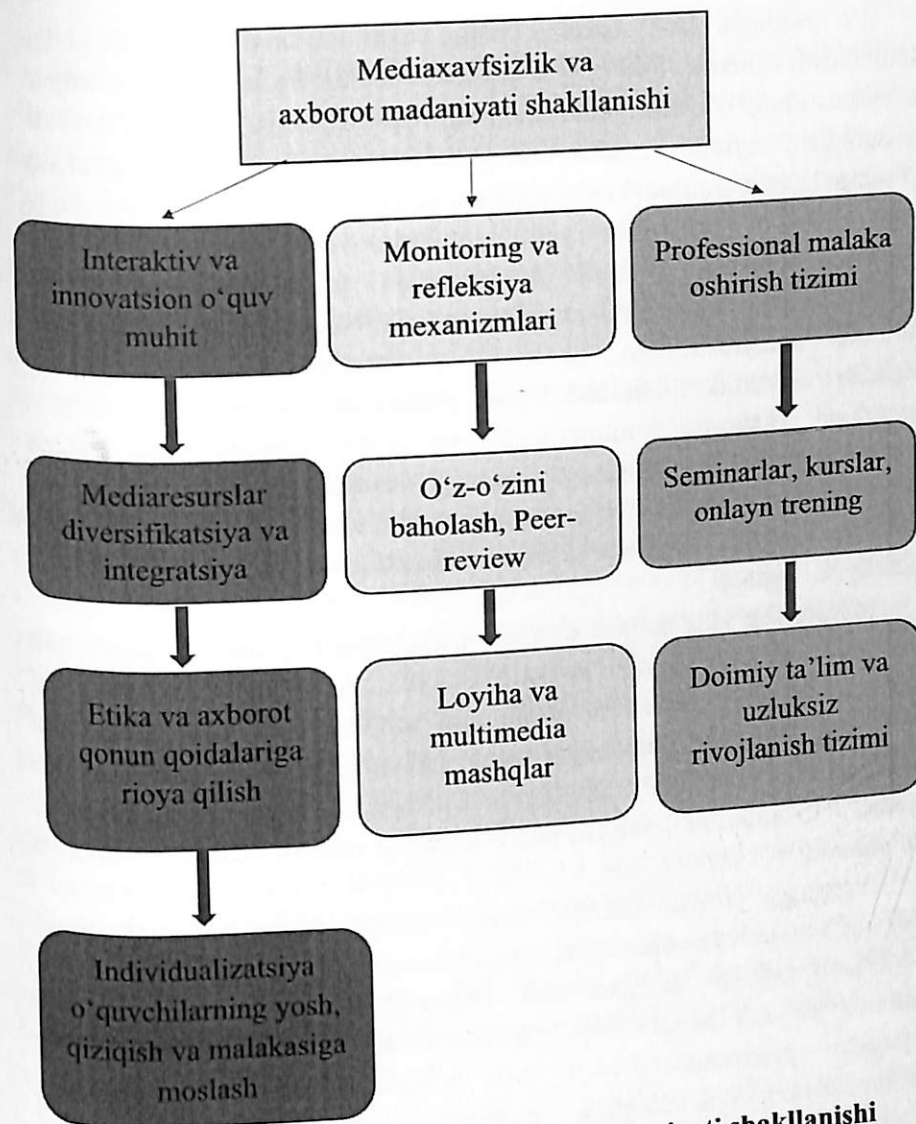
To'qqizinchi shart – etika va axborot qonunlariga rioya qilishni pedagogik jarayonga kiritishdir. Pedagoglar o'quvchilarga axborot etikasi, mualliflik huquqi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va internet qoidalariga rioya qilishni o'rgatadi. Bu o'quvchilarda axborot madaniyati va mediavaxfsizlikni shakllantirishning fundamental asosini yaratadi.

O'ninchi shart – doimiy motivatsiya va rag'batlantirish tizimini yaratishdir. Pedagoglar o'quvchilarning media bilan ishlashdagi faoliyatini rag'batlantiradi, gamifikatsiya, onlayn tanlovlar, multimedia loyihalar va ijodiy mashqlar orqali motivatsiyani oshiradi. Bu uzluksiz o'rganish jarayonini qo'llab-quvvatlaydi va mediavaxfsizlik ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

O'n birinchi shart – texnologik yangiliklarni doimiy tatbiq etishdir. Pedagoglar yangi texnologiyalar va mediaresurslardan foydalanish orqali o'quv jarayonini modernizatsiya qiladi. Bu mediavaxfsizlik va axborot madaniyatini shakllantirishda samarali pedagogik muhit yaratadi.

O'n ikkinchi shart – monitoring va refleksiya mexanizmlarini uzviy bog'lashdir. Pedagoglar o'quv jarayonini monitoring qiladi, natijalarni tahlil qiladi va refleksiya orqali o'quvchilarning media ko'nikmalarini yaxshilashga yo'naltiradi. Shu tarzda uzluksiz nazorat va o'z-o'zini baholash tizimi shakllanadi.

O'n uchinchi shart – mediavaxfsizlik va axborot madaniyatini dars tashqarisida ham qo'llash imkoniyatlarini yaratishdir. Pedagoglar o'quvchilarga mediaresurslardan uy vazifalari, mustaqil loyihalar va onlayn mashqlar orqali foydalanishni yo'lga qo'yadi. Bu o'quvchilarda ko'nikmalarni mustahkamlash va mustaqil ishlashni rivojlantiradi.

3.4.1-rasm. Mediavaxfsizlik va axborot madaniyati shakllanishi

O'n to'rtinchi shart – pedagogik jarayonni baholash va takomillashtirishni tizimli tashkil etishdir. Zamonaviy ta'lim muhtida pedagoglarning asosiy vazifalari va axborot madaniyati bo'yicha o'quv jarayonini doimiy baholaydi, metodik xatolarni aniqlaydi va o'z pedagogik strategiyasini optimallashtiradi.

O'n beshinchi shart – uzluksiz ta'lim va professional o'sish tizimi bilan integratsiyalashuvdir. Pedagoglar mediavaxfsizlik va axborot madaniyati bo'yicha doimiy o'rganish va malaka oshirish jarayoniga jalb etiladi, bu esa pedagogik jarayonni uzluksiz rivojlantirish va o'quvchilarning media ko'nikmalarini barqaror shakllantirishga xizmat qiladi.

III bob bo'yicha xulosalar

Ushbu bobda bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining mediakompetentligini rivojlantirish jarayonini baholash, monitoring qilish va takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganildi. Mediakompetentlikni baholash tizimli yondashuvni talab qiladi va bunda texnologik, axborot, kommunikativ va ijodiy komponentlar alohida e'tiborga olinadi. O'qituvchilarning mediaresurslardan samarali foydalanish qobiliyatini aniqlashda interaktiv testlar, loyihaviy ishlanmalar, multimedia portfoliolar va refleksiya mexanizmlari muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatildi.

Monitoring va baholash jarayoni pedagoglarning mediakompetentlik darajasini aniqlash, kuchli va zaif tomonlarini belgilash hamda ularni professional rivojlantirish yo'nalishlarini belgilash imkonini beradi. Shu bilan birga, uzluksiz refleksiya, mentorlik va peer-review mexanizmlari pedagoglarni o'z faoliyatini tahlil qilishga, tajriba almashishga va mediaresurslardan samarali foydalanish strategiyalarini takomillashtirishga yo'naltiradi.

Pedagogik jarayon samaradorligini oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlar samarali hisoblanadi: ta'limga zamonaviy texnologiyalarni chuqur va o'zaro bog'lab qo'llash, faol o'rganishga yo'naltirilgan interaktiv muhitni yaratish hamda o'quv materiallarini audio, video, grafik va interaktiv platformalar kabi turli mediaformatlar hisobida rang-baranglashtirish shuningdek pedagoglarning doimiy professional rivojlanishini ta'minlash muhimligi ta'kidlandi. Shu tarzda, mediakompetentlikni baholash va monitoring tizimi pedagogik jarayonning samaradorligini oshiradi, pedagoglarni media bilan ishlash bo'yicha yuqori malakaga ega qilish va ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini beradi.

UMUMIY XULOSALAR

Mazkur tadqiqot bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining mediakompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim nazariy va amaliy vazifalaridan biri ekanligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mediakompetentlik nafaqat texnik vositalarni boshqarish savodxonligi, balki undan ham murakkabroq hodisadir. U o'qituvchining axborotni tanqidiy tahlil qilish va baholash, ijodiy fikrlash, media vositalari orqali samarali mulgot o'rnatish, shuningdek raqamli muhitdagi xavflardan xabardor bo'lish va mediavaxfsizlik me'yorlariga rioya qilish qobiliyatlarini qamrab olgan integral kompetensiyadir.

Tadqiqot davomida mediakompetentlikni rivojlantirishning pedagogik konsepsiyalari, nazariy modellari va metodik tizimi ishlab chiqildi hamda ularning ta'lim jarayonida samarali qo'llanilishi asoslab berildi. Ishlab chiqilgan metodik tizimning ta'sirchanligi uning mazmuni bilan belgilanadi, ya'ni: pedagogik jarayonni aniq rejalashtirish, mediaresurslarni maqsadga muvofiq integratsiyalash, innovatsion o'qitish usullarini qo'llash, shuningdek o'qituvchi salohiyatini muntazam baholash. Ana shu yo'nalishlarning birligi butun ta'lim jarayoni sifati va samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, mediakompetentlikni baholash, monitoring qilish va takomillashtirish tizimi pedagoglarning professional rivojlanishini ta'minlash, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, refleksiya va tajriba almashuvini yo'lga qo'yish imkonini berishi aniqlandi. Zamonaviy texnologiyalarni integratsiyalashgan holda qo'llash, mediaresurslarni diversifikatsiya qilish va uzluksiz malaka oshirish orqali bo'lajak o'qituvchilarning mediakompetentligini barqaror rivojlantirish mumkinligi ilmiy xulosaga kelindi.

Tadqiqotning umumiy maqsadi – bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mediakompetentligini rivojlantirish orqali ta'lim sifati oshirish edi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqilgan yondashuv ta'lim jarayonini samarali va innovatsion tashkil etish, o'quvchilarda media madaniyatini shakllantirish va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini rag'batlantirish uchun ishonchli asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduqodirov A.A. *Media ta'lim texnologiyalari*. – Toshkent: Universitet, 2019. – 210 b.
2. Anderson T. *Online Learning Ecosystems*. – New York: Springer, 2020. – 268 b.
3. Area-Moreira M. Digital literacy policy // *Comunicar*. – 2020. – №62. – B. 9–18.
4. Aufderheide P. *Media Literacy: From Theory to Practice*. – New York: Routledge, 1997. – 214 b.
5. Bandura A. *Social Learning Theory*. – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1977. – 247 b.
6. Bates T. *Teaching in a Digital Age*. – Vancouver: BCcampus, 2019. – 507 b.
7. Bloom B.S. *Taxonomy of Educational Objectives*. – New York: Longman, 1956. – 207 b.
8. Bond M. Digital transformation in education // *Educational Technology & Society*. – 2020. – №23(4). – B. 1–15.
9. Buckingham D. *Media Education Manifesto*. – Cambridge: Polity Press, 2019. – 198 b.
10. Bruner J. *The Process of Education*. – Cambridge: Harvard University Press, 1960. – 134 b.
11. Cabero-Almenara J. Teacher digital training // *Pixel-Bit*. – 2019. – №55. – B. 25–43.
12. Claro M. ICT skills in education // *Computers & Education*. – 2018. – №127. – B. 1–15.
13. Common Sense Media. *Digital Citizenship Curriculum*. – San Francisco, 2020. – 146 b.
14. Cuban L. *Oversold and Underused*. – Harvard University Press, 2001. – 242 b.
15. Darling-Hammond L. *The Right to Learn*. – San-Francisco: Jossey-Bass, 1997. – 412 b.
16. Dewey J. *Democracy and Education*. – New York: Macmillan, 1916. – 434 b.

17. DigCompEdu. *European Digital Competence Framework*. – Luxembourg, 2019. – 95 b.
18. Erstad O. *Educating the Digital Generation*. – Oslo: Nordic Press, 2010. – 215 b.
19. European Commission. *Digital Education Action Plan*. – Brussels, 2021. – 87 b.
20. Falloon G. Digital pedagogy frameworks // *Journal of Learning Analytics*. – 2020. – №7(3). – B. 45–59.
21. Fedorov A.V. *Mediaobrazovanie: teoriya i praktika*. – Moskva: Ikar, 2009. – 432 s.
22. Freire P. *Pedagogy of the Oppressed*. – New York: Continuum, 2000. – 183 b.
23. Fullan M. *Educational Change*. – New York: Teachers College Press, 2016. – 305 b.
24. Gardner H. *Frames of Mind*. – New York: Basic Books, 1983. – 440 b.
25. Gagné R. *The Conditions of Learning*. – New York: Holt, 1985. – 361 b.
26. García-Ruiz R. Digital competence of teachers // *Education Sciences*. – 2021. – №11(6). – B. 1–14.
27. Hatlevik O. Teachers' digital competence // *Teaching and Teacher Education*. – 2020. – №91. – B. 1–12.
28. Hobbs R. *Digital and Media Literacy*. – Washington: Aspen Institute, 2010. – 64 b.
29. Hobbs R. *Routledge Companion to Media Education Futures*. – London: Routledge, 2020. – 412 b.
30. Instejford E. Developing professional digital competence // *Teaching and Teacher Education*. – 2019. – №86. – B. 1–12.
31. Ishutina O. Media education in teacher training // *Teaching Education*. – 2023. – №34(2). – B. 189–203.
32. ISTE. *Standards for Educators*. – Washington, 2018. – 64 b.
33. Jenkins H. *Convergence Culture*. – New York: NYU Press, 2006. – 308 b.

34. Jenkins H. *Participatory Culture in a Networked Era*. – Cambridge: Polity, 2018. – 312 b.
35. Jonassen D. *Learning to Solve Problems with Technology*. – New York: Pearson, 2011. – 312 b.
36. Kachak T. Development of future teachers' media literacy // *Education and IT*. – 2021. – №26. – B. 4127–4145.
37. Karimova S.A. *Mediakompetentlikni rivojlantirish*. – Toshkent: Fan, 2021. – 196 b.
38. Kellner D., Share J. *Critical Media Literacy*. – New York: Peter Lang, 2007. – 286 b.
39. Khan Academy. *Blended Learning in Primary Education*. – New York, 2020. – 86 b.
40. Krumsvik R. Teacher digital competence // *Nordic Journal*. – 2019. – №39(2). – B. 187–201.
41. Laurillard D. *Teaching as a Design Science*. – London: Routledge, 2012. – 317 b.
42. Livingstone S. *Children and the Internet*. – Cambridge: Polity Press, 2009. – 256 b.
43. López-Belmonte J. Educational innovation // *Education Sciences*. – 2022. – №12(7). – B. 1–16.
44. Lister M. *New Media: A Critical Introduction*. – London: Routledge, 2009. – 412 b.
45. Masterman L. *Teaching the Media*. – London: Routledge, 1985. – 341 b.
46. McLuhan M. *Understanding Media*. – New York: McGraw-Hill, 1964. – 318 b.
47. Mihailidis P. Media literacy and citizenship. – New York: Peter Lang, 2019. – 254 b.
48. Mishra P., Koehler M. TPACK // *Teachers College Record*. – 2006. – №108(6). – B. 1017–1054.
49. Nazarova F.T. *Mediakompetentlikni baholash // Pedagogika*. – 2023. – №1. – B. 71–76.
50. Novikova A.A. *Osnovy mediaobrazovaniya*. – Moskva: Akademiya, 2010. – 256 s.

51. OECD. *Education in the Digital Age*. – Paris, 2022. – 214 b.
52. Orey M. *Emerging Perspectives on Learning*. – New York: Routledge, 2013. – 398 b.
53. Pérez-Escoda A. Digital citizenship education // *Sustainability*. – 2021. – №13(9). – B. 1–18.
54. Potter W.J. *Media Literacy*. – Thousand Oaks: Sage, 2013. – 423 b.
55. Postman N. *Amusing Ourselves to Death*. – New York: Penguin, 1985. – 184 b.
56. Qodirova G.Sh. Media ta'lim integratsiyasi // *Ilm va ta'lim*. – 2022. – №5. – B. 33–38.
57. Redecker C. *Digital Competence of Educators*. – Luxembourg, 2019. – 95 b.
58. Rasulova M.M. *Media savodxonlik metodikasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2022. – 184 b.
59. Rahmonov J.J. *Raqamli savodxonlik modeli*. – Samarqand, 2021. – 172 b.
60. Scherer R. Teachers' digital self-efficacy // *Educational Psychology*. – 2021. – №41(6). – B. 748–765.
61. Selwyn N. *Education and Technology*. – London: Bloomsbury, 2021. – 242 b.
62. Siemens G. Connectivism // *International Journal of IT*. – 2005. – №2(1). – B. 3–10.
63. Skrebkova E.Yu. *Mediakultura*. – SPb.: Piter, 2015. – 280 s.
64. Strasburger V. *Children and the Media*. – New York: Sage, 2014. – 512 b.
65. Teo T. Technology acceptance // *Interactive Learning Environments*. – 2019. – №27(5). – B. 721–735.
66. Tondeur J. ICT integration // *Computers in Human Behavior*. – 2020. – №108. – B. 1–10.
67. Tyner K. *Literacy in a Digital World*. – Mahwah: Erlbaum, 1998. – 289 b.
68. UNESCO. *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers*. – Paris, 2011. – 192 b.
69. UNESCO. *Global MIL Framework*. – Paris, 2023. – 156 b.

70. UNICEF. *Digital Literacy for Children and Teachers*. – New York, 2022. – 168 b.
71. Voogt J. Digital curriculum design // *Curriculum Journal*. – 2021. – №32(3). – B. 435–452.
72. Vygotsky L.S. *Thought and Language*. – Moscow: Pedagogika, 1999. – 287 b.
73. Williamson B. *Digital Education Governance*. – Cambridge: MIT Press, 2020. – 295 b.
74. World Bank. *Digital Skills for Teachers*. – Washington, 2021. – 124 b.
75. Yuldasheva N.N. Raqamli kompetensiyalar // *Xalq ta'limi*. – 2023. – №2. – B. 41–47.
76. Zaznobina L.S. Media ta'lim standarti // *Pedagogika*. – 2011. – №4. – B. 45–52.
77. Zhao Y. *Learners without Borders*. – New York: Routledge, 2020. – 228 b.

ILOVALAR

“Nima uchun?” grafik organayzeri

Grafik organayzer talabalarda o'rganilayotgan muammo yoki masala mohiyatini yorituvchi sabablarni aniqlash yuzasidan mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. U yordamida talabalar muammoning yechimini topishga tizimli, ijodiy yondashishlari, sabablarni tahlil qila olishlari lozim. Texnologiyani qo'llash shartlari quyidagicha:

1. Sxemada aks etadigan shakl (aylana, to'g'ri to'rtburchak, kvadrat yoki uchburchak)larni o'quvchi (talaba)lar mustaqil tanlaydi.
2. Sxemaning tarkibiy tuzilishi – mulohazalar zanjirining to'g'ri yoki egri chiziqli bo'lishi ham o'quvchi (talaba)lar tomonidan belgilanadi.
3. Yo'nalish ko'rsatkichlari o'quvchi (talaba)larning dastlabki-holatdan yechimni topishgacha bo'lgan faoliyatlarini ifodalaydi

Mashg'ulotlarda grafik organayzerni qo'llash quyidagicha kechadi:

O'qituvchi talabalar metodning mohiyati va shartlari bilan tanishtiradi

Talabalar kichik guruhlarga birlashtiriladi

O'qituvchi guruhlarga mavzu bo'yicha ma'lum topshiriqlarni beradi

Guruhlar masalaning yechimini ifodalashi zarur bo'lgan sxemani yaratadi

Sxemada muammo (yoki masala)ning yuzaga kelish sabablari aks ettiriladi

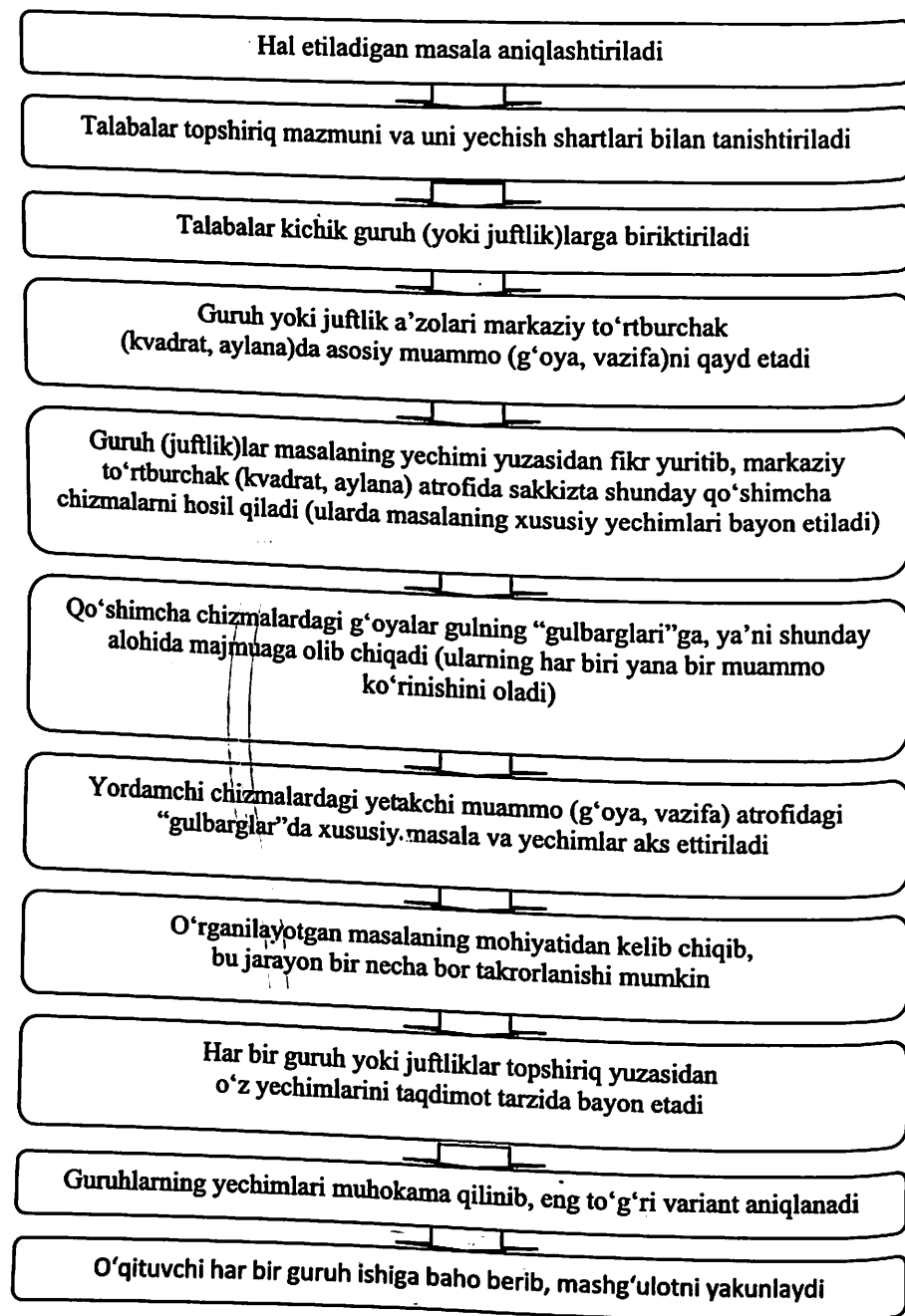
Guruhlarning ishlari jamoada muhokama qilinib, eng yaxshi ish aniqlanadi

O'qituvchi har bir guruh ishiga baho berib, mashg'ulotni yakunlaydi

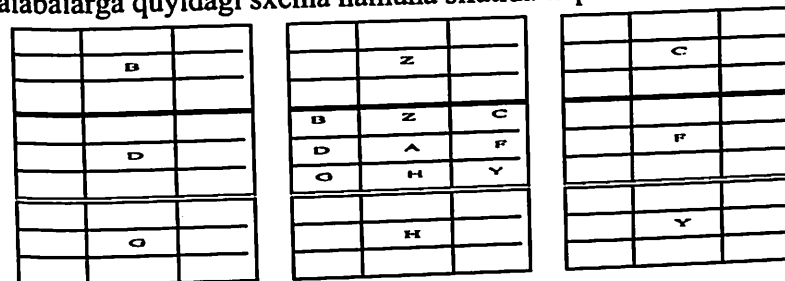
“Nilufar guli” texnologiyasi

Texnologiya didaktik muammolarni yechishning samarali vositalaridan bo'lib, nilufar guli ko'rinishiga ega. Asos, unga birlashtirilgan to'qqizta “gulbarg” (kvadrat, to'rtburchak yoki aylana)larni o'z ichiga oladigan bu metod yordamida asosiy muammo va uning mazmunini yoritishga imkon beradigan xususiy masalalar hal etiladi.

Talabalarda hal etilayotgan masala yuzasidan mantiqiy, izchil fikrlash, ichki mohiyatini tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiruvchi texnologiyani qo'llash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

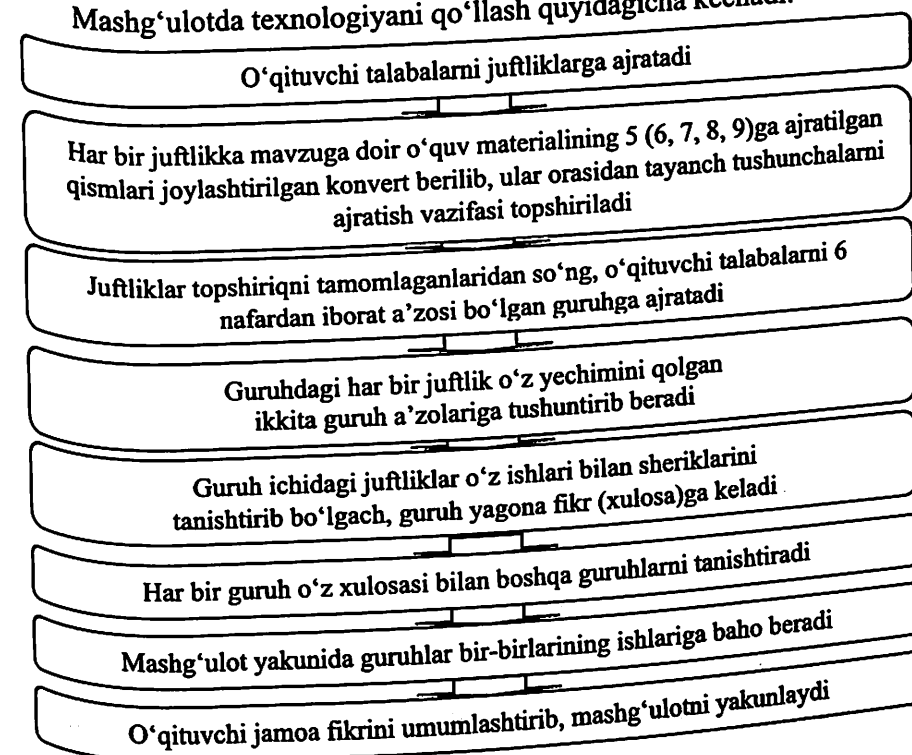
Talabalarga quyidagi sxema namuna sifatida taqdim etiladi:

"Olmos" texnologiyasi

Texnologiya mavzuga doir tushunchalarni muhimligi, ahamiyatligiga ko'ra turli darajalarda ifodalashga xizmat qiladi. Tushunchalar o'zining muhimligi, ahamiyatligiga ko'ra "Olmos" yoki "Yulduzcha" qirralari atrofiga, shuningdek, "Zina" hamda "Narvon"ga joylashtirishlari mumkin. Eng muhim (asosiy, yetakchi) tushunchalar "Olmos", "Yulduzcha"ning o'rtasiga yoki "Zina", "Narvon"ning yuqori qismiga joylashtiriladi.

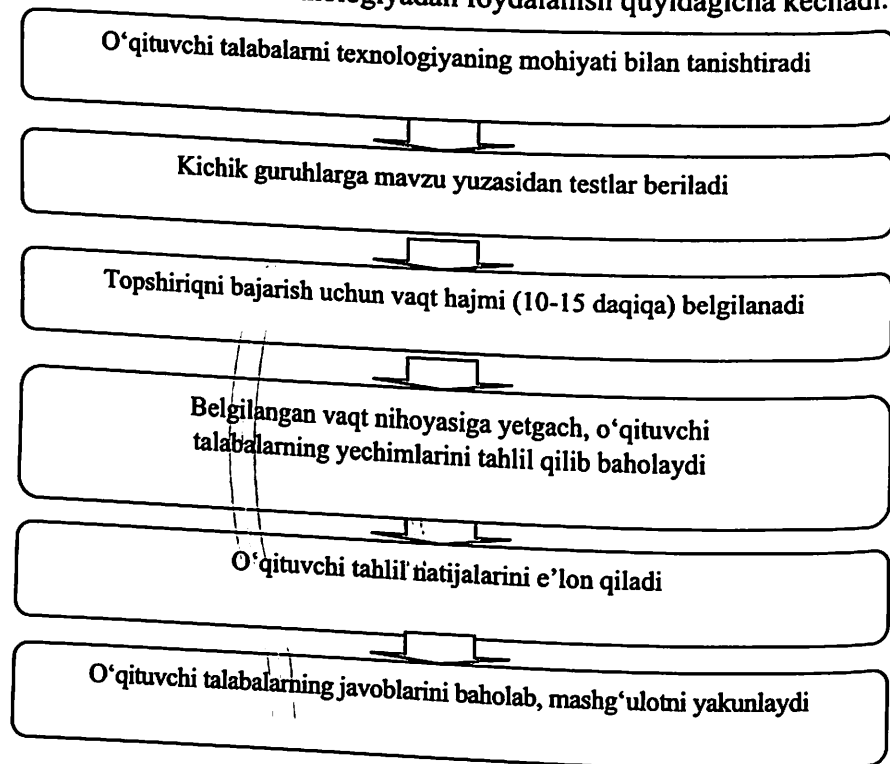
Mashg'ulotda texnologiyani qo'llash quyidagicha kechadi:

“Test” texnologiyasi

“Test” (inglizcha “sinov”, “tekshirish”) texnologiyasi shaxsning psixologik, fiziologik va shaxsiy xususiyatlari, intellektual salohiyati, qobiliyati, ko‘nikma va malakalarini baholashga xizmat qiladi. Texnologiya talabalar tomonidan muayyan mavzu mazmuni yoki fan asoslarining qay darajada o‘zlashtirilganligini aniqlashda samarali hisoblanadi.

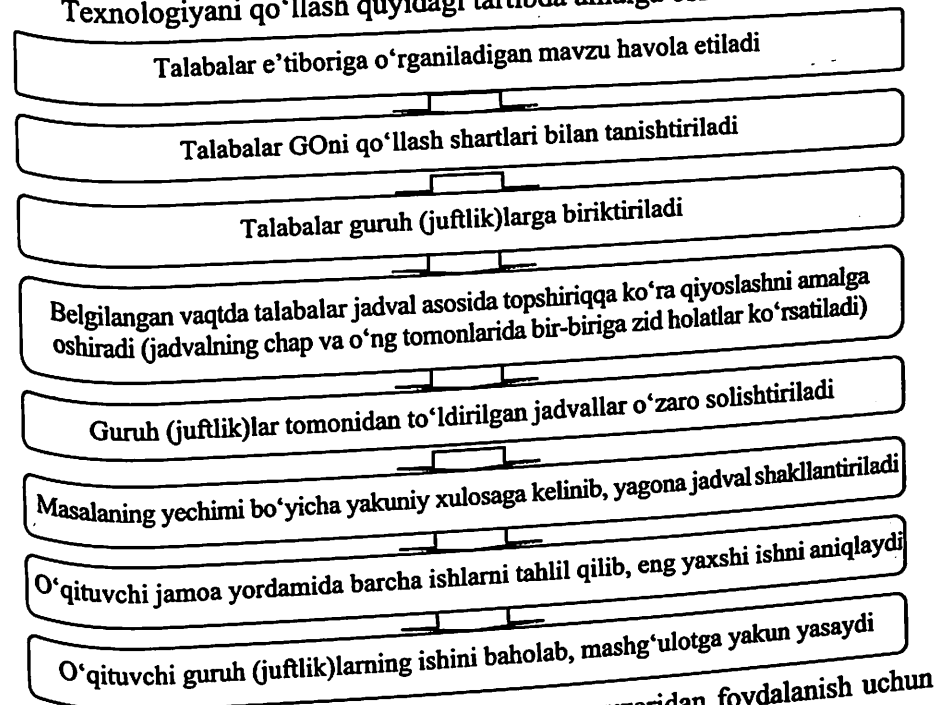
Mashg‘ulotlarda texnologiyadan foydalanish quyidagicha kechadi:

“T-jadval” grafik organayzeri

Grafik organayzer tayanch tushunchalarni bir-biri bilan o‘zaro solishtirish, qiyoslash asosida o‘rganilayotgan mavzu yoki masalaning muayyan jihatini bir necha asosiy belgilarga ko‘ra batafsil yoritish maqsadida qo‘llaniladi. Ko‘p hollarda grafik organayzer mavzu mazmunida yoritiladigan bir necha holatlarning afzallik yoki kamchiliklarini, samaradorli yoki samarasizligini, bugungi kun va istiqbol uchun ahamiyatini taqqoslash maqsadida qo‘llaniladi.

Texnologiyani qo‘llash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

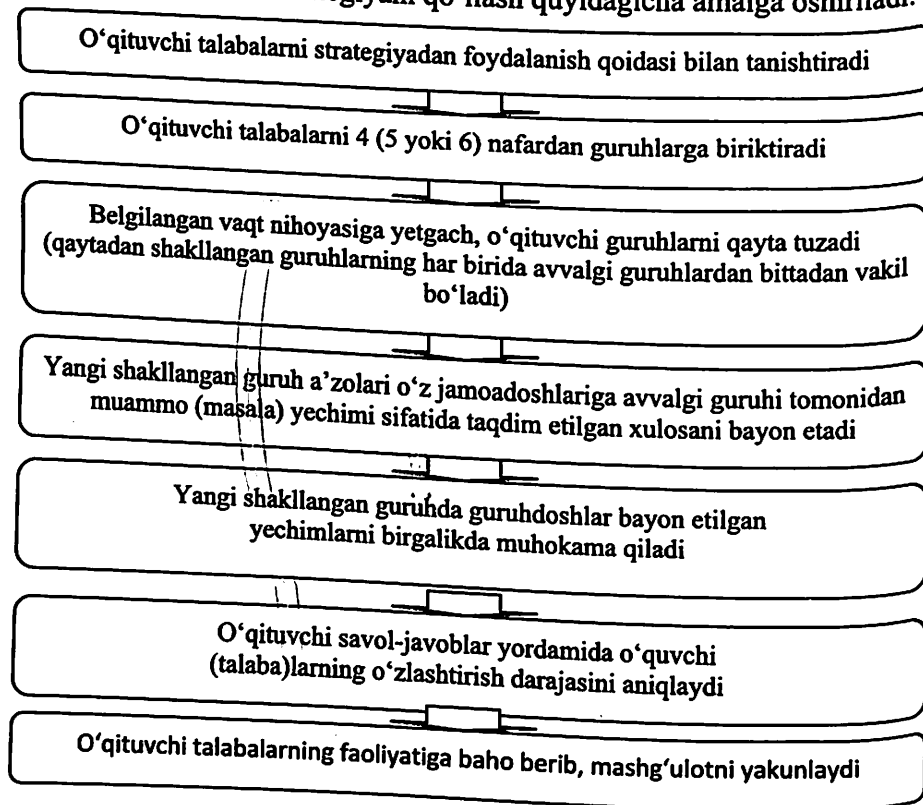
Mashg‘ulotlarda “T-jadval” grafik organayzeridan foydalanish uchun talabalarning e‘tiboriga quyidagi sxema taqdim etiladi:

O‘rganilayotgan masala (g‘oya, omil)	
Afzalligi	Kamchiligi
1.	1.
2.	2.
...	...

“Raqamlar” strategiyasi

Strategiya yordamida bir vaqtning o'zida ko'p sonli (20, 30, 40 va h.k.) talabalarni muayyan faoliyatga jalb etish orqali ma'lum topshiriq yoki masalani hal etish, guruhlarning har bir a'zosi imkoniyatlarini aniqlash, ularning qarashlarini bilib olish mumkin. U asosida tashkil etilayotgan mashg'ulotda har birida 4, 5 yoki 6 nafardan ishtirokchi bo'lgan 4, 5 va 6 ta guruh o'qituvchi tomonidan o'rtaga tashlangan muammo (masala)ni muhokama qiladi.

Mashg'ulotlarda strategiyani qo'llash quyidagicha amalga oshiriladi:

“Reja” metodi

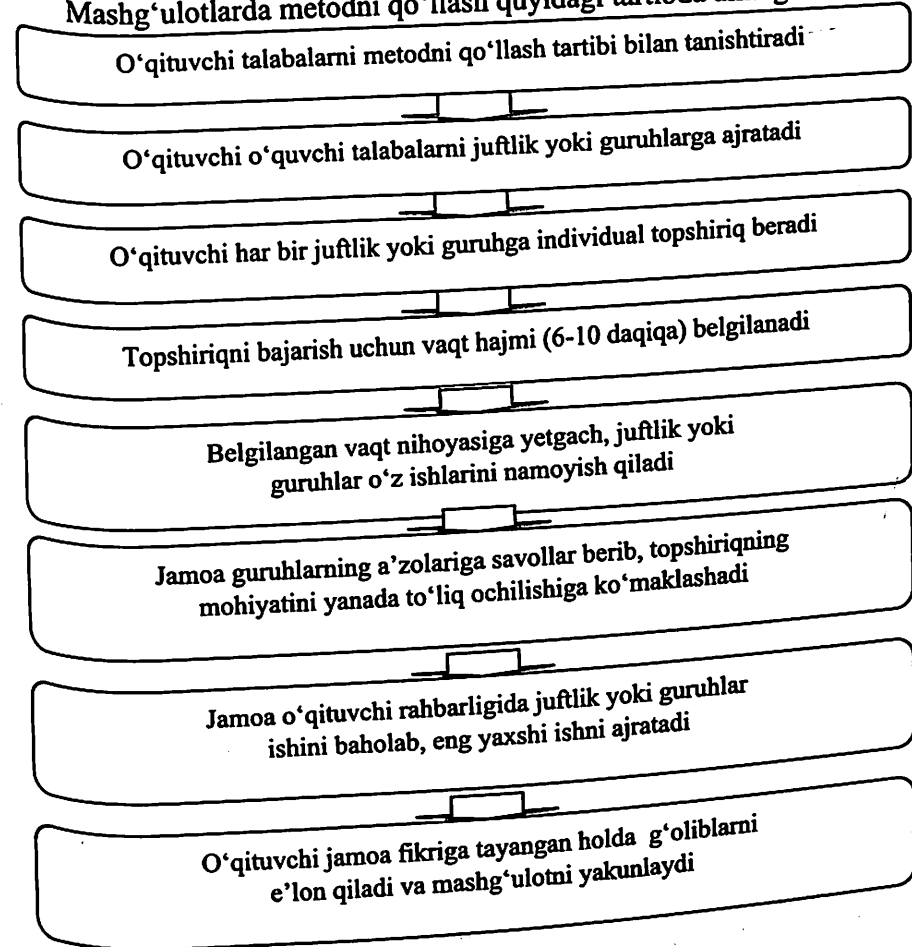
Metod talabalar tomonidan muayyan bo'lim yoki boblar bo'yicha o'zlashtirilgan nazariy bilimlar asosida pedagogik faoliyatni tashkil etishga oid rejani ishlab chiqish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Uni qo'llash talabalardan o'rganilayotgan mavzu mazmunini puxta

o'zlashtirish, asosiy g'oyalarni umumlashtirish, ma'lum tizimga solish layoqatiga ega bo'lishni taqozo etadi. Metod talabalar faoliyatini juftlik, guruh va jamoa asosida tashkil etish imkonini beradi.

Uni ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish, volontyorlik harakatlarini olib borish, pedagogik amaliyotni tashkil etishda qo'llash yanada samarali hisoblanadi.

Odatda rejani ishlab chiqishda pedagogik vaziyat, talabalarning yosh, psixologik xususiyatlari, ma'naviy-ma'rifiy ishning yo'nalishi, mazmuni hamda samaradorlikka erishish imkoniyatiga egalik inobatga olinadi.

Mashg'ulotlarda metodni qo'llash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

Odatda, ta'lim va ma'naviy-ma'rifiy ishlarda metod qo'llanilganida talabalarga quyidagi sxema asosida faoliyat yuritish tavsiya qilinadi:

1. O'quv materialini o'zlashtirish bo'yicha:

№	Bo'lim yoki bob nomi	Shakli	Kutilayotgan samaradorlik	Natija
1.				
2.				
3.				
...				

2. Ma'naviy-ma'rifiy ishlarni rejalashtirish bo'yicha:

№	Tadbi r nomi	Shakl i	O'tkazilis h muddati	Mas'u l shaxs	Ilov a
1.					
2.					
3.					
...					

Izoh: 1. Talabalar metod bilan ishlashda sxemaning "Shakli" nomli bandida o'quv materiallarini o'zlashtirish yoki ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishda ularning mohiyatidan kelib chiqqan holda quyidagi shakllarni ko'rsatishlari mumkin: suhbat, davra suhbat, bahs-munozara, musobaqa, bellashuv, test, yozma ish, ijodiy ishlar tanlovi, konferensiya, seminar, debat, festival, forum va b.

3. Talabalar mantiqiy ravishda o'quv materiallarini o'zlashtirish yoki ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish yuzasidan ko'rsatilgan shakllarni qo'llashdan kutilayotgan samaradorlikni ham asoslay olishlari lozim.

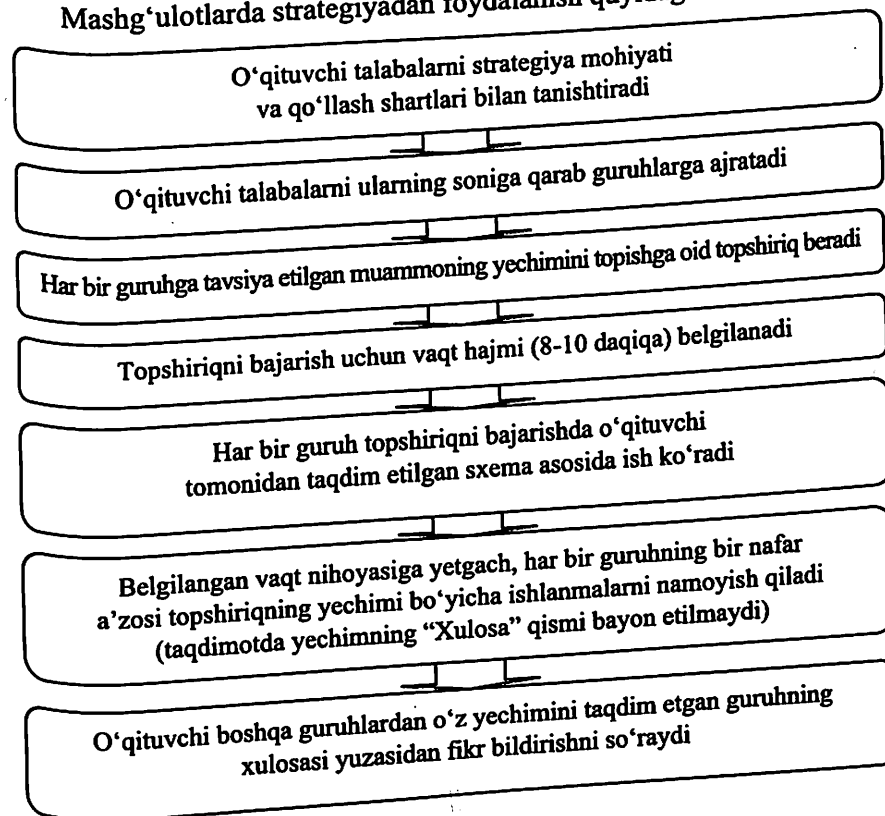
4. Shuningdek, ular o'quv materiallarini o'zlashtirish yoki ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishga doir shakllarni qo'llashning natijalari aynan nimalarda aks etishini ham ifodalay bilishlari lozim.

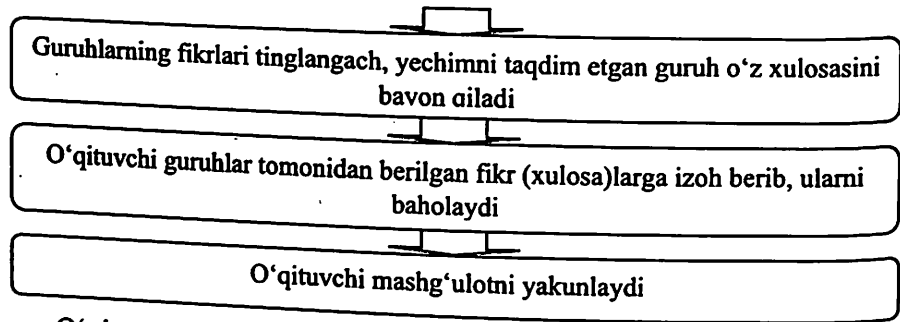
"Rezyume" strategiyasi

Strategiya talabalar tomonidan murakkab, ko'p tarmoqli va muammoli mavzularning samarali o'zlashtirilishi uchun xizmat qiladi. Unga ko'ra o'rganilayotgan mavzuning band yoki bo'limlari bo'yicha axborot berilib, har biri alohida tahlil qilinadi. Tahlil jarayonida o'quv materialining mohiyatini yorituvchi asosiy tushuncha, muhim qoidalarning mazmuni, ilmiy bilimlarni o'zlashtirishdagi ahamiyati, murakkablik darajasi va amaliy qiymati kabi holatlarga e'tibor qaratiladi.

Bu strategiya talabalarni erkin, mustaqil, tanqidiy fikrlash, jamoa bo'lib ishlash, izlanish, mavzudan kelib chiqqan holda o'quv muammosining yechimini topish, zarur xulosalar chiqarish, oqilona qarorlar qabul qilish, jamoaga samarali ta'sir etish, mavzu bo'yicha egallangan bilimlarni bevosita amalda qo'llay olishga o'rgatadi.

Mashg'ulotlarda strategiyadan foydalanish quyidagi tartibda kechadi:

O'qituvchi talabalarga strategiyadan foydalanishda quyidagi sxema asosida ish ko'rishni tavsiya etadi:

Asosiy muammo:			
No	Xususiy muammolar	Echimlari	Natija
1.			
2.			
3.			
4.			
Xulosa:			

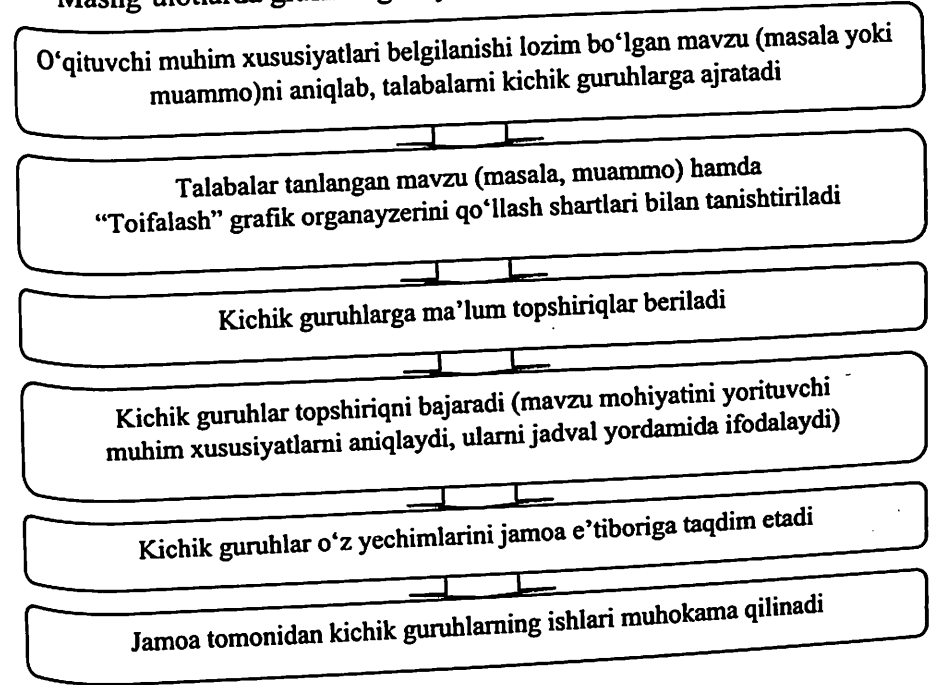
"Toifalash" grafik organayzeri

Grafik organayzer talabalarni o'rganilayotgan mavzuning muhim xususiyat, jihatlarini aniqlash, ma'lumotlarni umumlashtirishga o'rgatadi. Uni qo'llashda talabalarda mantiqiy fikrlash, muhim xususiyatlarni yorituvchi ma'lumotlarni muayyan tizimga keltirish ko'nikmalari shakllanadi.

Grafik organayzerini qo'llashda talabalar quyidagilarga e'tiborni qaratadi:

- Muhim xususiyat (toifa)larni yoritishga nisbatan yagona talab
- Gruhlarga bir xil topshiriq berilganda bir guruhning yechimi ikkinchi guruhning yechimidan farqlanishi mumkin
- Talabalarga o'qituvchi tomonidan mavzu mohiyatini yorituvchi muhim xususiyatlar haqida ma'lumot berish mumkin emas, muhim xususiyatlarni izlash jarayoni ham ularning o'zlari tomonidan amalga oshirilishi shart

Mashg'ulotlarda grafik organayzerdan foydalanish tartibi quyidagicha:

XUSHBOQOV ISMOIL UROLMAXAMATOVICH

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARINING
MEDIAKOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

MONOGRAFIYA

Bosh muharrir: Eshkarayev S. Ch.
Texnik muharrir: Eshqorayev S. S.
Musahhih: Javgashev Y. J.

Tasdiqnoma № 255979, 13.04.2024

Bosishga 10.02.2026 da ruxsat berilgan. Format 60x84/16.
Garnitura Times New Roman. Shartli bosma tobog'i 7.5. Adadi 100
dona. Buyurtma № 647
"TERMIZ PUBLISHING CENTER" nashriyotida tayyorlandi va
chop etildi.

Surxondaryo viloyati, Termiz shahri, Ibn Sino ko'chasi 38B-uy,
Toshkent sh., "TRASTBANK" XA BANKINING BOSH OFISI,
MFO: 00491, INN: 311209934 H/R: 20208000307031406001
Telefon: +998-88-808-21-07

ISBN 978-9910-13-154-7

3272

TERMIZ
PUBLISHING
CENTER

TERMIZ - 2026

ISBN 978-9910-13-154-7

9 789910 131547

3272

